

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนพื้นฐานของชุมชน: กรณีศึกษา
ชุมชนบ้านนา อำเภอสางเภา จังหวัดตาก

พันตรี กฤษฎา ภัคดีอุทธรณ์

วิทยานิพนธ์เสนอต่อมหาวิทยาลัยรามคำแหง
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์)
ปีการศึกษา 2550
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง

**COMMUNITY-BASED ECOTOURISM: A CASE STUDY OF BAN NA
COMMUNITY, SAM NGAO DISTRICT, TAK PROVINCE**

MARJOR KRISADA PUKDEEUTHORN

**A THESIS PRESENTED TO RAMKHAMHAENG UNIVERSITY
IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
(POLITICAL SCIENCE)**

2007

COPYRIGHTED BY RAMKHAMHAENG UNIVERSITY

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนพื้นฐานของชุมชน: กรณีศึกษา
ชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ชื่อผู้เขียน พันตรี กฤษณา ภัคคีอุทธรณ์

คณะ รัฐศาสตร์

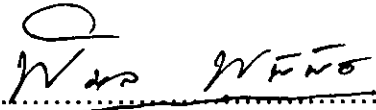
คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์ ดร. ทิพาพร พิมพิสุทธ์ ประธานกรรมการ

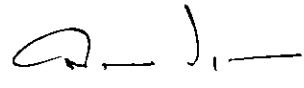
ดร. บวร ประพฤติดี

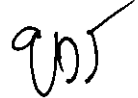
รองศาสตราจารย์ ดร. กฤษณา ไวสารวง

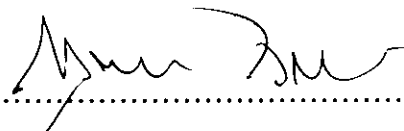
มหาวิทยาลัยรามคำแหงอนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิมล พุพิพิธ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ทิพาพร พิมพิสุทธ์)

..... กรรมการ
(ดร. บวร ประพฤติดี)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. กฤษณา ไวสารวง)

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนพื้นฐานของชุมชน: กรณีศึกษา
ชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ชื่อผู้เขียน พันตรี กฤษณา ภัคดีอุทธรณ์

ชื่อปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชา รัฐศาสตร์

ปีการศึกษา 2550

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. รองศาสตราจารย์ ดร. ทิพาพร พิมพิสุทธิ์ ประธานกรรมการ
2. ดร. บวร ประพฤตติ
3. รองศาสตราจารย์ ดร. กฤษณา ไวสำรวจ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาการริเริ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนพื้นฐานของชุมชนในชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก (2) เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (3) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน และ (4) เพื่อศึกษาผลกระทบของนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน

การศึกษาครั้งนี้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้ข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์จากผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้นำชุมชน ข้าราชการของหน่วยงานปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ และประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า

1. การริเริ่มของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนพื้นฐานของชุมชนมีที่มาจากทั้งภายในและภายนอก ในส่วนของที่ภายในนั้น สมาชิกของชุมชนบ้านนามีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของตนและมีการรวมกลุ่มอาชีพที่เป็น

ประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในส่วนของที่มาภายนอกนั้น กลุ่มนักวิจัยของมหาวิทยาลัยรามคำแหงได้จัดเวทีชุมชนเพื่อการวางแผนแม่บทสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2. สมาชิกชุมชนบ้านนามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น การรวบรวมความคิดเห็น การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ การวางแผนแม่บทชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น การจัดหางานทางด้านวัฒนธรรม เป็นต้น และการประเมินผล

3. ปัญหาหลักคือ การขาดแคลนเงินทุนและขาดตลาดสำหรับสินค้าอุปโภคบริโภคที่ผลิตโดยชุมชน

4. ผลกระทบของนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนคือ การจัดตั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชุมชนจัดตั้งเครือข่ายชุมชนได้แต่ไม่สามารถขยายตัวไปสู่การจัดตั้งแม่ข่ายท้องถิ่นได้ ทั้งนี้เพราะสมาชิกชุมชนขาดศักยภาพในด้านการศึกษาและประสบการณ์ในการยกระดับความสามารถของคน

ABSTRACT

Thesis Title Community-Based Ecotourism: A Case Study of Ban Na
Community, Sam Ngao District, Tak Province

Student's Name Major Krisada Pukdeethorn

Degree Sought Master of Arts

Major Political Science

Academic Year 2007

Advisory Committee

1. Assoc. Prof. Dr. Tipaporn Phimphisut	Chairperson
2. Dr. Borvorn Praprutidee	
3. Assoc. Prof. Dr. Krisana Vaisumruat	

This research has four objectives: (1) to investigate the initiation of community-based ecotourism in Ban Na Community, Sam Ngao District, Tak Province, (2) to explore the participation process of the community in ecotourism, (3) to find out problems and obstacles concerning the participation in ecotourism of the community, and (4) to identify impacts of national ecotourism policy on community in dealing with ecotourism.

The research is based on a qualitative approach using documents and interviews with relevant informants such as community's leaders, government officials in local government units in the neighborhood, and people living in the community.

The findings are:

1. The initiation of community-based ecotourism comes from both internal and external sources. Internally, members of Ban Na community exchange their opinions concerning their problems and needs and organize occupational groups beneficial to ecotourism. Externally, a group of researchers from Ramkhamhaeng University holds community forums to launch a master plan for ecotourism.

2. Members of Ban Na community actively participate in ecotourism activities: gathering opinions, forming occupational groups, planning a community master plan on ecotourism, launching ecotourism activities such as cultural events and so on, and evaluating.

3. Major problems are lacking financial capital, and lacking markets for consumption goods produced by the community.

4. Impact of national ecotourism policy on community in dealing with ecotourism is about the establishment of ecotourism network. The community forms a community network but cannot extend to establish even a local network since members of the community lack potentials in terms of enough education and experience to elevate their efforts.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะสำเร็จลงไม่ได้หากไม่ได้รับความกรุณาและความอนุเคราะห์จากผู้มีพระคุณหลายท่าน ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร. ทิพาพร พิมพิสุทธิ์ ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร. บวร ประพฤติกิติ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ ดร. กฤษณา ไวสารวง กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่ายิ่งในการให้คำปรึกษา แนะนำ และชี้แนะแนวทางการเขียน วิทยานิพนธ์ ตลอดจน ตรวจแก้วิทยานิพนธ์จนสำเร็จเรียบร้อย ผู้เขียนจึงขอกราบขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้

ผู้เขียนขอขอบคุณเพื่อนนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหงที่คอยเป็นกำลังใจให้คำแนะนำ และช่วยเหลือผู้เขียนจนสามารถเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้สำเร็จ

พันตรี กฤษณา ภัคคีอุทธรณ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(4)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(6)
กิตติกรรมประกาศ.....	(7)
สารบัญตาราง	(11)
สารบัญภาพประกอบ.....	(12)
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
ขอบเขตของการวิจัย	8
วิธีการวิจัย	9
นิยามศัพท์เฉพาะ	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	11
2 แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	12
แนวความคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม.....	12
แนวความคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	18
แนวความคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน	25
นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.....	28
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540.....	31
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9	33
แผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2549	37
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	38
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	40

บทที่	หน้า
3 ชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก	42
ชุมชนบ้านในอดีต	42
ประวัติบ้านนาในสมัยต่าง ๆ	43
ชุมชนบ้านนาในปัจจุบัน.....	47
4 ผลการวิจัย	69
การริเริ่มการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาที่มีต่อการส่งเสริมการ-	
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	69
กระบวนการ ในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาที่มีต่อการส่งเสริม	
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	73
ปัญหาและอุปสรรคการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาที่มีต่อการ	
ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	77
นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติต่อการมีส่วนร่วมของ	
ชุมชนบ้านนา.....	79
ผลกระทบของนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติที่มีต่อการมี	
ส่วนร่วมของชุมชน	85
5 สรุป และข้อเสนอแนะ	87
สรุปผลการวิจัย.....	87
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย	90
ภาคผนวก	
ก บทสัมภาษณ์	92
ข ข้อมูลทั่วไปจังหวัดตาก.....	94
ค ภาพชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก	113
บรรณานุกรม	122
ประวัติผู้เขียน	126

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 โบราณสถาน-โบราณวัตถุที่สำคัญในตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก.....	57
2 แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญตำบล บ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ..	61
3 จำนวนนักท่องเที่ยวลงแพและพักผ่อน บริเวณเหนือเขื่อนภูมิพลระหว่าง พ.ศ. 2546-2548	72
4 จำนวนและพื้นที่ของป่าไม้จำแนกตามประเภทของป่าของจังหวัดตาก	102
5 รายชื่ออุทยานแห่งชาติของจังหวัดตาก	102
6 รายชื่อป่าสงวนแห่งชาติของจังหวัดตาก	103
7 ชนิดแร่และแหล่งที่พบของจังหวัดตาก.....	103
8 สถิติจำนวนประชากรและบ้านของจังหวัดตาก.....	104
9 การแบ่งการปกครองของจังหวัดตาก.....	106

สารบัญภาพประกอบ

ภาพ	หน้า
1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	19
2 องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	24
3 กรอบแนวความคิดในการศึกษาวิจัย.....	41
4 แผนที่สังเขปแสดงระยะทางและสถานที่สำคัญตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก.....	48
5 จำนวนนักท่องเที่ยวลงแพและพักแรม บริเวณเหนือเขื่อนภูมิพล ระหว่าง พ.ศ. 2546-2548.....	73
6 แผนที่และอาณาเขตจังหวัดตาก.....	98

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสามารถทำรายได้เป็นอันดับหนึ่งของประเทศส่งผลให้ประเทศเกิดการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในประเทศ ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และศาสนสถานรวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิต ซึ่งอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยังมีบทบาทความสำคัญจนเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา เพื่อสร้างรายได้ให้กับประเทศของตน โดยได้กลยุทธ์ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร รวมทั้งการเผยแพร่ข่าวสารที่ไร้พรมแดนมาใช้ จึงเป็นการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้กับนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการแข่งขันในทางธุรกิจระดับชาติ โดยหลาย ๆ ประเทศที่ประสบความสำเร็จในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีอัตราการขยายตัวของจำนวนนักท่องเที่ยวมากขึ้น ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ และเป็นการกระจายรายได้ เงินรายได้ที่เกิดจากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวก็ก่อให้เกิดการสร้างอาชีพให้กับประชาชนตลอดจนเกิดการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ อย่างมาก เพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวรวมทั้งเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาในธุรกิจสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอีกด้วย โดยประเมินจากสถานการณ์การท่องเที่ยวได้ใน 3 ระดับ ได้แก่ (1) สถานการณ์การท่องเที่ยวโลก (2) สถานการณ์การท่องเที่ยวในภูมิภาคอาเซียน (3) สถานการณ์การท่องเที่ยวในประเทศไทย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย [ททท.], 2547)

สถานการณ์การท่องเที่ยวโลก ในขณะที่ธุรกิจการท่องเที่ยวมีการขยายตัวอย่างกว้างขวางและรวดเร็วทั่วโลกจึงก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบกับสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจจนทำให้เกิดวิกฤตในพื้นที่ต่าง ๆ เช่น ภาวะเรือนกระจก ภาวะป่าไม้ถูกทำลายจนเกิดปัญหาภัยธรรมชาติที่รุนแรงเกิดขึ้น ปัญหาแหล่งน้ำ ปัญหาสิ่งแวดล้อม เกิดการรุกรานทางวัฒนธรรม ฯลฯ เสมือนหนึ่งว่าการขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นเท่าใด ก็ทำให้ส่งผลกระทบต่อทางลบที่เกิดกับสภาพแวดล้อมและธรรมชาติสังคมและวัฒนธรรมและเศรษฐกิจมากขึ้นด้วยเช่นกัน ก่อให้เกิดกระแสการเรียกร้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติไปทั่วโลก ซึ่งรวมถึงธุรกิจการท่องเที่ยวด้วย

โดยการประชุม “Earth Summit” ที่เมืองริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2535 มีส่วนผลักดันให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐบาลและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องในการจัดตั้งระบบและกระบวนการเพื่อประสานการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตั้งแต่การตัดสินใจจนกระทั่งแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้มีการกำหนดแผนการปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ส่วนที่เกี่ยวข้องกับ Travel and Tourism มีส่วนผลักดันทำให้มีการเพิ่มข้อบังคับการลงโทษทางเศรษฐกิจ และการถูกทำลายที่ไม่อาจคืนกลับได้ของสภาพภูมิทัศน์ สัตว์ป่า สิ่งก่อสร้าง และความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต้องพึ่งพิงในระยะยาว และได้มีการเสนอทางออกของปัญหาในรูปแบบของแผนงานการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อดำเนินการจัดการและกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมสำหรับองค์กรเอกชน รวมถึงธุรกิจการท่องเที่ยวของชุมชนและมาตรฐานสิ่งแวดล้อม โดยสภาการเดินทางและการท่องเที่ยวโลก (WTTC) ได้พัฒนา “โครงการมาตรฐานโลกสีเขียว” (The Green Globe Standard) โดยเป็นผู้ประสานงานด้านการท่องเที่ยวระหว่างประเทศภายใต้การสนับสนุนของ UN มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุง Madrid ประเทศ Spain โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศด้านการท่องเที่ยว ให้คำแนะนำและแก้ไขปัญหาด้านการท่องเที่ยวของประเทศต่าง ๆ ได้มีการกำหนดในตัวชี้วัดมาตรฐานไว้ 9 ประการ คือ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540, หน้า 17-18)

1. ความสามารถขององค์กรที่จะรับผิดชอบจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในการดูแล

2. ผลการดำเนินการในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวขององค์กรท้องถิ่น เพื่อรักษาคุณภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว

3. การวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
4. การออกแบบสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ
5. การแลกเปลี่ยนข้อมูล ทักษะ ความรู้ต่าง ๆ ในการจัดการการท่องเที่ยว
6. การฝึกอบรมและเพิ่มพูนความรู้
7. การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกอย่าง
8. ผลในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว
9. องค์กรหรือบุคคลที่ให้ความร่วมมือในการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในการกำหนดมาตรการต่าง ๆ กฎเกณฑ์ที่เหมาะสมกับอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวตามลักษณะของพื้นที่การท่องเที่ยวซึ่งได้กำหนดไว้ในอนุสัญญา 5 ฉบับ โดยหลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสามารถนำไปสร้างกรอบแนวทางปฏิบัติสู่ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ 10 ประการ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่ง- ประเทศไทย, 2540, หน้า 20-21)

1. มุ่งพัฒนาให้เหมาะสมกับระบบสาธารณูปโภคที่รองรับ
2. ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโครงการท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่
3. พิจารณาถึงขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว มี 4 สถานะ
 - 3.1 ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวทางกายภาพโดยพิจารณาจากปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ
 - 3.2 ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวทางสิ่งแวดล้อมโดยพิจารณาจากปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดไม่ทำลายระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม
 - 3.3 ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวทางสังคม ดูจากปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดไม่ก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น
 - 3.4 ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวทางเศรษฐกิจ ระดับการพัฒนาที่ระบบเศรษฐกิจสามารถดำเนินไปได้อย่างเหมาะสมโดยไม่ก่อให้เกิดปัญหาการ-

คำรณชีวิตของท้องถิ่น

4. มุ่งให้ข้อมูลการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและห่วงใยสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว

5. มุ่งใช้วัสดุท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น

6. มุ่งเน้นการสร้างรายได้และกระจายรายได้ให้กับชุมชนในท้องถิ่นในระยะยาว

7. จัดงานในท้องถิ่นเพื่อเป็นการส่งเสริมอาชีพและเพิ่มรายได้

8. พัฒนาศักยภาพในท้องถิ่นให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้นเพื่อยกระดับการบริการท่องเที่ยวให้สูงขึ้น

9. รักษาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้อยู่รอดในระยะยาว เพื่อเป็นการรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

10. ให้เกิดการดำเนินงานร่วมกันระหว่างองค์กรธุรกิจท่องเที่ยวองค์กรท้องถิ่น องค์กรสิ่งแวดล้อมและรัฐบาล

สถานการณ์การท่องเที่ยวในภูมิภาคอาเซียน ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2546 ภูมิภาคอาเซียนธุรกิจการท่องเที่ยวได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของโรค SARS ภายในประเทศและภายนอกประเทศ เช่น ประเทศเวียดนามเกิดการแพร่ระบาดของโรค SARS ภายในประเทศทำให้รายได้จากธุรกิจการท่องเที่ยวลดลง ซึ่งส่งผลกระทบต่อในช่วงปลายไตรมาสที่ 1 ถึงไตรมาส 2 ในช่วงไตรมาสที่ 3 มาเลเซียมีการปรับตัวในธุรกิจการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นร้อยละ 3 ประเทศอินโดนีเซียปรับตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 2 รวมทั้งประเทศลาวมีการปรับตัวเพิ่มขึ้นของตลาดการท่องเที่ยวร้อยละ 11 ส่วนประเทศกัมพูชามีแนวโน้มของตลาดการท่องเที่ยวลดลง ซึ่งส่งผลกระทบต่อสถานการณ์การท่องเที่ยวในประเทศไทยทั้งสิ้น (ททท., 2547)

สถานการณ์การท่องเที่ยวในประเทศไทย ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2546 ไทยได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์โรค SARS ทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยทั้งสิ้น 10,004,453 คน อัตราการเติบโตลดลงร้อยละ 7.36 รายได้จากค่าใช้จ่ายนักท่องเที่ยวคิดเป็นมูลค่า 309,269 ล้านบาท อัตราการเติบโตลดลงร้อยละ 4.39 โดยนักท่องเที่ยวพักในไทยโดยเฉลี่ย 8.19 วัน และใช้จ่ายโดยเฉลี่ย 3,774.50 บาท ต่อคนต่อ

วัน ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยรวมของไทย จึงทำให้ประเทศไทยต้องมีการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างเร่งด่วนและรวดเร็ว และได้มีการกำหนดเป็นนโยบายไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 4 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศโดยรวม แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้เจริญเติบโต ไปถึงจุดหนึ่งแล้วก่อให้เกิดผลกระทบทั้งในด้านบวกและด้านลบ ผลกระทบจะเกิดขึ้นมากน้อยหรือรุนแรงเพียงใหนั้นย่อมขึ้นอยู่กับกิจกรรมและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว จากผลกระทบในทางลบที่เกิดขึ้นในธุรกิจการท่องเที่ยวในประเทศต่าง ๆ ในโลกทำให้มีการส่งเสริมและจัดการการท่องเที่ยวโดยให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งประเทศไทยก็ตระหนักถึงจุดนี้ ถ้าธุรกิจการท่องเที่ยวของไทยเกิดผลกระทบในทางลบทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมแล้วก็ทำให้ธุรกิจการท่องเที่ยวไม่สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศอีกต่อไป ทำให้องค์กรภาครัฐโดยการรับผิดชอบของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสนับสนุนให้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสงวน ป่าอนุรักษ์ ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้ดำเนินไปโดยขาดการควบคุมที่ดี และไม่มียุทธศาสตร์ป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวในแต่ละแหล่งท่องเที่ยว จึงทำให้สูญเสียทรัพยากรการท่องเที่ยว และทำให้เกิดความเสื่อมโทรมในแหล่งท่องเที่ยว ผลกระทบในด้านลบดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวทั้งภาครัฐและเอกชนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยสังเกตเห็นว่า จากการส่งเสริมการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ในยุคปัจจุบันเป็นการเน้นในด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงทำให้แนวโน้มธุรกิจการท่องเที่ยวมีความต้องการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีสูงขึ้น ในขณะที่เดียวกันเพื่อเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติโดยก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจของประเทศ จึงมีการกำหนดแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นมาโดยเฉพาะเพื่อใช้เป็นกรอบในการปฏิบัติ และประสานงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยเรียกว่า “แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ” โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2545 ถึง พ.ศ. 2549 รวม 5 ปี ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 โดยมีหลักการกว้าง ๆ ในการท่องเที่ยว คือ เป็นการท่องเที่ยวในแขนงธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยเชิงท่องเที่ยว จะต้องได้รับความรู้ ความเพลิดเพลิน อย่างแท้จริง และ

ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ (ททท., 2547)

รวมทั้งท้องถิ่นควรจะมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวแบบนี้ด้วยตามที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 (โกเมศ ขวัญเมือง, 2542)

ตามมาตรา 46 บัญญัติไว้ว่า บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และยั่งยืน (หน้า 19)

มาตรา 56 บัญญัติไว้ว่า สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตราย สุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ตามวรรคหนึ่งและวรรคสองย่อมได้รับความคุ้มครอง (หน้า 23)

มาตรา 59 บัญญัติไว้ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผล จากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือดำเนินโครงการ หรือ

กิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่นและมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ (หน้า 24)

มาตรา 289 บัญญัติไว้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรม และการฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐ แต่ต้องไม่ขัดต่อมาตรา 43 และมาตรา 81 การจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นตามวรรคสอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย และมาตรา 290 บัญญัติไว้ว่า เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ กฎหมายตามวรรคหนึ่งอย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้ (1) การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร-ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่ (2) การเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน (3) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่ม โครงการ หรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่ (หน้า 50-51)

จากสถานการณ์การท่องเที่ยวในปัจจุบันมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในแนวคิดรูปแบบใหม่ คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยพิจารณาจากปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ของท้องถิ่น สภาพสิ่งแวดล้อมซึ่งมีความหลากหลายมีความ

เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น โดยรวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โดยทำให้เกิดการสร้างรายได้ในท้องถิ่น มีการกระจายรายได้อย่างเท่าเทียม รวมทั้งมีการจัดการ ทำนุบำรุงรักษาทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และการใช้ประโยชน์โดยท้องถิ่นในระยะยาว ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นผู้ศึกษา เห็นว่าชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก มีความเหมาะสมในด้านส่งเสริมการ-
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามนโยบายของรัฐบาล จากประเด็นนี้ทำให้ผู้ศึกษาสนใจที่จะศึกษา ว่าประชาชนในชุมชนบ้านนาจะมีส่วนร่วมอย่างไร ในการริเริ่มกระบวนการในการ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนา รวมทั้งศึกษาผลกระทบของนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติต่อการมีส่วนร่วม ของชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการริเริ่มในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. เพื่อศึกษากระบวนการในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
4. เพื่อศึกษานโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนา ในการริเริ่มในการมีส่วนร่วมของชุมชน ศึกษากระบวนการ ปัญหาและอุปสรรค รวมทั้งนโยบายการ-

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ ที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยทำการศึกษาวิจัยตั้งแต่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2546 ถึง 31 ธันวาคม พ.ศ. 2547

วิธีการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีวิธีวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ศึกษาเฉพาะกรณี ชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก โดยใช้หลักในการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารเชิงวิชาการ ผลการวิจัยการสัมภาษณ์ประชาชนผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เป็นต้น

นิยามศัพท์เฉพาะ

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดบริการอื่น ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตโดย

1. ต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
2. ต้องตระหนักดีต่อการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
3. ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน
4. ต้องชี้้นำภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแบบชุมชนมีส่วนร่วม หมายถึง การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ นับตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ และการติดตามประเมินผล

เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน รักษาสภาพแวดล้อม ตลอดจนเกิดการกระจายรายได้
 อย่างเป็นธรรมในชุมชนนั้น

ชุมชน หมายถึง กลุ่มชนซึ่งรวมกันอยู่โดยมีความรู้สึกผูกพันกัน เป็นอันหนึ่ง
 อันเดียวกัน โดยอาศัยหลักผูกพันทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ หรือศาสนาเพื่อทำให้แต่ละบุคคล
 มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น

องค์กรชุมชน หมายถึง กลุ่มคนในชุมชนที่รวมกันเพื่อดำเนินกิจกรรมหนึ่งใน
 ชุมชน

นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ที่เดินทางไปเยือนจังหวัดนั้น ๆ โดยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ
 ไม่ใช่การไปทำงานประจำ การศึกษา และไม่ใช่คนท้องถิ่นที่มีภูมิลำเนาหรือศึกษาอยู่ที่
 จังหวัดนั้น ทั้งนี้ต้องพักค้างคืนอย่างน้อย 1 คืน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทุกแห่ง
 ทุกประเภท โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา และชื่นชม เพลิดเพลินกับสภาพธรรมชาติ
 สังคม วัฒนธรรม บนพื้นฐานของการให้ความรู้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ให้ชุมชนท้องถิ่นมี
 ส่วนร่วมในการจัดการเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่น และสร้างจิตสำนึกให้
 ทุกฝ่ายร่วมกันรับผิดชอบต่อระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หมายถึง หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบ
 ด้านการท่องเที่ยวของประเทศโดยตรง ซึ่งเป็นองค์กรนิติบุคคล จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย
 ตามพระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522

การส่งเสริม หมายถึง การสนับสนุนและช่วยเหลือในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
 การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง เป็นกระบวนการของการ
 ทำงานและการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเชิงระบบ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์
 และเป้าหมายขององค์กรที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลการจัดการ

ทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การกำหนดแนวทางการใช้
 ประโยชน์และการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว รวมทั้งปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง
 กับการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และ
 สุขภาพแก่สมาชิกของสังคมในปัจจุบันและในอนาคต โดยใช้ทรัพยากรอัน

ทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาด สามารถรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุด และใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นทั้งในลักษณะที่เป็นรูปธรรมสามารถสัมผัสได้ด้วยการจับต้อง และลักษณะที่เป็นนามธรรมไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยการจับต้อง ซึ่งมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวและสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่ยังเป็นมรดกที่ทรงคุณค่าของประเทศ โดยจะอยู่ในลักษณะที่เรียกว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่อยู่ในลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวก็ได้ เช่น ภาษา วิถีชีวิต การแต่งกาย อาหารประจำชาติ เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบการริเริ่มในการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ ชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
2. ทำให้ทราบถึงกระบวนการในการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
3. ทำให้ทราบปัญหาและอุปสรรคการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
4. ทำให้ทราบถึงนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
5. อาจจะนำไปใช้เป็นแนวทางรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อไปได้

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนพื้นฐานของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ผู้ศึกษาวิจัยได้อาศัยแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้คือ

1. แนวความคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม
2. แนวความคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน
4. นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
5. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540
6. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9
7. แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2549
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) เป็นรูปแบบกระบวนการการท่องเที่ยวแนวใหม่ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีหลักการสำคัญคือ การมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ที่จะมีบทบาทในการกำกับ ดูแล และควบคุมการท่องเที่ยวได้มากขึ้นและสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี

นิยามและความหมายของการมีส่วนร่วม

Reeder (อ้างถึงใน สุพัฒน์ วงศ์คำพันธ์, 2539, หน้า 8) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วม ในการปะทะสังสรรค์ทางสังคมซึ่งรวมทั้งการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

เสนห์ จามริก (2527, หน้า 22) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนไม่ได้หมายถึง การชักจูงประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมตามที่นักวิชาการหรือองค์กรตั้งขึ้น แต่หมายรวมถึง การให้ชุมชนมีกิจกรรมและดำเนินการของเขาเองในชุมชน

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526, หน้า 20-25) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้ว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชน การที่ประชาชนจะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาและทำให้ความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น ผู้ที่ทำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาการพัฒนาชุมชนพื้นฐานว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้รับความเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น พร้อมทั้งจะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน โดยต้องยอมรับในธรรมชาติของมนุษย์ว่า มนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับโอกาสและการแนะนำอย่างถูกต้อง

ไพรัชต์ เคชะรินทร์ (2527, หน้า 6-7) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ และสร้างโอกาสให้กับประชาชนในชุมชนทั้งในส่วนบุคคล กลุ่มชน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัคร ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องรวมกัน

อภิน รพีพัฒน์ (2527, หน้า 320) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า คือ การให้ประชาชนเป็นผู้คิดปัญหา และดำเนินการทุกอย่างด้วยตนเอง มิใช่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเท่านั้น

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527, หน้า 2) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทั้งทางด้านสังคมและ

เศรษฐกิจตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี โดยประชาชนได้เป็นผู้กำหนดแนวทางด้วยตนเองซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบการตัดสินใจโดยการชั่งใจ ไตร่ตรอง และตัดสินใจเลือกทางดำเนินการที่เห็นว่าดีที่สุดในหลาย ๆ ทางเลือกเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ เป็นการพัฒนามาจากการรับรู้ และภูมิปัญญา

อมร รักษาศักดิ์ (2524, หน้า 90-91) ได้กล่าวถึงแนวความคิดของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนนั้น ๆ โดยเกิดขึ้นทุกแห่งในโลก ทำให้เกิดการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนในด้านสังคม และเศรษฐกิจให้ดีขึ้น โดยแนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนที่สำคัญมี 3 ประการ ได้แก่

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลในแต่ละบุคคลซึ่งตรงกันจนกลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลของส่วนรวม
2. ความเคื้อร้อนและความไม่พอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์นั้น ๆ จนผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่ม วางแผน และการลงมือกระทำร่วมกัน
3. การตัดสินใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่ต้องการ การตัดสินใจร่วมกันนี้รุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดการคิดริเริ่มกระทำการสนองความต้องการของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น ๆ

พัฒน์ บุญรัตพันธุ์ (2527, หน้า 145) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนต้องเริ่มจากการวางแผน โครงการ การเสียสละกำลังแรงงาน วัสดุ กำลังเงินหรือทรัพยากรใด ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531, หน้า 10) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยทั่วไป เป็นการเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในทุกขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาชนบท สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ และสิ่งที่ดำเนินการไปนั้นต้องตอบสนองต่อความต้องการของผู้มีส่วนได้เสียมากที่สุด

สรุปได้ว่า จากการที่นักวิชาการหลาย ๆ ท่านได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนพอสรุปได้ว่า คือการที่ประชาชนเข้าร่วมในการคิดค้นปัญหา หาสาเหตุของปัญหา รวมทั้งกำหนดทางเลือกที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ

รวมทั้งร่วมรับผิดชอบและติดตามผลกระทบที่เกิดขึ้น เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง และพัฒนาคุณภาพของประชาชนในท้องถิ่นดีขึ้น โดยพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ซึ่งเป็นการนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527, หน้า 272-273) ได้กล่าวถึงขั้นตอนในการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอนดังนี้คือ

1. การมีส่วนร่วมในการคิดค้นปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531, หน้า 10) ได้กล่าวถึงขั้นตอนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงต้องมีครบทั้ง 5 ขั้นตอน ดังนี้คือ

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เป็นการคิดค้นหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน และจัดลำดับความสำคัญของปัญหาพร้อมคัดเลือกปัญหานั้นมาแก้ไขตามลำดับความสำคัญ

2. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา
3. การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีและวางแผนการแก้ปัญหา
4. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแผน
5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ไพรัชต์ เฑาะรินทร์ (2527, หน้า 6-7) ได้กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. ร่วมกันทำการศึกษา ค้นคว้า และหาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชนและความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิด และสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา รวมทั้งการคิดถึงปัญหาของชุมชนเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่มีประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองตอบต่อความต้องการของชุมชน

3. ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม เพื่อขจัดปัญหาและสนองตอบต่อความต้องการของชุมชน

4. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตน

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงประชาชนในท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนไม่ว่าจะเป็นการหาสาเหตุของปัญหา ความต้องการของชุมชน เพื่อกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหา ซึ่งร่วมกันวางแผน และร่วมกันดำเนินตามแผน สุดท้ายคือการประเมินผลและติดตามผลที่เกิดขึ้น

รูปแบบของการมีส่วนร่วม

สุพรรณิ ไชยอำพร และสนิท สมักรการ (2535, หน้า 37) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ 2 ประเภทดังนี้คือ

1. การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการ

2. การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง ได้แก่ การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนแต่ถ้าขาดขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจถือว่ามีส่วนร่วมไม่แท้จริง เช่น มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ร่วมบริจาคเงิน แต่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นต้น

ปธาน สุวรรณมงคล (2527, หน้า 81-91) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมไว้ 4 ประการดังนี้ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

สรุปได้ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมมีหลากหลายรูปแบบ แต่สิ่งที่สำคัญในทุก ๆ รูปแบบ คือ การติดต่อสื่อสาร เพื่อค้นหาสาเหตุและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน โดยขั้นตอนที่สำคัญของการมีส่วนร่วมคือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยจัดการทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ปัญหาและอุปสรรคการมีส่วนร่วม

เจมส์ คี ปิ่นทอง (2527, หน้า 272-273) กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. นโยบายของระบบราชการเป็นการกำหนดมาจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่จริง ๆ มิได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายอย่างแท้จริง จึงเป็นการยากในการเข้าใจนโยบายเพื่อนำไปปฏิบัติที่ถูกต้อง ทำให้เกิดความแตกต่างในการปฏิบัติ
2. การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นได้ยากเพราะในการปฏิบัติงานของข้าราชการส่วนใหญ่จะทำงานเพื่อตอบสนองผู้กำหนดนโยบายในการพิจารณาความดีความชอบ มิได้ทำงานโดยเข้าถึงประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง จึงไม่เข้าใจสภาพสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต และสภาพเศรษฐกิจรวมทั้งความต้องการของชุมชน
3. ผู้ที่มีส่วนได้เสียและผู้ที่เกี่ยวข้องไม่ต้องการให้เกิดการรวมตัวและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของชุมชนเกิดขึ้น

ธรรมบุญ พงษ์ศรีกูร (2538, หน้า 135) กล่าวได้โดยสรุปว่า ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วม คือ ความไม่สอดคล้องกันของระบบการศึกษากับความต้องการของชุมชน

สรุปได้ว่า ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วม คือการไม่เข้าใจความต้องการที่แท้จริงของชุมชนท้องถิ่นทำให้นโยบายที่กำหนดขึ้นมาเพื่อนำมาปฏิบัติไม่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนและไม่เกิดความสมัครใจเต็มใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน

แนวความคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

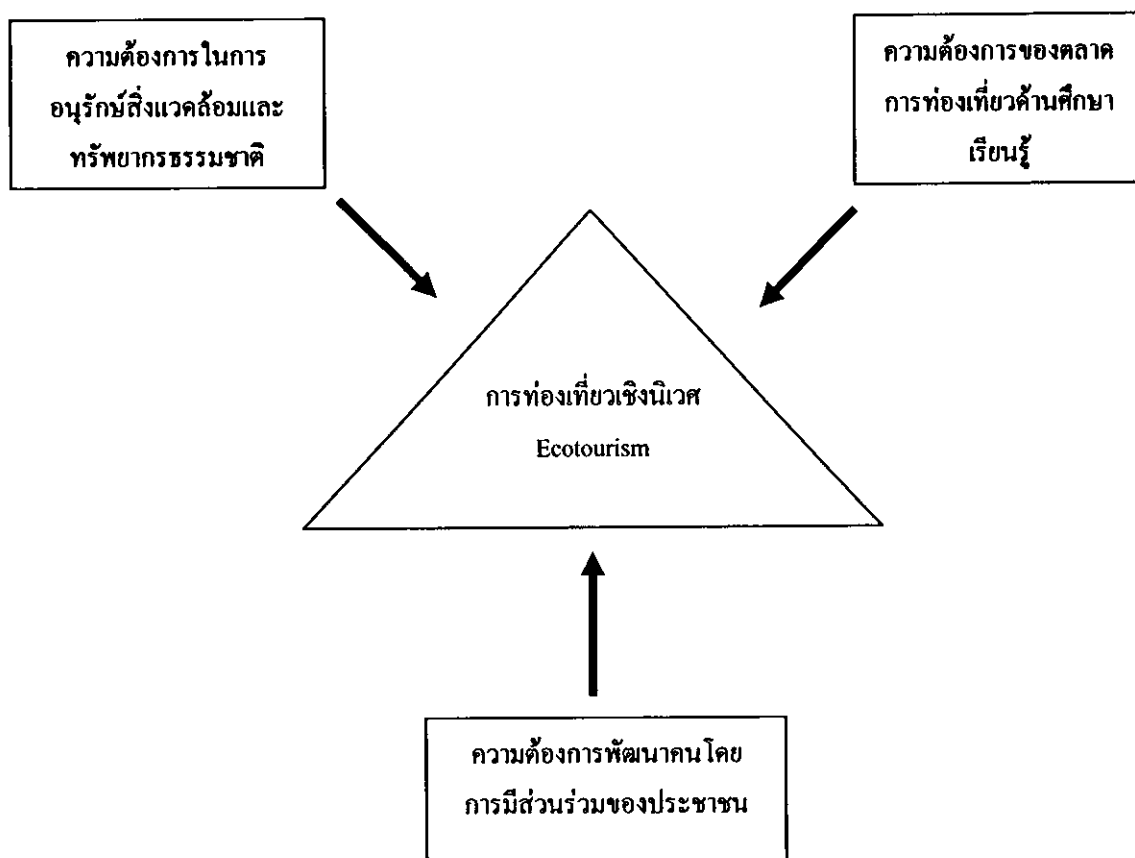
จากการเติบโตในด้านการท่องเที่ยวภายในประเทศ โดยมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้มีการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจดีขึ้น แต่ในด้านตรงกันข้าม การเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ส่งผลในด้านลบกับสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวที่ทรุดโทรมลง จึงมักประสบปัญหาที่สวนทางกันในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ และการสร้างเสริมระบอบประชาธิปไตยที่มาจากรากหญ้า (grass root) ให้มากที่สุด ประกอบกับกระแสของโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการประชุม “Earth Summit” ที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2538 ได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540, หน้า 2-7)

1. กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก ทั้งในแง่การอนุรักษ์ในระดับท้องถิ่นจนถึงการอนุรักษ์ป้องกัน และแก้ไขวิกฤตการณ์โลก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอนุรักษ์ระบบนิเวศ เพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ
2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวในการศึกษา เรียนรู้สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ หรือการมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นความต้องการที่มีมากขึ้นในกลุ่มนักท่องเที่ยว เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องที่มีความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กระแสนี้ทำให้เกิดความต้องการด้านการขยายและปรับทิศทางของธุรกิจการท่องเที่ยวมากขึ้น

3. กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มาจากรากหญ้าซึ่งเป็นหลักประกันในทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้อง มีการกระจายรายได้ที่เท่าเทียมและเหมาะสม รวมไปถึงสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่นั้น

จากกระแสทั้ง 3 ประการดังกล่าวข้างต้น นำไปสู่แนวคิดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ (new tourism หรือ alternative tourism) ในระยะแรก ๆ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ใช้คำนิยามว่าเป็นการ

ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยให้ความหมายว่า หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (ดังแสดงในภาพ 1)

ภาพ 1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ที่มา. จาก การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, โดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545, ค้นเมื่อ 28 กันยายน 2547, จาก <http://www.tat.or.th/tourthai/>

นิยามและความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

Ecotourism เป็นคำที่ผสมระหว่างคำว่า Ecology (นิเวศวิทยา) กับคำว่า Tourism (การท่องเที่ยว) ซึ่งทางราชบัณฑิตยสถานได้บัญญัติศัพท์คำ “Ecotourism” เป็นภาษาไทยว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย [ททท.], 2545)

ทั้งนี้ นิยามและความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้มีการกำหนดขึ้นจากบุคคลหรือกลุ่มเองไว้มากมาย อาทิ

Wilderness (อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะวนศาสตร์, ศูนย์วิจัยป่าไม้, 2538, หน้า 10) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหมายถึงการท่องเที่ยวที่มีนิเวศวิทยาเป็นรากฐานหรือการท่องเที่ยวที่มีธรรมชาติเป็นรากฐานที่มั่นคง และนอกจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะเป็นการท่องเที่ยวชม โดยปกติ แล้วยังจะช่วยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในคุณลักษณะทางวิทยาศาสตร์ และนิเวศวิทยาของจุดสนใจทางธรรมชาติอีกด้วย หมายความว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เน้นในเรื่อง

1. กำเนียงคุณค่าทางธรรมชาติ และยอมรับว่าจุดประสงค์ของอุทยานแห่งชาติเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ และสภาพภูมิทัศน์
2. ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว และการเดินทางให้ยั่งยืนตลอดไป ทั้งทางด้านนิเวศและวัฒนธรรม
3. ส่งเสริมและมีการกระตุ้นให้มีการอนุรักษ์ และการลงทุน โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว
4. พัฒนาจิตสำนึก ความรับผิดชอบของประชาชนและรากฐานสำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
5. ให้การศึกษา และจูงใจนักท่องเที่ยวให้มีส่วนร่วม และรู้สึกซาบซึ้งถึงคุณค่าของทรัพยากรทางธรรมชาติและธรรมชาติ

Boo (อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะวนศาสตร์, ศูนย์วิจัยป่าไม้, 2538, หน้า 3) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ เนื่องมาจากมีรายได้สำหรับดูแลพื้นที่ และสร้างงานให้เกิดในชุมชน และสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

ภราเดช พัทธ์วิเชียร (2539, หน้า 5) กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือการเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีขอบเขตจำกัดโดยรูปแบบและสถานที่ตลอดจนในเรื่องกลุ่มนักท่องเที่ยว ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมและพัฒนา เพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ควรเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมและอาจรวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดีและวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย
2. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่าย มีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและระบบนิเวศ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม
3. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส หรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมโดยตรง และเปิดให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้วยังจะเป็นการส่งเสริมสร้างจรรยาบรรณด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบวกด้วย
4. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและ การอนุรักษ์ในขณะเดียวกัน จะเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม
5. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะมุ่งเน้นที่คุณค่าของธรรมชาติ หรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ไม่ใช่เน้นที่การเสริมแต่งหรือการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก

Ecotourism มีความหมายในลักษณะเดียวกัน โดยมีความหมายง่าย ๆ คือ การท่องเที่ยวโดยเข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติซึ่งต้องการให้มีความรู้ทางนิเวศวิทยาจากผู้ที่มีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ อย่างแท้จริง เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เข้าไปมีความรู้ที่เพิ่มขึ้น ปัจจุบันความหมายนี้ยังได้รวมไปถึงสภาพทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรในท้องถิ่นความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (endemic) ที่ต้องรักษาไว้ การท่องเที่ยวแบบ Ecotourism จึงมุ่งเน้นการสัมผัสแบบธรรมชาติและท้องถิ่นอย่างแท้จริง

Ecotourism มีแนวทางในการท่องเที่ยวกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจไปสู่ชนบทและส่งเสริมการอนุรักษ์พื้นที่ธรรมชาติ สมาคมการท่องเที่ยวอนุรักษ์ธรรมชาติใน

ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ให้ความหมายของ Eco-tourism ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายไปสู่แหล่งธรรมชาติต่าง ๆ เพื่อความเข้าใจในวัฒนธรรมและธรรมชาติของสถานที่นั้น ๆ โดยไม่รบกวนและเปลี่ยนแปลงสภาพทางชีววิทยาของพื้นที่โดยให้ชาวบ้านโดยรอบมีรายได้จากการท่องเที่ยวด้วย จากการประชุม World Congress on Tourism and the Environment ได้สรุปว่า Eco-tourism เป็นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติ

ภราเดช พัทฒวิเชียร (2539, หน้า 5) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า เป็นการเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีข้อจำกัดในเรื่องรูปแบบและสถานที่ตลอดจนนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย

ช่วงกระแสของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแพร่ขยายไปทั่วโลก และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จัดทำแผนพัฒนาและอนุรักษ์การท่องเที่ยว จึงได้จัดตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษา เรื่อง Eco-tourism โดยมอบหมายให้สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ทำการศึกษาและจัดทำแผน ในที่สุดได้ความหมายของคำว่า Eco-tourism คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

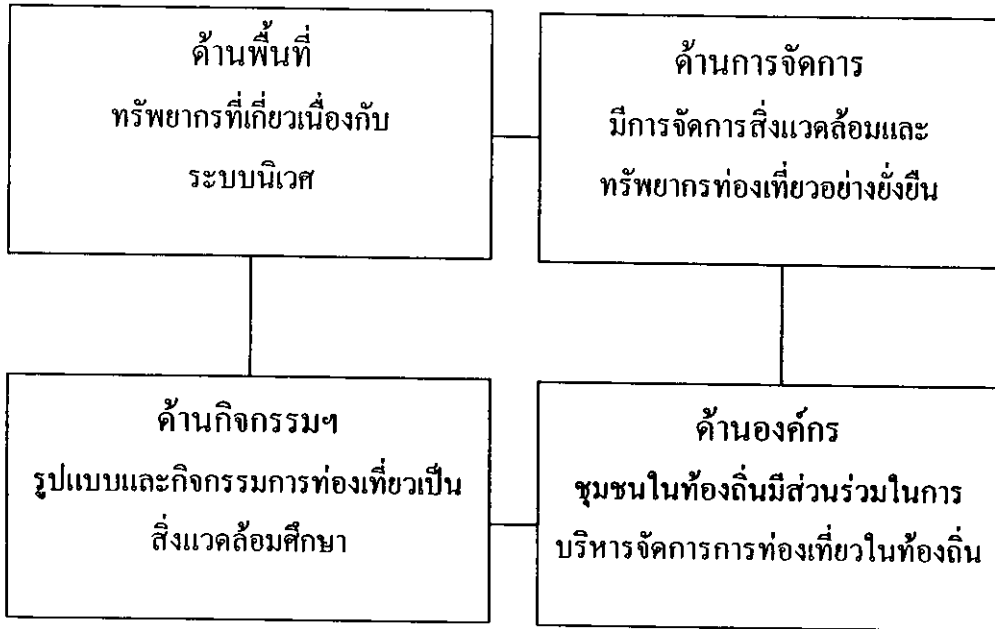
องค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ (ททท., 2545)

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่เป็นลักษณะเฉพาะประการหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การมุ่งเน้นในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เพื่อประสานการท่องเที่ยวกับความพอใจในการเรียนรู้และสัมผัสกับระบบนิเวศ (Eco-system) อาจมีบางแห่งที่รวมเอาลักษณะวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตแบบธรรมชาติ หรือเป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ไว้ (nature-based tourism) โดยเฉพาะ แม้ว่าจะมีความคาบเกี่ยวกันในพื้นที่ก็ตามในทำนองเดียวกันการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (natural tourism) จึงไม่ใช่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งหมด ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดการการท่องเที่ยว นั้น ๆ ด้วย อาจเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ

ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (identity or authentic or endemic or unique) ธรรมชาติที่นั้นอาจรวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่ด้วยตัวอย่างเช่น จุดหมายปลายทางที่คอบอ่างกาหลวง อุทยานแห่งชาติคอบอินทนนท์ เราจะต้องผ่านหมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้งขุนกลาง ซึ่งมีวิถีชีวิตอยู่กับป่าผืนนั้นด้วย

2. องค์กรประกอบการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและอัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งมีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (sustainably managed tourism) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (responsibly travel) ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

3. องค์กรประกอบการกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องกับผู้เกี่ยวข้อง นักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว จึงเป็นการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา (environmental education-based tourism)

ภาพ 2 องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ที่มา. จาก การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, โดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545, ค้นเมื่อ 28 กันยายน 2547, จาก <http://www.tat.or.th/tourthai/>

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่น (involvement of local community or people participation) ที่มีบทบาทในมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติตามแผน และร่วมได้รับประโยชน์อย่างเสมอภาค คอยติดตามตรวจสอบ รวมถึงร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อนำกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย ในที่สุดแล้ว ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ

ท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับฐานราก (grass root) คือ องค์กรชุมชนจนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น และอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (community participation-based tourism)

กล่าวโดยสรุป คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นและระบบนิเวศอย่างยั่งยืน กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยว ในด้านกระแสการพัฒนาคนต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สามารถตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ ที่สามารถรักษาความสมบูรณ์ทางวัฒนธรรมความหลากหลายทางชีวภาพไว้ให้นานที่สุด และองค์ประกอบในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมชุมชนในทุก ๆ องค์ประกอบ ไม่ว่าจะเป็นองค์ประกอบด้านการจัดการ องค์ประกอบด้านกิจกรรมและองค์ประกอบด้านองค์กรหรือแม้แต่องค์ประกอบในด้านพื้นที่

แนวความคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เริ่มมีบทบาทในกระแสการพัฒนาของสังคมโลกนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เริ่มตั้งแต่องค์การสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (human environment) ประเทศสวีเดน ซึ่งเรียกร้องให้ทั่วโลกได้คำนึงถึงผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยจนเกินขีดจำกัดของทรัพยากรโลก

การพัฒนาที่ยั่งยืนได้รับความสำคัญอยู่ภายใต้แผนปฏิบัติการ (Agenda 21) 1 ใน 9 ประการของตัวชี้วัดมาตรฐานของแผน ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 สหประชาชาติ ได้จัดประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วย การพัฒนาที่ยั่งยืน (World Summit on Sustainable Development--WSSD) ที่ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ มีสาระสำคัญในการประชุมคือ (ททท., 2545)

1. การพัฒนาที่ดำเนินไปโดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและสนองความต้องการในปัจจุบัน โดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต
2. การพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็นองค์รวม คือมองว่าการจะทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งอื่น ๆ ดังนั้น การพัฒนาแนวนี้จึงยึดหลักความรอบคอบและ

ค่อยเป็นค่อยไป รวมทั้งเปิดโอกาสให้ภาคีการพัฒนาต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาด้วย

3. การพัฒนาที่ยั่งยืนไม่ได้ระบุว่าต้องปฏิเสธรระบบเทคโนโลยีเพียงแต่ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้นควรเป็นไปในทางสร้างสรรค์ ไม่ใช่ทำลาย

นิยามและความหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

ได้มีนักวิชาการและองค์กรต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544, หน้า 3) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่า คือ รูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง โดยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างไม่สิ้นเปลืองเพื่อเป็นผลประโยชน์ของคนรุ่นต่อไป และเป็นการใช้ทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์และพัฒนาให้เต็มศักยภาพอยู่ตลอดเวลา ซึ่งพิจารณาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความยั่งยืนของระบบนิเวศไปพร้อม ๆ กัน

ศรีพร สมบุญธรรม (2536, หน้า 25-26) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นความพยายามในการดำเนินงานให้ไปในทิศทางที่จะก่อให้เกิดความพึงพอใจ

กล่าวได้โดยสรุปว่า ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีพื้นฐานมาจากแนวความคิดใหญ่ ๆ 3 อย่าง ซึ่งจะทำให้สังคมโลกดำเนินไประหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ได้แก่

1. แนวความคิดด้านนิเวศวิทยา การพัฒนาอย่างยั่งยืนให้ความสำคัญกับคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติเป็นอันดับแรก โดยเน้นเรื่องความยั่งยืนของการทำงานและประสิทธิภาพของระบบนิเวศ เพื่อมุ่งหวังให้เกิดความยั่งยืนของนิเวศ ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ และทุนที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยมีกรอบแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

1.1 ปรับกระบวนการทัศนคติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับนโยบายซึ่งคำนึงว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นทุนประเภทหนึ่ง ดังนั้นการอนุรักษ์

ฟื้นฟู ทรัพยากรเท่ากับเป็นการเพิ่มทุนทางธรรมชาติ และระดับการปฏิบัติ โดยให้ประชาชนทั่วไปปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อการหวงแหนและมีส่วนร่วม ตระหนักให้เห็นความสำคัญของคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนาทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเพิ่มทุนทางทรัพยากรธรรมชาติให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนรวมทั้งต้องรับภาระต้นทุนความเสียหายที่มีต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไม่คุ้มค่า

1.2 กลยุทธ์เชิงรุกในการดำเนินการป้องกันทรัพยากร การกำหนดนโยบายการใช้ทรัพยากรที่ชัดเจน เสริมสร้างจิตสำนึกและจริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณเพื่อการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม

1.3 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากร มีการแก้ไขกฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อม การสร้างองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการเทคโนโลยีที่เหมาะสม และสนับสนุนการรวมกลุ่มในแต่ละภาคส่วนของสังคมเพื่อเป็นเครือข่ายของการจัดการทรัพยากร

2. แนวทางด้านสังคม การพัฒนาอย่างยั่งยืน จะต้องสามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคมและกลุ่มสังคมต่าง ๆ ซึ่งมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ การรักษาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีระดับสูงและยาวนาน โดยมีกรอบแนวทางดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

2.1 ทุนมนุษย์ พัฒนาคุณภาพของประชาชนให้มีความรู้ มีสมรรถนะ มีผลิตภาพสูงขึ้น สามารถปรับตัวได้กับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ มีทักษะในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมและรู้เท่าทัน โดยเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนในสังคมสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน มีจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อสังคม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีพฤติกรรมการผลิต การออม และการบริโภคที่เหมาะสม

2.2 การพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคม รักษาวัฒนธรรม ค่านิยม และภูมิปัญญาที่มีอยู่อย่างหลากหลาย โดยนำมาผสมผสานให้เข้ากับเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อเสริมสร้างทุนทางสังคมใหม่ ๆ และมูลค่าในสินค้าและบริการ รวมทั้งลดต้นทุนทางเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่จำเป็น

3. แนวทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาอย่างยั่งยืน จะต้องมีการขยายตัวด้านเศรษฐกิจในระยะยาว บนพื้นฐานการสงวนรักษาทุนธรรมชาติไว้ใช้ประโยชน์สำหรับคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นต่อไป ซึ่งต้องปรับปรุงโครงสร้างการผลิตและการบริโภค และการพัฒนาเทคโนโลยีที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม โดยมีกรอบแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญดังนี้

3.1 การเติบโตอย่างมีคุณภาพ ให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ทุนมนุษย์ การลงทุน การบริหารจัดการในทุกกระดับ เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันของประเทศ

3.2 การเติบโตอย่างมีเสถียรภาพและยั่งยืน สร้างระบบเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกัน พึ่งตนเองได้ เศรษฐกิจโดยรวมมีประสิทธิภาพ รวมทั้งมีกระบวนการผลิตและบริโภคที่เหมาะสมไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

3.3 การกระจายความมั่นคง การกระจายโอกาสในการพัฒนาทางเศรษฐกิจให้ประชาชนอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน

สรุปได้ว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนมีพื้นฐานมาจากแนวความคิดใหญ่ ๆ 3 อย่าง ได้แก่ แนวคิดด้านนิเวศวิทยา แนวคิดด้านสังคม และแนวคิดทางด้านเศรษฐกิจ โดยแนวคิดด้านสังคมให้ความสำคัญในเรื่องของทุนมนุษย์ เป็นการให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์ เกิดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ในยุคปัจจุบันธุรกิจการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมในกระแสยุคโลกาภิวัตน์ คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของเศรษฐกิจและสังคม โดยเน้นความสำคัญที่การอนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ทำให้ประเทศไทยต้องมีนโยบายต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับกระแสโลก โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาแห่งชาติจึงได้กำหนดนโยบายดังนี้ (ททท., 2545)

นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2546-2549

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้มีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2546-2549 มีสาระสำคัญมีดังนี้คือ (ททท., 2545)

1. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สร้างงานให้กับประชาชนและเพิ่มรายได้ให้กับประเทศ รวมทั้งส่งเสริมให้การท่องเที่ยว มีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วทุกภูมิภาคตามนโยบาย รัฐบาล

2. ส่งเสริมและพัฒนากิจการดำเนินงานด้านการตลาดเชิงรุก การเพิ่มตลาดใหม่และ ตลาดเฉพาะกลุ่ม เพื่อเร่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวต่างประเทศที่มีคุณภาพเดินทางเข้ามา ท่องเที่ยวในประเทศ และกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวชาวไทยท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่ม มากขึ้น รวมทั้งกำหนดจุดขายของประเทศไทย ให้มีความชัดเจน

3. ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกับทุกฝ่ายทั้งระดับในประเทศและต่างประเทศ ในการส่งเสริมและพัฒนาตลาดท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อร่วมกันขจัดอุปสรรคทางการ ท่องเที่ยว และเป็นหนทางก้าวสู่การเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชีย

4. มุ่งพัฒนาองค์กร ระบบบริหารจัดการ และเสริมสร้างบุคลากรให้มีทักษะและ จิตความสามารถทางการตลาดท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งการขับเคลื่อน (driving force) ที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานและมีศักยภาพทางการแข่งขันระดับนานาชาติ ภายใต้หลักธรรมาภิบาล รวมทั้ง พัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรในบทบาทเชิงวิชาการ และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการตลาด

5. เร่งรัดพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อรองรับการทำ ธุรกิจระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และการดำเนินการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งการดำเนินงานด้านการตลาดด้วยระบบสารสนเทศ โดยมีกลไกในการควบคุม และป้องปรามเพื่อเป็นหลักประกันในการป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

นโยบายการท่องเที่ยว มีดังนี้คือ (ททท., 2545)

1. ความสัมพันธ์และร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อให้ไทยเป็นประตูทางผ่าน หลักของการท่องเที่ยวในภูมิภาคทั้งด้านการตลาดการขนส่ง การลงทุน การบริหาร จัดการ รวมถึงการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการท่องเที่ยว

2. บริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุกโดยสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวทั้งระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศและยกระดับประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการประชุมการสัมมนา และการแสดงสินค้าของภูมิภาคเอเชีย

3. เร่งพัฒนา บุรณะ พื้นฟูมรดกและสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมทั้งในเขตเมืองและนอกเมืองเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจับจ่ายซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว โดยจะส่งเสริมบทบาทเอกชนร่วมกับชุมชนในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้ยั่งยืนสภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง

4. เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัดสหกรณ์การท่องเที่ยว และการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

5. เพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวก สร้างความปลอดภัยและป้องกันการเอาเปรียบนักท่องเที่ยว รวมทั้งเร่งรัดการแก้ไขปัญหาคาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

นโยบายหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีดังนี้คือ (ททท., 2545)

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องมีการควบคุมดูแลรักษาและจัดการให้ทรัพยากรธรรมชาติมีสภาพคงเดิมมากที่สุด

2. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่กับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้มีความสมดุล

3. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกัน

4. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรท้องถิ่น

5. ให้ความสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยองค์กรต่าง ๆ กำหนดบทบาทอย่างชัดเจน

6. นำแผนงานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เข้าสู่แผนพัฒนาในระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะ

แผนพัฒนาระดับท้องถิ่น แผนพัฒนาระดับจังหวัด ฯลฯ

7. สนับสนุนการศึกษา วิจัยและประเมินผล ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

8. การใช้กฎหมาย ควบคุม ดูแล รักษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

9. จัดทำแนวทางการปฏิบัติหรือคู่มือการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้การจัดการเชิงนิเวศไปในทิศทางเดียวกัน

สรุป นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติให้ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นอย่างมาก โดยได้กำหนดไว้ในนโยบายเฉพาะด้านของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และการสร้างชุมชนเข้มแข็งให้สามารถพึ่งตนเองได้ในอนาคต (ททท., 2545)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 ได้กำหนดบทบัญญัติในสิทธิของประชาชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู รักษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตน มีดังนี้คือ (โกเมศ ขวัญเมือง, 2542)

ตามมาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ (หน้า 19)

ตามมาตรา 56 ได้บัญญัติไว้ว่า สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อ

สุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษา ที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง ย่อมได้รับความคุ้มครอง (หน้า 23)

ตามมาตรา 59 ได้บัญญัติไว้ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่นก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ (หน้า 24)

ตามมาตรา 289 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษา อบรมและการฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐ แต่ต้องไม่ขัดต่อมาตรา 43 และมาตรา 81 ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติการจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นตามวรรคสอง องค์กรปกครองส่วน-

ท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญา
ท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น (หน้า 52)

ตามมาตรา 290 ได้บัญญัติไว้ว่า เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพ
สิ่งแวดล้อม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่ตามที่
กฎหมายบัญญัติ กฎหมายตามวรรคหนึ่งอย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญ
ดังต่อไปนี้ (1) การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จาก
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่ (2) การเข้าไปมี
ส่วนร่วมในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอก
เขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของ
ประชาชนในพื้นที่ของตน (3) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่ม
โครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพ
สิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่ (หน้า 54)

สรุปได้ว่า ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 และนโยบาย
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ ได้กำหนดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่บน
พื้นฐานของกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9

การพัฒนาประเทศในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา ตั้งแต่การประกาศใช้แผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 มีการปรับแผนพัฒนาฯ เพื่อให้
เหมาะสมสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง
และสิ่งแวดล้อมทั้งจากภายในและภายนอกประเทศในแต่ละช่วงเวลา เป็นลำดับอย่าง
ต่อเนื่อง

ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-2 เน้นการสร้างเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วย
การลงทุนกระจายพัฒนาทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะถนน ไฟฟ้าและประปา
แต่เกิดปัญหาในการกระจายรายได้และคุณภาพชีวิตของคนในชนบท แผนพัฒนาฯ

ฉบับที่ 3 จึงเน้นการพัฒนาสังคม ลดอัตราการเพิ่มประชากร และการกระจายรายได้ และในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 เกิดวิกฤตการณ์น้ำมันและความผันผวนทางการเมือง ก่อให้เกิดปัญหาการขาดดุลการค้าและดุลบัญชีเดินสะพัดอย่างรุนแรง แผนพัฒนาฯ ฉบับ 5-6 จึงมุ่งเน้นการรักษาเสถียรภาพ ปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความยากจนมากขึ้น หลังจากการฟื้นตัวของเศรษฐกิจโลกส่งผลให้ผลให้ภาวะเศรษฐกิจส่วนรวมขยายตัวอย่างร้อนแรงเกินกว่าพื้นฐานทางเศรษฐกิจจะรองรับได้ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 จึงได้เริ่มปรับแนวคิดไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยรักษาระดับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับที่เหมาะสม ควบคู่กับการรักษาเสถียรภาพ การกระจายรายได้ที่เป็นธรรม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม แต่การเติบโตดังกล่าวยังอยู่บนพื้นฐานความไม่สมดุล เกิดความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ผลประโยชน์จากการพัฒนาระหว่างภาค ระหว่างชนบทกับเมือง ขณะเดียวกันทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้อย่างสิ้นเปลือง ส่งผลต่อระบบนิเวศ เกิดความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง และในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544, หน้า 39-40) ได้เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในสังคมไทย ทำให้มีการรวมกลุ่มของประชาสังคมในหลายรูปแบบ มีเครือข่ายเชื่อมโยงกันอย่างกว้างขวาง และทำงานกับภาครัฐในลักษณะหุ้นส่วนการพัฒนามากขึ้น ซึ่งเป็นการปรับแนวคิดการพัฒนาประเทศใหม่ที่ไม่มองการพัฒนาประเทศแบบแยกส่วน แต่หันมาเน้นการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” อย่างไรก็ตามในปีแรกของแผนพัฒนาฯ เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเกิดขึ้น ส่งผลกระทบต่อคนและสังคมโดยรวม จึงมีการปรับแผน เน้นการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจปรับระบบบริหารจัดการเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ได้ขยายกระบวนการมีส่วนร่วมกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยมีการระดมความคิดของประชาชนตั้งแต่ระดับจังหวัดทุกจังหวัด ระดับอนุภาค 9 อนุภาคทั่วประเทศขึ้นมาถึงระดับชาติ เพื่อนำไปสู่การกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศในอนาคต ทุกฝ่ายยังเห็นพ้องต้องกันให้ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ ให้เข้าสู่สังคมที่ยึดหลัก

ทางสายกลาง มีความสมดุล รู้จักพอประมาณอย่างมีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกัน รู้เท่าทันโลก และเสริมสร้างให้เกิดคนดีในสังคมทุกระดับ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 มีวิสัยทัศน์ จุดมุ่งหมาย กระบวนการ และวิธีการ ในการพัฒนาประเทศ ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิต สร้างจิตสำนึกให้คนไทยตระหนักถึงวิกฤตของประเทศ และความจำเป็นที่ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด ทักษะคนดี และกระบวนการทำงาน โดยยึด “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ให้การพัฒนาอยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอดีและความพอประมาณอย่างมีเหตุผล นำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่สามารถพึ่งตนเอง ประชาชนได้รับการศึกษาและรู้จักเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นคนดี มีคุณธรรม และซื่อสัตย์สุจริต เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ สามารถรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่ไปกับการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของสังคมไทยที่มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน อันเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศอย่างสมดุล มีคุณภาพและยั่งยืน

ได้มีการกำหนดเป้าหมาย คือ การนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้มีรากฐานที่เข้มแข็งและให้มีความสำคัญกับการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจอย่างมีคุณค่า ควบคู่ไปกับการดูแลเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเพื่อให้มีการกระจายผลประโยชน์และกระจายรายได้ อย่างทั่วถึง สามารถแก้ไขปัญหาคความยากจน รวมทั้งเพิ่มขีดความสามารถและโอกาสในการพึ่งตนเองได้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544, หน้า 41-42)

1. เป้าหมายคุณภาพทางเศรษฐกิจ สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจมหภาคมีการขยายอย่างมีคุณภาพและเสถียรภาพ ปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจภาคการผลิต การค้าและบริการที่เกี่ยวข้อง

2. เป้าหมายการยกระดับคุณภาพชีวิต มีโครงสร้างประชากรที่สมดุล และขนาดครอบครัวที่เหมาะสม เพิ่มความเข้มแข็งให้ชุมชนและร่วมพัฒนาเมืองนำอยู่ชุมชนนำอยู่ มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ โดยชุมชนมีส่วนร่วม

3. เป้าหมายการบริหารจัดการ ระบบราชการต้องมีประสิทธิภาพ มีโครงสร้างขนาดเหมาะสม มีระบบตรวจสอบเพื่อปราบปรามการทุจริต

4. เป้าหมายการลดความยากจน โดยเอื้ออาทรต่อคนจน เพิ่มโอกาสการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างศักยภาพให้คนจนเข้มแข็ง

เพื่อให้การพัฒนาประเทศในอนาคตดำเนินไปภายใต้วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องกำหนดพันธกิจของชาติและการจัดลำดับความสำคัญของแนวทางการพัฒนาตามยุทธศาสตร์

พันธกิจของชาติ ที่จะเป็นจุดยึดโยงการทำงานร่วมกันของสังคมไทย ประกอบด้วย 3 กลุ่มพันธกิจ คือ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544, หน้า 43)

1. การสร้างระบบบริหารจัดการที่ดีให้เกิดขึ้นในทุกภาคส่วนของสังคม เช่น ภาคการเมือง ราชการ เอกชน และประชาสังคม ให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส รับผิดชอบ และสามารถตรวจสอบได้

2. เสริมสร้างฐานรากของสังคมให้เข้มแข็ง โดยมุ่งการพัฒนาคน ครอบครัวยุวมชน สังคม ให้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เสริมสร้างให้เป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และรู้จักสามัคคี เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายชุมชน รวมทั้งยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้เข้าสู่สมดุลและยั่งยืน เน้นการบริหารนโยบายเศรษฐกิจมหภาคให้เอื้อต่อการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจภายในของประเทศ ให้มีความเข้มแข็งมั่นคงเกิดการขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพ สามารถปรับตัวก้าวตามโลกและเศรษฐกิจยุคใหม่ได้อย่างรู้เท่าทันบนพื้นฐานการพึ่งตัวเอง และมีระบบภูมิคุ้มกันจากผลกระทบภายนอก และการเพิ่มสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศที่ให้ความสำคัญต่อการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและขยายความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ และการพัฒนาความเข้มแข็งทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เน้นการพัฒนาวัตกรรมและการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

สรุป แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างสมดุลบนพื้นฐานของความพอเพียง โดยพัฒนาแบบองค์รวมให้คนเป็น

ศูนย์กลาง รวมทั้งดูแลและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมเป็นสำคัญโดยเป็นแผนแม่บทในการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติอีกด้วย

แผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2549

กระแสดemand ของนักท่องเที่ยว ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวที่ให้ความรู้และประสบการณ์ใหม่ ๆ มีกระบวนการรักษาสีงแวดล้อมอย่างยั่งยืน ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการเหล่านี้ได้ คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือ Eco-tourism

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) (2544, หน้า 6-7) ได้ให้ความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีปณิธานที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ให้เป็นระบบสู่มาตรฐานสากล เพื่อให้แข่งขันกับนานาชาติ จึงจัดทำการศึกษา กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา และจัดทำแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติขึ้นในปี พ.ศ. 2542 และได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีเมื่อ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2544 ประกาศเป็นแผนปฏิบัติการระดับชาติซึ่งกำหนดระยะเวลาไว้ 5 ปี โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ไปสิ้นสุดในปี พ.ศ. 2549 ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9

แนวคิดในการจัดทำแผนปฏิบัติการดังกล่าว ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และอาศัยผลการศึกษาของโครงการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ. 2540 เป็นแนวทางในการร่าง และทำการปรับปรุงรายละเอียดโครงการให้เป็นไปตามข้อเท็จจริงของคณะกรรมการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยมีคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นที่ปรึกษา

โดยมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ในระยะ 10 ปี) คือ การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพมีการจัดการสิ่งแวดล้อม ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เสริมสร้าง

จิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

นโยบายของแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2549 มีดังนี้ (ททท., 2544, หน้า 8)

1. นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. นโยบายด้านให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก
3. นโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น
4. นโยบายด้านการส่งเสริมตลาดและการนำเที่ยว
5. นโยบายการจัดการ โครงสร้างพื้นฐานและบริการ
6. นโยบายส่งเสริมการลงทุน

นโยบายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีอยู่ 6 กลยุทธ์ด้วยกัน ตามแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ 2545-2549 มีดังนี้ (ททท., 2544, หน้า 8)

1. การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
2. การให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก
3. การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น/ผู้เกี่ยวข้อง
4. การส่งเสริมการตลาดและบริการนำเที่ยว
5. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริการ
6. การส่งเสริมการลงทุน

กล่าวโดยสรุป แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติปี พ.ศ. 2545-2549 ได้กำหนดภายใต้กรอบของนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ และนโยบายการท่องเที่ยวเชิง-นิเวศแห่งชาติ โดยมีเป้าหมายหลักคือการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุเทพ เกื้อสังข์ (2545) ได้ศึกษารูปแบบของการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) พบว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มี 2 ระดับ คือ

ระดับที่หนึ่ง ในระดับกลุ่มอาชีพ ประชาชนในชุมชนมีการร่วมกลุ่มกันเป็นกลุ่มอาชีพตามความสมัครใจที่ตนเองชอบตามความถนัด และมีความพร้อมโดยร่วมกันประชุมระดมความคิด การดำเนินการในกลุ่มอาชีพที่แต่ละคนสังกัดในอาชีพหรือกิจกรรมนั้น ๆ

ระดับที่สอง ในระดับชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมแหล่งโบราณคดี โดยกลุ่มแกนนำของกลุ่มอาชีพทุกกลุ่มในชุมชนมารวมกลุ่มกัน ร่วมกันคิดวางแผน โดยประชุมระดมความคิด วางแผน วางกรอบการปฏิบัติ ประเมินผลร่วมกัน แล้วจึงกระจายความรับผิดชอบไปยังแต่ละฝ่าย ตลอดจนกลุ่มอาชีพต่าง ๆ รับผิดชอบดำเนินการและกระจายผลประโยชน์ การติดตามประเมินผลในขั้นตอนสุดท้ายและจะย้อนกลับมาวางแผนดำเนินการต่อไปอีกเพื่อพัฒนากิจกรรมต่อไปเรื่อย ๆ

กรณีศึกษา ชุมดี (2524) ศึกษารูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ พบว่า ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ คือ ร่วมประชุม ร่วมออกแรง ออกเงิน วัสดุอุปกรณ์ การร่วมเป็นผู้นำ ร่วมเป็นคณะกรรมการ ร่วมเป็นผู้ริเริ่ม และร่วมชักชวน

พระสมศักดิ์ ภัคดีเสนาานฤนาท (2546) ศึกษาแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย พบว่าอุปสรรคและปัญหา ได้แก่

1. ปัญหาทางด้านการจัดการร่วมคิดและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน
 - 1.1 ดำเนินการโดยภาครัฐชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมที่แท้จริง
 - 1.2 ประชาชนบางคนไม่ให้ความร่วมมือในการเข้าประชุม
 - 1.3 ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นและกล้านำเสนอปัญหา
 - 1.4 ขาดความสามัคคี
2. ปัญหาด้านการร่วมวางแผนและกำหนดกิจกรรมโครงการ
 - 2.1 ดำเนินการโดยภาครัฐ โดยประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วม
 - 2.2 ประชาชนขาดความรู้และหลักการปฏิบัติ
 - 2.3 ดำเนินการโดยคนบางกลุ่มในชุมชน
 - 2.4 ขาดการประสานงานและการวางแผนอย่างรัดกุม
3. ปัญหาด้านการจัดสรรและการจัดหาทรัพยากร

- 3.1 ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยกรรมการหมู่บ้านและผู้นำบางกลุ่ม
- 3.2 ประชาชนบางกลุ่มเห็นว่าตนเองไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 3.3 บางคนเกิดความอิจฉาริษยาภายในกลุ่มและเกิดการขัดแย้งกัน
- 3.4 บางพื้นที่ที่มีความเหมาะสมทำให้เกิดผลประโยชน์มากกว่านำมาซึ่งรายได้ที่มากกว่า

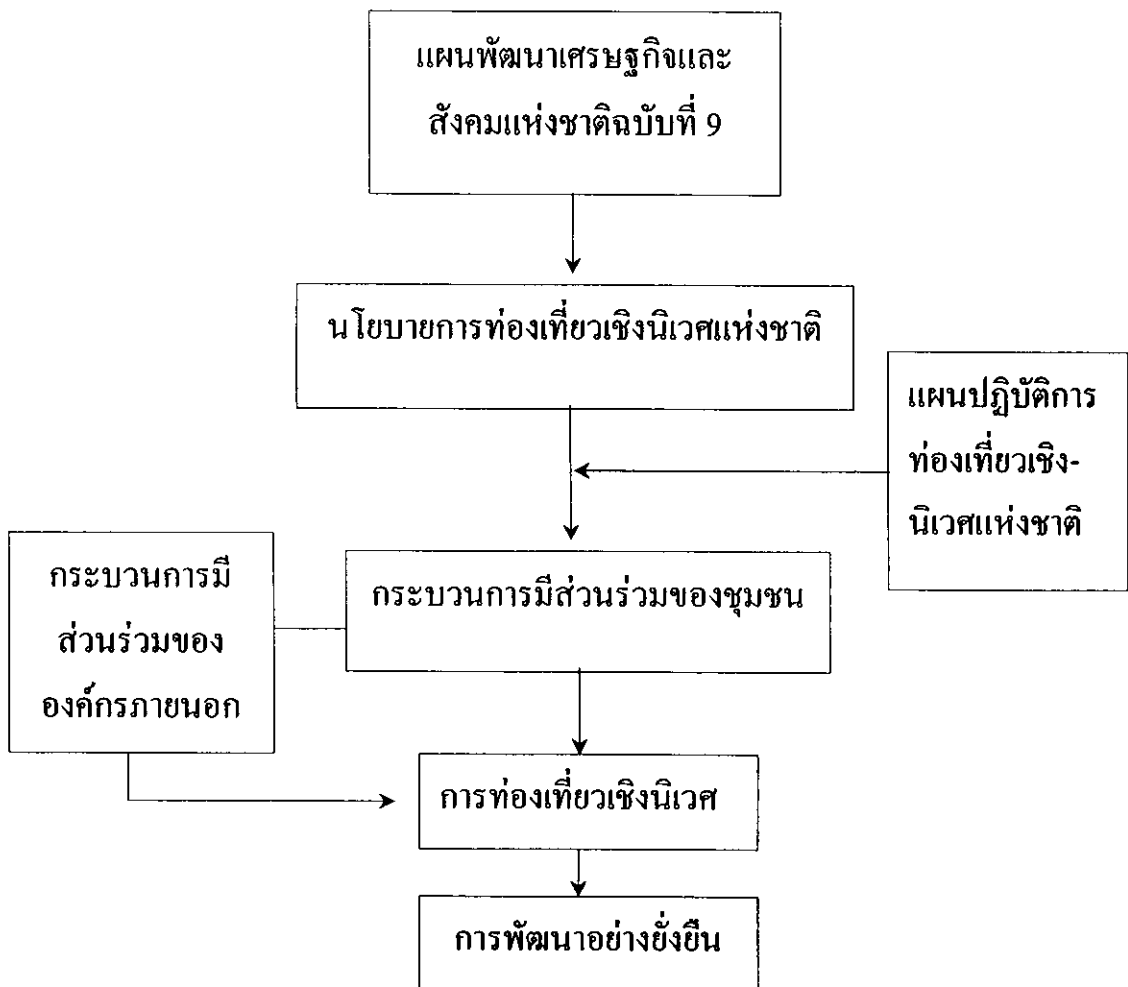
สุรศักดิ์ ชูณณรงค์ (2539) ศึกษาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในด้านปัญหาและอุปสรรค พบว่า นักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่เหมาะสม เช่น ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว และการกวดขันให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามกฎระเบียบไม่เคร่งครัด สิ่งสาธารณูปโภค มีจำนวนจำกัดไม่เพียงพอ ไม่ว่าจะเป็น ไฟฟ้า โทรศัพท์ และการให้ประชาชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมค่อนข้างจำกัด

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนพื้นฐานของชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ผู้วิจัยเห็นว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ ผู้วิจัยได้ศึกษาความสัมพันธ์และวิเคราะห์ส่วนต่าง ๆ ของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการศึกษาการริเริ่มการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การรวมกลุ่ม การร่วมคิด โดยชุมชนท้องถิ่น กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน จากภายในและภายนอก ได้แก่ เช่น การร่วมคิดหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชนและหาสาเหตุปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมทำกิจกรรมและการเรียนรู้ และร่วมกันติดตามและประเมินผลจาก ล้วนแล้วแต่เป็นประเด็นสำคัญที่มีผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และทำให้สามารถวิเคราะห์ถึงปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของชุมชนอีกด้วย

นโยบายจากภาครัฐ เป็นการศึกษาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ได้เน้นในเรื่องของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง อยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงและยั่งยืน โดยวัตถุประสงค์หลักเป็นการพัฒนาแบบสมดุล โดยการพัฒนาแบบองค์รวมให้คนเป็นศูนย์กลาง และดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน จึงเป็นแผนแม่บทในการกำหนด นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ และแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวแห่งชาติ ซึ่งให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน และองค์กรภาครัฐ ทำให้สามารถวิเคราะห์ถึงผลกระทบของนโยบายภาครัฐที่มีต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน .

ภาพ 3 กรอบแนวความคิดในการศึกษาวิจัย

ที่มา. จากพัฒนาการศึกษา

บทที่ 3

ชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ชุมชนบ้านนาในอดีต

สำหรับชุมชนบ้านนาในอดีตจากหนังสือตามรอยวัฒนธรรมบ้านนา: บันทึกประวัติศาสตร์จากนโยบายสู่วิถีชีวิตชุมชนของทิพาพร พิมพิสุทธิ (2546, หน้า 1-6) ระบุว่า ประวัตินของอำเภอสามเงามีประวัติเล่าสืบกันมาว่า ในอดีตกาล พระนางจามเทวี ได้เสด็จทางชลมารค ขึ้นไปตามลำน้ำปิงจะไปครองเมืองหริภุญชัย (ลำพูน) พอถึงหน้าผาริมน้ำแห่งหนึ่งก็เกิดอัศจรรย์ปั่นป่วนวิปริต พายุฝนโหมกระหน่ำหนัก พระนางไม่สามารถที่จะเสด็จต่อไปได้ ต้องพำพระราชบริพารขึ้นไปประทับหลบภาวะวิปริตของดินฟ้าอยู่ ณ ที่นั้นถึง 3 วัน 3 คืน สภาพดินฟ้าอากาศก็ยังไม่คลี่คลายลง พระนางจึงเสด็จขึ้นไปบนหน้าผาและทรงจุดธูปเทียนสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์พร้อมตั้งจิตอธิษฐานว่า ถ้าหากพระนางมีบุญบารมีที่จะได้ครองเมืองหริภุญชัย (ลำพูน) จริงแล้ว ขอให้อากาศวิปริตของดินฟ้าอากาศจึงหายไป อย่าได้เป็นอุปสรรคในการเดินทางของพระนางต่อไปอีกเลย พอพระนางอธิษฐานเสร็จสิ้นดังนั้น พายุฝนก็หายไปดังปาฏิหาริย์ อากาศก็กลับแจ่มใสดังเดิม และด้วยบุญญาบารมีได้ปรากฏเงาพุทธรูปขึ้นที่หน้าผา 3 องค์ พระนางจามเทวีจึงออกเดินทางต่อไปและได้ครองเมืองหริภุญชัย (ลำพูน) สมจริงดังคำอธิษฐาน หน้าผานี้จึงเรียกว่า “ผาสามเงา” และบ้านสามเงาเขาสามเงานี้ ชาวบ้านเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า “เขาหน้าพระ” กลายมาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ราษฎรไปนมัสการเป็นประจำ ในเวลาต่อมาผาสามเงา ปัจจุบันอยู่ในท้องที่ตำบลย่านรี ถ้าผ่านไปมาในลำน้ำปิงหรือผ่านถนนริมน้ำในช่วงนี้จะมองเห็นได้ชัดเจน

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2472 ทางราชการได้ตั้งกิ่งอำเภอขึ้นกับอำเภอบ้านตาก ณ ที่ตั้งอำเภอปัจจุบัน คือ ที่หมู่บ้านท่าปู่ อำเภอสามเงา เรียกชื่อตอนแรกว่า “กิ่งอำเภอท่าปู่” ขึ้นอยู่กับอำเภอบ้านตาก จนถึง พ.ศ. 2481 ทางราชการได้เปลี่ยนชื่อเป็น “กิ่งอำเภอสาม

เงา” เพื่อให้ตรงกับปูชนียสถานผาสามเงา ต่อมา พ.ศ. 2501 จึงได้ประกาศยกฐานะเป็น “อำเภอสามเงา” จนถึงปัจจุบันนี้

โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 6 ตำบล 43 หมู่บ้าน 1 เทศบาล 6 อบต. มีประชากรทั้งสิ้น 34,316 คน มีพื้นที่ 2,772 ตร.กม. ตำบล 6 ตำบล ได้แก่ ตำบลสามเงา ตำบลย่านรี ตำบลวังหมัน ตำบลยกกระบัตร ตำบลวังจันทร์ ตำบลบ้านนา

ประวัติบ้านนาในสมัยต่าง ๆ

สมัยชาวลัวะ

ประวัติความเป็นมาของตำบลบ้านนา จากหนังสือตามรอยวัฒนธรรมบ้านนา: บันทึกประวัติศาสตร์จากนโยบายสู่วิถีชีวิตชุมชนของทิพาพร พิมพิสุทธิ์ (2546, หน้า 54-56) ความว่า ในส่วนตำบลบ้านนาเป็นตำบลประวัติศาสตร์ มีหลักฐานทั้งที่เป็นบันทึกเอกสาร และตำนานเรื่องเล่าของคนบริเวณนี้ เดิมทีบริเวณนี้คงมีผู้คนหลายเผ่าพันธุ์เข้าอาศัยเป็นเวลานาน แต่ที่สำคัญนั้นได้แก่ พวกลัวะเนื่องจากพบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่บริเวณนี้อย่างต่อเนื่องจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

พวกลัวะเป็นชนชาติที่มีพื้นเพเดิมอยู่ในแหลมอินโดจีน เช่นเดียวกับพวกมอญและเขมร พวกนี้มีหลักแหล่งเดิมอยู่ตอนกลางแหลมอินโดจีน โดยเฉพาะที่ละโว้ปุระ คือเมืองลพบุรีปัจจุบันนี้ ละโว้อพยพขึ้นไปตั้งถิ่นฐานอยู่ตามฝั่งริมแม่น้ำสาละวินในรัฐไทยใหญ่ของพม่า และคงอยู่ที่นั่นมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนพวกที่ตามมาทีหลังก็พากันมาตั้งถิ่นฐานอยู่ตามลุ่มแม่น้ำปิงในประเทศไทย

พวกไทยใหญ่ในรัฐฉานเองยอมรับว่า ดินแดนที่ตนอยู่ปัจจุบันเป็นของพวกเขาหรือละโว้มาก่อน ดังคำกล่าวเป็นกลอนคล้องจองกันว่า “สาบส้างผ้า ล้าส้างลิน” แปลว่า “เทวดา (หรือผี) สร้างฟ้า (สวรรค์) ละโว้ สร้างเมือง” หมายถึงว่าชนชาติละโว้เป็นเจ้าของแผ่นดินดินนั้นมาก่อน

พวกลัวะได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยแต่เริ่มเดิมทีเมื่อไหร่ นั้น ยังไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด ในตำนานมูลศาสนาได้กล่าวถึงหัวหน้าชาวลัวะ เรียกว่า “ขุนวิลังคะ” เคยยกกองทัพมาทำศึกกับพระนางจามเทวีเมื่อครั้งพระนางจามเทวีเสด็จจากละโว้ขึ้นมาเป็น

กษัตริย์ปกครองนครหริภุญไชย บางตำนานกล่าวว่าตกในราว ๆ ต้นปี พ.ศ. 1226 ซึ่งตำนานเกี่ยวกับขุนวิลังคะ ดังกล่าวนี้ยังเป็นที่เล่าขานสืบต่อกันมาของชาวลัวะในปัจจุบันว่า บรรพบุรุษคนมีขุนวิลังคะเป็นหัวหน้า

หลักฐานที่พบที่กล่าวถึงพวกลัวะในบริเวณพื้นที่ตำบลบ้านนาอย่างชัดเจนที่สุด น่าจะเป็นหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของเมืองสร้อยศรีสุข ซึ่งกล่าวว่า เมืองนี้ได้ร้างไปในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อครั้งพระองค์ยกกองทัพขึ้นไปตีนครเชียงใหม่ ขณะเดินทางกลับพระองค์ได้กวาดต้อนครอบครัวชาวลัวะลงไปด้วย

สมัยพระนางจามเทวีเสด็จไปครองนครหริภุญไชย

ตามตำนานมูลศาสนาว่า เมื่อवासูเทพยดาสร้างเมืองหริภุญไชยเสร็จแล้ว ต้องการผู้ที่จะมาครองราชย์สมบัติในเมืองนี้ จึงได้แต่งตั้งผู้หนึ่งชื่อนายกะวะยะเป็นทูตไปกับสุกกทันตฤาษี ไปทูลเชิญพระนางจามเทวีธิดาเจ้ากรุงละโว้มาครองเมือง พระนางจามเทวีเสด็จทางชลมารคจากเมืองลพบุรีขึ้นมาตามลำน้ำปิงเพื่อไปครองนครหริภุญไชยการเดินทางในครั้งนี้ใช้ระยะเวลาานกว่า 7 เดือน โดยได้หยุดแวะพัก ณ ตำบลต่าง ๆ ตามรายทางที่เกี่ยวข้องกับบ้านนาได้แก่ ถึงสถานที่หนึ่ง มีแก่งน้ำมีหน้าผาชะโงกเงื่อมลงปรกแม่น้ำที่นั่นนางกำนัลที่ติดตามมาได้ล้มป่วยลง และถึงแก่กรรมที่นี้ พระนางจามเทวีจึงพระราชทานเพลิงศพและฝังอัฐิไว้ การที่ต้องเสียชีวิตนี้ เป็นสิ่งคล้ายอัปมงคล ด้วยเหตุนี้พระนางจึงได้ปรารถนาที่จะสร้างน้ำและสระพระเกศาเพื่อความเป็นสิริมงคล แต่น้ำที่ไหลอยู่ไม่สะอาดและบริสุทธ์ พระนางจามเทวีจึงเสียดศยาธิษฐานว่า “ข้าน้อยจักนำพระศาสนาและราชประเพณีไป ประดิษฐานยังแคว้นลำพูนในครั้งนี้ หากว่าจะเจริญรุ่งเรืองสมดังมโนรถอันมุ่งหมาย ขอเทพยดาจงคลบันดาลให้น้ำไหลหลั่งลงมาจากเงื่อมผานี้ ให้ข้าน้อยได้สร้างสระในกาลบัดนี้เถิด” พอสิ้นคำอธิษฐาน ก็บังเกิดเหตุอัศจรรย์มีอุทกธาราโปรยปรายหลั่งไหลตกลงจากเงื่อมผานั้น ให้พระนางได้ทรงสนานเป็นที่สำราญพระหฤทัย สถานที่นั้นจึงได้ปรากฏชื่อต่อมาว่า “ผาอบนาง” ถึงสถานที่หนึ่ง มีลำห้วยสายหนึ่งไหลมาบรรจบกับลำน้ำปิงแม่น้ำต่อนั้นเลี้ยวโค้งและหักซิดฝั่งเรือหลายลำชนหินแตกชำรุดเสียหายพวกคนเรือสำหน้าด้วยความหนักใจ บ่นกระปอกระแปดที่ต้องซ่อมเรือที่หลุ (ทางเหนือหมายความว่า พัง ชำรุด แตก และคำว่า

อุมหรือออม เป็นภาษาลัวะ แปลว่า สบ คือที่น้ำสองสายมาพบกัน หรือแปลว่าน้ำ) ดังนั้นแก่นั่นคนทั้งหลายจึงเรียกว่า “แก่งอุมหลู” คือ แก่งที่มีลำห้วยไหลมาพบกัน (ทิพาพร พิมพิสุทธิ์, 2546, หน้า 62-65)

สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ตามพงศาวดารได้กล่าวถึงในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่า เมืองสร้อยศรีสุขเป็นที่ตั้งของวัดและหมู่บ้านแก่งสร้อย ได้ร้างไปนับแต่ครั้งสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จยกทัพขึ้นไปตีนครเชียงใหม่ พระองค์ได้ยกกองทัพขึ้นมาตั้งค่ายพักแรมที่ตำบลอุมหลู ได้แก่งสร้อยลงไป หลังจากนั้นได้ยกกองทัพเข้าโจมตีเมืองสร้อยซึ่งเป็นเมืองของพวกละว้า เมืองสร้อยศรีสุขได้แตกและตกเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยา เมื่อได้ชัยชนะจากการรบกับเชียงใหม่ ขณะเดินทางกลับพระองค์ได้กวาดต้อนครอบครัวละว้าลงไปด้วย เพื่อมิให้เหลืออยู่เป็นกำลังคอยกีดขวางการเดินทางจากกรุงศรีอยุธยาขึ้นไปเชียงใหม่อีก เพราะเมืองสร้อยศรีสุขตั้งอยู่ในทำเลอันเป็นด่านสำคัญในทางเลียวแคบ ๆ ระหว่างหุบเขา การเคลื่อนทัพจากกรุงศรีอยุธยาขึ้นไปตามลำน้ำปิง จะพบเมืองสร้อยนี้เป็นด่านสำคัญและมีอันตรายยิ่งนัก เพราะชาวเมืองสามารถสู้รบป้องกันได้โดยง่าย จากการอยู่บนเขาและหน้าผาสูง อาจใช้ธนูรวมทั้งกรวด ทราบ หรือก้อนหินทิ้งลงมาจากข้างบนได้ ดังนั้นเมื่อเสร็จทัพ พระองค์จึงกวาดต้อนผู้คนเมืองไปหมดสิ้น นครที่รุ่งเรืองมากด้วยผู้คน จึงต้องทิ้งกร้างอยู่กลางป่านับแต่นั้นมา (ทิพาพร พิมพิสุทธิ์, 2546, หน้า 65)

สมัยพระเจ้าตากสินมหาราช

ในช่วงสงครามเกาะดอกเหล็ก ประมาณ พ.ศ. 2316 มีโจรพม่าประมาณ 50-60 คน ทำการปล้นสะดมบ้านเรือนราษฎรตามแนวชายแดน และเดินทางมาถึงหมู่บ้านวัดหลวงซึ่งมีประมาณ 60 กว่าครัวเรือน พม่าจึงเรียกหมื่นสีและนายอินตะดึบซึ่งเป็นหัวหน้าชาวบ้านวัดหลวง โดยบังคับให้ชาวบ้านนำเงินและอาหารมาให้พวกตน ไม่เช่นนั้นจะทำลายหมู่บ้าน หมื่นสีและนายอินตะดึบเห็นว่าพวกตนมีกำลังน้อยคงสู้พวกพม่าไม่ได้ จึงยอมให้สิ่งของที่พวกพม่าต้องการ พร้อมให้คนมาทำอาหารให้ เมื่อ

พม่าคัมเกล้าและลุ่มหลงหญิงสาวที่ยั่วกามารมณ์จึงเมามายขาดสติ หมิ่นสีและนายอินตะต๊ิบเห็นดังนั้น จึงส่งสัญญาณให้แก่พวกคนที่ชุมนุมอยู่ประมาณ 40 คน เข้ามาฟันแทงพม่าล้มตายไปหลายคน ส่วนพวกที่เหลือพากันหนีไปทางเกาะดอกเหล็กและทางลำห้วยตาดมะค่า พวกหมิ่นสีและนายอินตะต๊ิบตามไปทันจึงฟันแทงพม่าล้มตาย 2-3 คน ที่เหลือก็แตกพ่ายหนีไป (ทิพาพร พิมพิสุทธิ์, 2546, หน้า 66)

สมัยบ้านนาอพยพ

ในสมัยบ้านนาอพยพ ประมาณปี พ.ศ. 2493 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้กรมชลประทานออกสำรวจแม่น้ำปิง เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของการสร้างเขื่อน โดยเริ่มสำรวจตั้งแต่อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ลงมา จนถึงอำเภอสามเงา จังหวัดตาก ในปี พ.ศ. 2499 รัฐบาลเริ่มประกาศเวนคืนที่ดิน ตำบลสามเงา เจ้าหน้าที่กรมชลประทานให้ทหารไปสำรวจแผนที่ที่ดินบ้านเรือนราษฎรและต้นไม้ที่มีประโยชน์บริเวณตำบลสามเงา บ้านสามเงา และบ้านท่าปู ต่อมาเจ้าหน้าที่ได้เข้ามาแจ้งชาวบ้านเรื่องการอพยพและทางราชการจะจ่ายค่าเสียหายให้กับชาวบ้าน เมื่อการอพยพมาถึง พวกที่ยากจนก็จะถือบ้านผูกเป็นแพ เอาข้าวของมาบรรจุหลังแพล่องมาตามลำน้ำปิงกันเอง คนที่มีฐานะก็จ้าง โดยมาอยู่กันที่บ้านใหม่จัดสรร ส่วนพวกที่ยากจนจริงๆ จะหนีขึ้นไปอยู่ที่สูง พันระดับน้ำเขื่อน เช่น ไปอาศัยอยู่วังคำ ผาลาด สันป่าปวย เมื่อย้ายมาอยู่ที่จัดสรรนี้ชาวบ้านมีความเดือนร้อน ทางชลประทานสัญญาว่าจะจัดสรรที่ทำกินให้ก็ไม่ทำตามสัญญา ที่จัดให้ก็ทำการเพาะปลูกไม่ได้ผล เพราะน้ำท่าไม่มี โจรผู้ร้ายชุกชุม มีการปล้นจี้กันเป็นประจำ ผู้หญิงออกนอกบ้านไม่ได้ ถูกผู้ร้ายจี้เอาสิ่งของที่ติดตัวไปหมด กลางคืนก็ต้องคอยระวังกันกลัวผู้ร้ายจะมาปล้นจี้ เมื่อครั้งอยู่ที่ตำบลบ้านนาชาวบ้านไม่เคยเดือดร้อนอะไรเลย ผู้ร้ายไม่มี ควายน้อยไว้เต็มป่า หมูอยู่คอก ข้าวของทิ้งกันระเกะระกะไม่มีหาย ชาวบ้านอยู่ในศีลธรรม มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน โอบอ้อมอารีสามัคคีกันเป็นอย่างดี จังหวัดตากนับว่าตำบลบ้านนาเป็นตำบลเอกที่ไม่มีผู้ร้าย ไม่มีการฆ่าชิงกัน ชาวบ้านนาอยู่จัดสรรไม่มีความสามัคคีกัน เพราะเหตุว่าฝั่งของบ้านมีถนนอยู่หลายสาย มีถึงแปดสายสิบซอย ราษฎรไม่มีที่ทำกินในหมู่บ้าน ต้องไปประกอบอาชีพนอก

บ้าน จึงทำให้ขาดการติดต่อพบปะกัน เมื่อมีเจ็บไข้ได้ป่วยก็มีแต่ญาติสนิทเท่านั้นที่มา
คอยดูแล (ทิพาพร พิมพิสุทธิ์, 2546, หน้า 30-36)

ชุมชนบ้านนาในปัจจุบัน

ด้านสภาพภูมิศาสตร์

สภาพทั่วไปของตำบล พื้นที่ทั้งหมดของตำบลบ้านนา อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์
ป่าแม่ต๋อน โดยมีพื้นที่ทั้งสิ้น 1,909.77 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,193,606.25 ไร่ ซึ่งมีอาณา
เขตและเส้นทางคมนาคม ดังนี้ (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2548ก)

อาณาเขตตำบล ทิศเหนือ ติดกับอำเภอคอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอลี้
จังหวัดลำพูนทิศใต้ติดกับองค์การบริหารส่วนตำบลย่านรี อำเภอสามเงา จังหวัดตากทิศ
ตะวันออกติดกับองค์การบริหารส่วนตำบลสามเงา อำเภอสามเงา จังหวัดตากทิศ
ตะวันตกติดกับอำเภอแม่ระมาดจังหวัดตาก

เส้นทางคมนาคม การเดินทางเข้าสู่ตำบล การเดินทาง ต้องใช้เส้นทาง
หมายเลข 1107 จากอำเภอเมือง จังหวัดตาก ผ่านทางแยกไปเจดีย์ยุทธหัตถี ประมาณ
25 กิโลเมตร ถ้าใช้ทางหลวงหมายเลข 1 ถึง กิโลเมตรที่ 463 จะมีทางแยกซ้ายเข้าเขื่อน
ภูมิพลไปประมาณ 10 กิโลเมตร ถึง อำเภอสามเงา เมื่อถึงเขื่อนภูมิพลการเดินทางใช้การ
เดินทางโดยทางเรือเพียงอย่างเดียว ส่วนการเดินทางบกใช้ได้เฉพาะในฤดูแล้งคือจาก
คอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่-บ้านหินลาด นาไฮ เท่านั้น การเดินทางไปในแต่ละหมู่บ้านใช้
เวลาแตกต่างกัน

บ้านสันป่าเป๋วย ใช้เวลาประมาณ 30 นาที

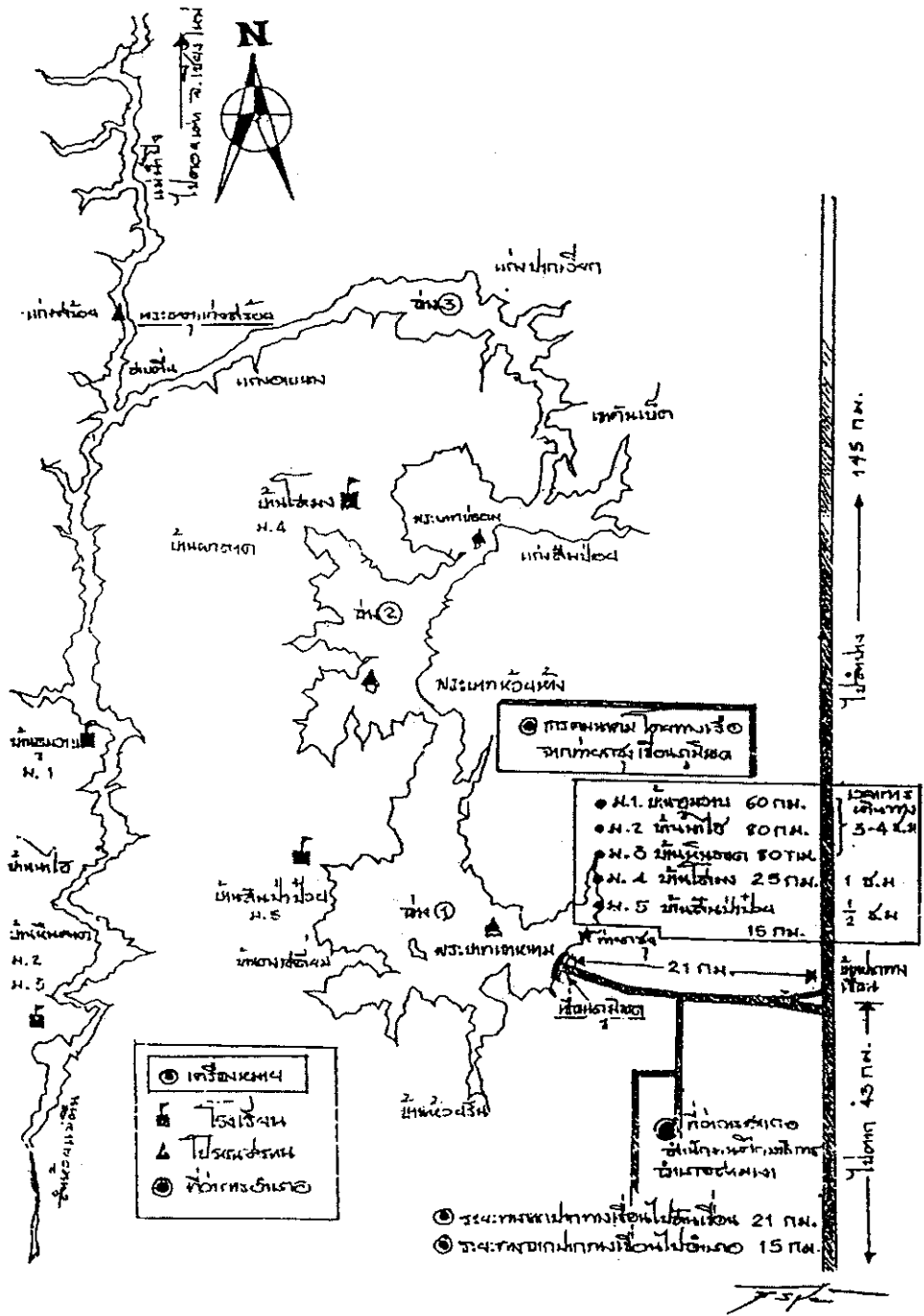
บ้านโสมง ใช้เวลาประมาณ 45 นาที

บ้านอุมวาบใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง 30 นาที

บ้านหินลาด ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง

บ้านนาไฮ ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง 20 นาที

สภาพพื้นที่และระบบสาธารณูปโภค ใช้ไฟฟ้าแบบโซล่าเซลล์ และประปาเป็น
ระบบประปาภูเขา

ภาพ 4 แผนที่สังเขปแสดงระยะทางและสถานที่สำคัญตำบลบ้านนา อำเภอสสามเงา จังหวัดตาก

ที่มา. จาก ตามรอยวัฒนธรรมบ้านนา: บันทึกประวัติศาสตร์จากนโยบายสู่วิถีชีวิตชุมชน (หน้า 57), โดย ทิพาพร พิมพิสุทธิ์, 2546, ม.ป.ท.

ด้านการเมือง การปกครอง

ข้อมูลด้านการเมืองการปกครองตำบลบ้านนา จากกรมการปกครองส่วนท้องถิ่น (2548ข) นั้น ปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนา มีฐานะเป็นสภาตำบล หลังปี พ.ศ. 2540 ได้ปรับเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนา เนื่องจากมีรายได้ตามกฎหมายกำหนด ความเคิมตำบลบ้านนา เป็นตำบลที่มีประวัติเก่าแก่ตำบลหนึ่งของอำเภอสามเงา และเป็นตำบลหนึ่งที่มีประวัติเก่าแก่มาก่อนการตั้งอำเภอสามเงา เพราะในอดีตอำเภอสามเงาเป็นกิ่งหนึ่งของอำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก

จำนวนประชากรของตำบล จำนวนประชากรทั้งสิ้น 2,586 ชาย 1315 หญิง 1,271 มีพื้นที่รับผิดชอบขนาด 909 ตารางกิโลเมตร

จำนวนหมู่บ้าน มี 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านสันป่าเป๋ย หมู่บ้านโสมง หมู่บ้านอูมวาม หมู่บ้านหินลาด หมู่บ้านนาไฮ

โครงสร้างการบริหารของ อบต.

นายก อบต. สมมาตร สุวรรณทิพนทร

ปลัด อบต. นายพิทยา สมวงษ์อินทร์

สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนา

โทร. 0-5559-9162

ประธานสภา อบต. นายสุภา น้อยเรือน

โทร.0-5551-9288-9

รองประธานสภา อบต. นางแจ่ม สุภาโย

โทร. 055-519032-3

นายก อบต. บ้านนา นายเกียรติศักดิ์ ทันทปัญญา

โทร. 055-519250-1

เลขานุการสภา อบต. นายอุทัย ถิ่นผักหวาน

โทร. 055-519250-1

รองนายก คนที่ 1 นายก้องไพร ระมั่ง

โทร. 055-519022-3

กรรมการบริหารฯ

นายมณู สาลี

โทร. 0-5551-9288-9

เลขานุการนายกฯ

น.ส. พรทิพย์ ระมั่ง

โทร. 055-549218

ข้อมูลรายชื่อกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

กำนันบ้านโสมง

นายสมศักดิ์ ระมั่ง

โทร. 0-5551-9023

ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1 อูมวาม

นายอำพล เรือนแก้ว

โทร. 055-519288-9

ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2 นาไฮ

นายโกยเล สัมปทา

โทร. 0-5551-9734

ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 3 หินลาด

นายพรชัย พันธุ์เมฆสูง

โทร. 055-519250-1

ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 สันป่าปวย นายอุทัย สีม่วงคำ

โทร. 055-519032-3

ด้านเศรษฐกิจ

ในด้านเศรษฐกิจของชุมชนตำบลบ้านนา มีดังนี้คือ (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2548ก)

1. อาชีพ อาชีพหลักของหมู่บ้านคือ การเลี้ยงสัตว์ รองลงมาคือประมง และการเกษตร ตามลำดับ

1.1 การเลี้ยงสัตว์

1.2 การประมง มีคร่าวเรือที่ทำประมงน้ำจืดเพื่อค้าขาย และทำประมงน้ำจืดเพื่อการบริโภค

1.3 การปลูกข้าวของหมู่บ้าน ข้าวที่ปลูกคือข้าวเจ้า มีการปลูกปีละ 1 ครั้ง (นาปี) เริ่มประมาณเดือนกันยายน-ตุลาคม น้ำเพื่อทำเกษตรของหมู่บ้าน คือ น้ำฝน

1.4 ในหมู่บ้านมีการปลูกพืชผักและสมุนไพร โดยตะไคร้เป็นพืชที่ปลูกมากที่สุด การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ที่ปลูกมากคือ เฟื่องฟ้า มีการปลูกพืชยืนต้นโดยพืชที่มีปลูกมาก 3 ชนิด คือ มะม่วง ขนุน มะขาม

2. แรงงาน

ในรอบปีที่ผ่านมา เกือบทุกหมู่บ้านมีประชาชนออกไปทำงานนอกจังหวัด ประมาณเดือนกุมภาพันธ์

3. อัตราค่าจ้างแรงงาน

อัตราค่าจ้างแรงงานในบ้านโสมงเมื่อปีที่แล้ว วันละ 100 บาท ในปีนี้ 120 บาท

ด้านสังคม

ในด้านสังคมของชุมชนบ้านนา มีดังนี้คือ (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2548ก)

บ้านอุมวาท หมู่ 1

ชุมชนบ้านอุมวาทอยู่ทางทิศเหนือของตัวอำเภอ ระยะทางประมาณ 70 กิโลเมตร การเดินทางไปหมู่บ้านโดยทางเรือใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง 30 นาที ระยะทางจาก

ท่าเรือถึงบริเวณหมู่บ้านอีกประมาณ 1 กิโลเมตร เดินทางโดยเรือเล็กจะสะดวกที่สุด บริเวณชุมชนจะพบว่าบ้านเรือนเป็นบ้านชั้นเดียวหลังคามุงด้วยสังกะสี และมีเรือนแพจำนวนหนึ่ง การไปมาหาสู่เพื่อการติดต่อกัน โดยการเดินทางเท้า ในหมู่บ้านนี้มีประชากรทั้งสิ้นประมาณ 357 คน จาก 111 ครัวเรือน

การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ทำการประมง และเลี้ยงสัตว์มีการปลูกพืชบ้างเพื่อไว้บริโภค เช่น ถั่วเขียว ขนุน มะม่วง มะพร้าว อาหารหลักของชาวบ้านคืออาหารประเภทปลาที่จับได้ ชีวิตความเป็นอยู่ไม่ฟุ้งเฟ้อเพราะส่วนใหญ่มีรายได้น้อย ชาวบ้านอุมวาวได้ไปขึ้นทะเบียนคนยากจนที่ว่าการอำเภอจำนวน 166 คน สาเหตุความยากจนที่ไปขึ้นทะเบียนไว้คือ เกิดจากปัญหาที่ทำกินและปัญหาที่อยู่อาศัย

การศึกษาของประชาชนในชุมชนบ้านอุมวาวไม่สูงนักโดยในหมู่บ้านมีโรงเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนคือ โรงเรียนบ้านอุมวาว ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดสำหรับทำกิจกรรมทางศาสนาคือ สำนักสงฆ์บ้านอุมวาว โดยพระจำพรรษาอยู่ประจำ 1 รูป ในด้านการรักษาโรคเมื่อยามป่วยไข้ ก็มีสถานีนามัยบ้านอุมวาว มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำ 1 คน

ในด้านสาธารณูปโภคคือ น้ำ ไฟ และถนนหนทาง ถนนในหมู่บ้านเป็นถนนดินลูกรัง และมีคอนกรีตบางส่วน น้ำดื่ม น้ำใช้จากลำห้วยและไฟฟ้าใช้ระบบไฟฟ้าแสงอาทิตย์ (โซลล่าเซลล์) โทรศัพท์ ไม่สามารถใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ ได้เนื่องจากพื้นที่เป็นเขาสูง แต่ที่มีใช้อยู่เป็นการใช้โทรศัพท์ทางไกลผ่านดาวเทียม การซื้อขายสิ่งของมีร้านค้าชุมชน 1 ร้าน

บ้านนาไฮ หมู่ที่ 2

ชุมชนบ้านนาไฮอยู่ทางทิศเหนือของตัวอำเภอ ระยะทางประมาณ 80 กิโลเมตร การเดินทางไปหมู่บ้าน โดยทางเรือใช้เวลาประมาณ 4 ชั่วโมง และจากท่าเรือต่อไปบริเวณหมู่บ้านอีกประมาณ 2 กิโลเมตร โดยใช้รถมอเตอร์ไซด์หรือรถยนต์กระบะ บริเวณชุมชนจะพบว่าบ้านเรือนตั้งอยู่กระจัดกระจาย และกระจุกบางกลุ่ม ลักษณะบ้านเรือนเป็นบ้านชั้นเดียวหลังคามุงด้วยใบตองครึ่ง และสำหรับบ้านที่พอมีฐานะจะมุงหลังคาด้วยสังกะสีตัวเรือนบ้านกับฝาผนังเป็นไม้สัก และอาศัยอยู่ตามเรือนแพจำนวน

หนึ่ง การไปมาหาสู่เพื่อการติดต่อกัน โดยทางเท้า ในหมู่บ้านนี้มีประชากรทั้งสิ้น ประมาณ 334 คน จาก 71 ครัวเรือน

การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ทำไร่นา เลี้ยงโค โดยทำนาปีละครั้ง ส่วนใหญ่มี รายได้น้อย และได้ไปขึ้นทะเบียนคนยากจนที่ว่าการอำเภอจำนวน 109 คน เป็นปัญหา เกี่ยวกับที่ดินและการเป็นหนี้สิน

การศึกษาของประชาชนในชุมชนบ้านอุมวาบ ไม่สูงนักโดยในหมู่บ้านมี โรงเรียนระดับประถมศึกษา คือ โรงเรียนบ้านหินลาด-นาไฮ (ตั้งอยู่หมู่ที่ 3) ประชาชน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดสำหรับทำกิจกรรมทางศาสนา คือ สำนักสงฆ์บ้าน หินลาด โดยมีพระจำพรรษาอยู่ข้างเป็นครั้งคราวตามเทศกาล ในด้านการรักษาโรคเมื่อ ยามป่วยไข้ ก็มีสถานบริการสาธารณสุขชุมชน (สสช.) มีลูกจ้างประจำและชั่วคราวอยู่ 2 คน (ตั้งอยู่หมู่ที่ 3) ภาษาที่ใช้กันมีทั้งภาษาไทย และภาษากะเหรี่ยง

ในด้านสาธารณูปโภค คือน้ำ ไฟ และถนนหนทาง ถนนในหมู่บ้านเป็นถนนดิน ลูกรัง น้ำดื่ม น้ำใช้จากลำห้วย และไฟฟ้าใช้ระบบไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ (โซลา- เซลล์) โทรศัพท์ไม่สามารถใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ ได้เนื่องจากพื้นที่เป็นเขาสูง แต่ที่มีการ ใช้อยู่เป็นการใช้โทรศัพท์ทางไกลผ่านดาวเทียม การซื้อขายสิ่งของมีร้านค้าชุมชน 1 ร้าน ประชาชนส่วนมากไม่ได้มีการซื้อขายกันมากนักเนื่องวัสดุของใช้ต่าง ๆ ผลิตเอง เพื่อเพียงพอใช้ในบ้านเช่น มีการทำเครื่องจักสานและการทอผ้า

บ้านหินลาด หมู่ 3

ชุมชนบ้านหินลาดอยู่ทางทิศเหนือของตัวอำเภอ ระยะทางประมาณ 80 กิโลเมตร การเดินทางไปหมู่บ้านโดยทางเรือใช้เวลาประมาณ 4 ชั่วโมง และจากท่าเรือต่อไป บริเวณหมู่บ้านอีกประมาณ 2.5 กิโลเมตร โดยรถยนต์กระบะบริเวณชุมชนจะพบว่า มี บ้านเรือนตั้งอยู่กระจัดกระจาย ลักษณะบ้านเรือนเป็นบ้านชั้นเดียวหลังคามุงด้วยสังกะสี การไปมาหาสู่เพื่อการติดต่อกัน โดยทางทางเท้าและใช้รถมอเตอร์ไซค์ ในหมู่บ้านนี้มี ประชากรทั้งสิ้น 447 คนจาก 109 ครัวเรือน

การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ทำนา และเลี้ยงโค มีการปลูกพืชบ้างเพื่อไว้บริโภค เช่น พริก ฝรั่ง อาหารหลักของชาวบ้านคืออาหารประเภทปลาที่จับได้ มะละกอ กลิ้ว มะม่วง มะพร้าว ผักหวาน และเห็ด โคนซึ่งมีขึ้นเองตามธรรมชาติตามฤดูกาล ชีวิตความ

เป็นอยู่ไม่พุ่มเฟิยเพราะส่วนใหญ่มีรายได้น้อยและได้ไปขึ้นทะเบียนคนยากจนที่ว่าการอำเภอจำนวน 144 คน โดยมีปัญหาเกี่ยวกับที่ทำกินและการเป็นหนี้สิน

การศึกษาของประชาชนในชุมชนบ้านหินลาดไม่สูงนักโดยในหมู่บ้านมีโรงเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนเดียวคือ โรงเรียนบ้านหินลาด-นาไฮ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดสำหรับทำกิจกรรมทางศาสนา คือ สำนักสงฆ์บ้านหินลาด โดยมีพระสงฆ์มาจำพรรษาอยู่เป็นครั้งคราวตามเทศกาล ในด้านการรักษา โรคเมื่อยามป่วยไข้ก็มีสถานบริการสาธารณสุขชุมชนบ้านหินลาด มีลูกจ้างประจำและชั่วคราว จำนวน 2 คน ภาษาที่ใช้ในหมู่บ้านมีทั้งภาษาไทยและภาษากะเหรี่ยง

ในด้านสาธารณูปโภค คือ น้ำ ไฟ และถนนหนทาง ถนนในหมู่บ้านเป็นถนนดินลูกรัง น้ำดื่มใช้จากลำห้วย และไฟฟ้าใช้ระบบไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ (โซลล่าเซลล์) โทรศัพท์ไม่สามารถใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ได้เนื่องจากเป็นเขาสูง แต่ที่มีการใช้เป็นการใช้โทรศัพท์ทางไกลผ่านดาวเทียม การซื้อขายสิ่งของมีร้านค้าชุมชน 4 ร้าน

บ้านโสมง หมู่ 4

ชุมชนบ้านโสมงอยู่ทางทิศเหนือของตั้งอำเภอ ระยะทางประมาณ 25 กิโลเมตร การเดินทางไปหมู่บ้าน โดยทางเรือใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง และต่อจากท่าเรือไปบริเวณหมู่บ้านอีกประมาณ 1.5 กิโลเมตร โดยทางรถยนต์กระบะ บริเวณชุมชนจะพบว่ามีบ้านเรือนตั้งอยู่เป็นกลุ่มไม 2 โชน คือ โชนห้วยผาลาด และ โชนห้วยวังคำ และการตั้งบ้านเรือนกระจายตามถนน 2 ข้างทาง ลักษณะบ้านเรือนเป็นบ้านชั้นเดียวหลังคามุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ และมีการมุงด้วยสังกะสีด้วย แต่เป็นส่วนน้อย ตัวบ้านเป็นไม้สักเสาปูน การไปมาหาสู่กันเพื่อการติดต่อกัน โดยการเดิน ใช้รถจักรยาน และรถมอเตอร์ไซค์ ในหมู่บ้านมีประชากรทั้งสิ้น 560 คน จาก 146 ครัวเรือน

การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ทำการประมง และเลี้ยงสัตว์ และทำนาเพื่อใช้ในการบริโภคฐานะของประชาชนปานกลางและได้ไปขึ้นทะเบียนคนยากจนที่ว่าการอำเภอจำนวน 195 คนเป็นปัญหาที่ทำกิน และปัญหาที่อยู่อาศัย

การศึกษาของประชาชนในชุมชนบ้านโสมง ส่วนมากจบการศึกษาระดับประถมศึกษาในหมู่บ้านมีโรงเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนเดียวคือ โรงเรียนบ้านโสมง ประชาชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดสำหรับทำกิจกรรมทางศาสนา 2 แห่ง

คือ สำนักสงฆ์บ้านโสมง และสำนักสงฆ์ 5 ธันวา บ้านผาลาด โดยพระอยู่จำพรรษาอยู่ประจำ 2 รูป ในด้านการรักษาโรคเมื่อยามป่วยไข้ คือสถานือนามัยบ้านโสมง มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำ 14 คน

ในด้านสาธารณูปโภค คือ น้ำ ไฟ และถนน ถนนในหมู่บ้านเป็นถนนดิน ลูกรังน้ำคั้นน้ำใช้มีน้ำประปาจากลำห้วย และไฟฟ้าใช้ไฟปั่นในหมู่บ้าน เก็บค่าไฟแต่ละบ้านประมาณ 40-70 บาทแล้วแต่ขนาดบ้าน โทรศัพท์ใช้โทรศัพท์ทางไกลผ่านดาวเทียม การซื้อขายสิ่งของมีร้านค้าชุมชน 5 ร้าน สินค้าที่มีจำหน่ายในหมู่บ้านคือ ของชำของใช้ในครัวเรือน และอาหารเช่น กะป็น้ำปลา หน่อไม้ตากแห้ง ประมาณกิโลกรัมละ 80-120 บาท และเห็ดโคนประมาณกิโลกรัมละ 120 บาท ภาษาที่ใช้ติดต่อกันคือภาษาไทยพื้นเมือง

บ้านสันป่าเปี้ยว หมู่ 5

ชุมชนบ้านสันป่าเปี้ยวอยู่ทางทิศเหนือของตัวอำเภอ ระยะทางประมาณ 13 กิโลเมตร การเดินทางไปหมู่บ้าน โดยทางเรือใช้เวลาประมาณ 25 นาที และจากท่าเรือต่อไปบริเวณหมู่บ้านอีกประมาณ 1 กิโลเมตร โดยทางรถยนต์ บริเวณชุมชนจะพบว่าหมู่บ้านเรือนตั้งอยู่กระจัดกระจาย ตามเชิงเขา ลักษณะบ้านเรือนเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวหลังคามุงกระเบื้องลอนคู่ และสังกะสีบ้างไม่มาก และมีบ้านเรือนแพอยู่จำนวนหนึ่ง การไปมาหาสู่เพื่อการติดต่อกันโดยการเดินในหมู่บ้านนี้มีประชากรทั้งสิ้นประมาณ 784 คน จาก 204 ครัวเรือน

การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ทำการประมง และเลี้ยงสัตว์ มีการทำนาไว้บริโภค ชีวิตความเป็นอยู่ไม่ถึงกับยากจนมากนักมีประชาชนที่ไปขึ้นทะเบียนคนยากจนที่ว่าการอำเภอ จำนวน 237 คน

การศึกษาของประชาชนในชุมชนบ้านสันป่าเปี้ยวส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาในหมู่บ้านมีโรงเรียนระดับประถมศึกษาคือโรงเรียนบ้านสันป่าเปี้ยว ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดสำหรับทำกิจกรรมทางศาสนาคือ มีสำนักสงฆ์ 2 แห่ง คือสำนักสงฆ์บ้านสันป่าเปี้ยว และพระพุทธรูถุทยานเขาหนาม โดยพระอยู่ประจำพรรษาอยู่ประจำ 2 รูป ในด้านการรักษาโรคเมื่อยามป่วยไข้ คือ สถานี-

อนามัยบ้านสันป่าปวย มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำ 1 คนภาษาที่ใช้ในการสื่อสารคือภาษาไทยภาคเหนือ

ในด้านสาธารณูปโภค คือ น้ำ ไฟ และถนน ถนนในหมู่บ้านเป็นถนนดินลูกรัง และถนนคอนกรีต น้ำดื่มใช้น้ำจากลำห้วย น้ำบ่อ และน้ำประปาและน้ำซับจากบนคอย และไฟฟ้าในระบบไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ (โซลาเซลล์) และใช้เครื่องปั่นไฟ โทรศัพท์ใช้ทางไกลผ่านดาวเทียม การซื้อขายสิ่งของมีร้านค้าชุมชน 5

ทุนทางภูมิปัญญา

ชาวบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้าน พบภูมิปัญญาลักษณะต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ที่นำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาในชีวิต เป็นการพึ่งพาตนเอง ทำทุกอย่างเพื่อกินเพื่อใช้โดยอาศัยทุนทางธรรมชาติที่มีอยู่โดยการถ่ายทอดของคนรุ่นเก่า ซึ่งมีภูมิปัญญา ดังนี้ (ทิพาพร พิมพิสุทธิ์, 2545, หน้า 81-83)

ภูมิปัญญาผลิตเครื่องนุ่งห่ม พบได้ที่ตำบลบ้านนาหมู่ที่ 1-3 มีการทอผ้าเกือบทุกครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวกระเหรี่ยงที่มีการใช้กี่มือ และการยอมผ้าจากธรรมชาติโดยใช้ครั้งกับมะเกลือ ทำด้วยมือทุกขั้นตอน การทอผ้าไว้ใช้ในครอบครัวของผู้หญิงจะทำเวลาว่าง เริ่มตั้งแต่การปลูกลูกฝ้าย เก็บฝ้าย ปั่นเป็นเส้นด้าย ขอมสีฝ้ายจากสีธรรมชาติ การทำความสะอาดผ้า ด้วยเปลือกขี้หนอน นำเปลือกขี้หนอนมาแช่น้ำให้เป็นเมือก ตีให้แตกฟองแล้วนำมาซัก

ภูมิปัญญาเครื่องจักสาน พบได้ทุกหมู่บ้านในตำบลบ้านนา ทำไว้ใช้เองภายในครัวเรือน ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นไม้ตอกสานตะกร้า กระบุง ตะแกรง กระด้ง สุ่มไก่ กระจาด หรือเสื่อรำแพน และใช้กะลามะพร้าวมาทำกระบวยตักน้ำ ทัพพีข้าว

ภูมิปัญญาการรักษาโรคภัย พบได้ทุกหมู่บ้านในตำบลบ้านนา มีการใช้ยาสมุนไพร ที่มีอยู่ในป่าและในหมู่บ้านที่สามารถหาได้นำมาต้ม เผลา หรือฝน เช่นผลทับทิมอ่อนนำมาเผลา แช่น้ำ แล้วกรองเอาแต่น้ำดื่มแก้ท้องเสีย และใช้ยาสมุนไพรทำน้ำมันต่อกระดูก เป็นต้น ชาวตำบลบ้านนา หมู่ 2 และหมู่ 3 เป็นชาวกระเหรี่ยงที่นับถือเรื่องภูติผี หมอแผนโบราณ การทรงเจ้าเข้าทรง นอกจากจะป่วยหนักจึงไปรักษาตัวใน

โรงพยาบาล หมอที่รักษาโรคพื้นบ้านนี้ไม่มีใบประกอบโรคศิลป์หรือใบรับรองทาง การแพทย์ทุกหมู่บ้าน

ภูมิปัญญาเรื่องอาหารการกิน พบได้ทุกหมู่บ้านในตำบลบ้านนา การถนอม อาหารเช่น การทำหน่อไม้แห้ง การทำปลาแห้ง เป็นต้น การแปรรูปอาหารประเภทปลา นับได้ว่าเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าประจำหมู่บ้านของตำบลบ้านนา มีวิธีการแปรรูปโดยนำมา ย่างและทำปลาร้าการแปรรูปอาหารประเภทปลา นับได้ว่าเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าประจำ หมู่บ้านของตำบลบ้านนา มีวิธีการแปรรูปโดยนำมาย่างและทำปลาร้า ปลาอย่างรมควันใช้ เตาที่ก่อขึ้นด้วยอิฐฉาบปูน มุงหลังคาด้วยสังกะสี

ภูมิปัญญาเรื่องอาชีพ พบได้ที่ตำบลบ้านนาหมู่ที่ 1-3 การทำไร่ไถนา ปลูกไม้ สำหรับกินเอง โดยทำเครื่องมือเองทุกอย่าง เช่น ไถ จอบ เสียม เป็นต้น การเลี้ยงสัตว์ พบ เกือบทุกหมู่บ้าน ใช้โคกระบือ ซึ่งการเลี้ยงสัตว์โดยวิธีการปล่อยให้สัตว์หากินเองตาม ธรรมชาติ การประมงเป็นอาชีพหลักอย่างหนึ่งของชาวบ้านนากายหลังการสร้างเขื่อน เครื่องมือและวิธีการหาปลาของชาวบ้านที่ใช้ในการประกอบอาชีพประมง ได้แก่ การจับปลาโดยใช้ข่าย ใช้หย่อง ใช้โง่ และใช้ปิ่นฉมวกหนังสดัก เพื่อจำหน่ายเป็นปลา สด โดยมีพ่อค้ามารับซื้อและการนำมาบริโภคเอง โดยการนำปลาที่จับ ได้มาประกอบ อาหาร โดยการทำปลาอย่างรมควัน และปลาร้า

ภูมิปัญญาผลิตสุราพื้นบ้าน พบได้ทุกหมู่บ้านในตำบลบ้านนา

ภูมิปัญญาดนตรีพื้นบ้าน พบได้ทุกหมู่บ้านในตำบลบ้านนา การเล่นเพลงพื้น- บ้านตามงานเทศกาลต่าง ๆ

ภูมิปัญญาด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร พบได้ในหมู่ 4 ตำบลบ้านนา สินค้าที่ผลิตในกลุ่มที่ทำเป็นประจำ ได้แก่ ทองพับกะทิสด ไข่เมียง ถั่วอบสมุนไพร ไข่ เค็ม ข้าวแต่น้ำแดง โม หมูสวรรค์และไวน์ผลไม้ ส่วนผลิตผลอื่น ๆ ตามฤดูกาล เช่น ถ้า ชาวบ้านมีกล้วยมากก็จะทำกล้วยตาก ความหวานของกล้วยตากมาจากกล้วยจะไม่ใส่ น้ำผึ้ง ทำส้มลิ้ม (มะม่วงกวนแบบจีนคำ) ถ้ามีมะม่วงสุกมาก นอกจากนี้อังทำมะขมหยี กล้วยกวน ฟักเขียวกวน โดยมักเป็นแบบข้าวต้มมัดรับประทานเป็นชิ้นคำ

ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาหารพื้นบ้าน

อาหารคาว ที่เป็นอาหารที่ทำกินกันมาแต่ดั้งเดิมพบได้ทุกหมู่บ้านในตำบลบ้านนา อาหารคาวที่ทำกินกันมาแต่ดั้งเดิมและถ่ายทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งที่ทำกันทั่วไป และทำบางโอกาสตามเทศกาล ได้แก่ แกงถั่วแสะ แกงหยวก แกงผักหวานใส่ไข่มดแดง เส้นขนมจีนตากแห้ง แกงฮังเล ปลาเห็บ น้ำพริกอ่อน น้ำพริกหนุ่ม

อาหารหวาน ที่ทำกันทั่วไปและทำบางโอกาสตามเทศกาล ได้แก่ ข้าวแคบ ข้าวคอกข้าวคั่วขนมปั้น (ข้าวตอกปั้น) ขนมต๊อบสอก (ขนมทบสอก) ข้าวเหนียวแดงข้าวนางเล็ดไส้เมี่ยง ฟักเขียวหวานข้าวต้มมัด ขนมเทียน ขนมก้นกระทะ ส้มลิ้ม (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2548จ)

ทุนทางวัฒนธรรม

โบราณสถานที่สำคัญในตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัด ดังตาราง 1

ตาราง 1

โบราณสถาน-โบราณวัตถุที่สำคัญในตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ชื่อ	ประเภท	ที่ตั้ง	ตำนาน/ความเชื่อ
บ้านอูบวาม (หมู่ 1)			
วัดอูบวาม	โบราณสถาน	ใต้น้ำ ใกล้บ้านอูบวาม	เป็นวัดเก่า
พระธาตุแก่งสร้อย	โบราณสถาน	ทางเหนือสบตื้น ต. บ้านนา	เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และเคารพนับถือ
ศาลเจ้าพ่อสังหาร	ศาลเจ้า	สบตื้น	เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และเคารพนับถือ
บ้านนาไฮ (หมู่ 2)			
วัดเก่า	โบราณสถาน	หินลาด	เป็นที่นับถือมานาน

ตาราง 1 (ต่อ)

ชื่อ	ประเภท	ที่ตั้ง	ตำนาน/ความเชื่อ
บ้านหินลาด (หมู่ 3)			
วัดเก่า	โบราณสถาน	หนองแสน	เมืองหลวงในสมัย โบราณ
เจดีย์ศิริศิริ	โบราณสถาน	หมู่บ้านหินลาด	เป็นรอยพระพุทธรูปบาท
เจดีย์เก่า	โบราณสถาน	หมู่บ้านหินลาด	
บ้านโสมง (หมู่ 4)			
วัดดินแดง	โบราณสถาน	คอยดินแดง	เป็นวัดเก่าแก่ใน สมัยลัวะ
วัดหนองไม้กวาง	โบราณสถาน	ติดบ้านกะเหรี่ยง	ไม่ทราบที่มา
วัดหนองแสง	โบราณสถาน	ติดบ้านกะเหรี่ยง	ไม่ทราบที่มา
พระพุทธรูปบาท คอยคอก	โบราณสถาน	คอยอูมหมอกน้อย	ไม่ทราบที่มา แต่เชื่อว่า สร้างในยุคเดียวกับพระ- ธาตุด่างสร้อย
วัดมะขาม	โบราณสถาน	ห่างไป 1 กม.	ไม่ทราบที่มา
วัดจำปาลาว	โบราณสถาน	ห่างไป 6 กม.	ไม่ทราบที่มา
วัดทุ่งจิว	โบราณสถาน	คอยทุ่งจิว	ไม่ทราบที่มา แต่เชื่อว่า สร้างในยุคเดียวกับพระ- ธาตุด่างสร้อย
วัดป่าขามหมู่	โบราณสถาน	ตรงข้ามสำนักสงฆ์วังคำ	เป็นวัดเก่าโบราณ
วัดออบหิน	โบราณสถาน	เหนือบ้านวังคำ 1 กม.	ปู่ย่าตายาย นิยมมาอยู่วัด
วัดไต้จิว	โบราณสถาน	ขุนห้วยวังคำ ห่างบ้าน วังคำ 20 กม.	ไม่ทราบที่มา
วัดกำแพง 2 ชั้น	โบราณสถาน	ห้วยผาลาดห่างจากบ้าน วังคำ 6 กม.	ไม่ทราบที่มา
วัดดงไม้ยาง	โบราณสถาน		ไม่ทราบที่มา

ตาราง 1 (ต่อ)

ชื่อ	ประเภท	ที่ตั้ง	ตำนาน/ความเชื่อ
บ้านสันป่าเป๋วย (หมู่ 5)			
วัดเก่า	โบราณสถาน	บ้านในห้วย	ไม่ทราบที่มา
วัดเก่า	โบราณสถาน	สันวัด บ้านในห้วย	ไม่ทราบที่มา
วัดเก่า	โบราณสถาน	สันหนองคู้ บ้านในห้วย	ไม่ทราบที่มา
สำนักสงฆ์สันป่า- เป๋วย	โบราณสถาน	บ้านสันป่าเป๋วย	มีมานาน มีคัมภีร์ โบราณนานกว่า 100 ปี

ที่มา. จาก ยุทธศาสตร์การพัฒนาวรรณคดีเหนือเขื่อนภูมิพลเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
เชิงอนุรักษ์ (หน้า 151-169), โดย ทิพาพร พิมพิสุทธิ์, 2548, ม.ป.ท.

ประเพณีวัฒนธรรม

ชุมชนบ้านนามีการยึดขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด ที่สืบทอดกันมา มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และได้สืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน มีการรวมกลุ่มในการจัดกิจกรรม การรักษาประเพณีที่สำคัญ ที่ถักทอสายใยทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้าน
ดังนี้ (ทิพาพร พิมพิสุทธิ์, 2548, หน้า 151-157)

ขึ้นธาตุแก่งสร้อย ทางเหนือสบตั้น ตำบลบ้านนาทางเหนือสบตั้น ตำบลบ้านนา
เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเคารพนับถือ จัดขึ้น วันที่ 26-27 มีนาคม ของทุกปี

งานสงกรานต์ ทุกหมู่บ้าน ตามวัดและหมู่บ้าน เป็นงานขึ้นปีใหม่ไทยและแสดง
กตัญญู ทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เพื่อเป็นสิริมงคล ระลึกถึงผู้มีพระคุณ รดน้ำดำหัวคน
เฒ่าคนแก่ 13-15 เม.ย. ของทุกปี

งานเข้าพรรษา ทุกหมู่บ้าน ตามวัดต่าง ๆ ของแต่ละหมู่บ้านเป็นการรักษาศีล 5
ประเพณีสืบทอดมา จัดขึ้นสิงหาคมของทุกปี

งานออกพรรษา ทุกหมู่บ้าน ตามวัดต่าง ๆ ของแต่ละหมู่บ้านเลิกถือศีล 5
อาบน้ำพระประเพณีสืบทอดมา จัดขึ้นในเดือนตุลาคมของทุกปี

งานลอยกระทง ทุกหมู่บ้าน ตามทำนน้ำต่าง ๆ ของแต่ละหมู่บ้าน ขอขมาพระแม่
คงคา ปลอ่ยความทุกข์ไปในแม่น้ำ จัดขึ้นพฤศจิกายนของทุกปี (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12)

ทำบุญเดือน 4 ทุกหมู่บ้าน ตามวัดต่าง ๆ ของแต่ละหมู่บ้าน ทำบุญโดยชนมจีน และข้าวหลาม จัดขึ้นในเดือนมกราคมของทุกปี

งานขึ้นบ้านใหม่ ทุกหมู่บ้าน ที่บ้าน ตามประเพณีความเชื่อ จัดขึ้นปลายปี เลี้ยงผี หมู่ 2, 3 บ้านนาไฮ และบ้านหินลาด ในป่าทำให้หายป่วยจัดขึ้นเวลาป่วย เลี้ยงเจ้าที่ หมู่ 2, 3 บ้านนาไฮ และบ้านหินลาดที่บ้านและที่นาทำให้ลูกหลาน เจริญรุ่งเรืองจัดขึ้นเมื่อทุกปี

กินฮ้าว หมู่ 4 บ้านโสมงบริเวณเหนือหมู่บ้านขึ้นไป อาทิ ออบหิน ห้วยวังคำ เลี้ยงเจ้าป่าเจ้าเขาที่นับถือสมัยโบราณ จัดขึ้นเมื่อ 9 คำ เดือน 8 ของทุกปี

กินผีเมือง หมู่ 4 บ้านโสมงศาลเจ้ากลางหมู่บ้านเช่น ไหว้ผีบรรพบุรุษที่ปกปักรักษาจัดขึ้นเมื่อเดือน 9 ของทุกปี

กินผีฝ่ายหมู่ 4 บ้านโสมง บริเวณปากคลองส่งน้ำเช่น ไหว้เพื่อขอฟ้าฝนตกต้อง ตามฤดูกาลจัดขึ้นเมื่อกรกฎาคมของทุกปี

ตานก้วยสลาก หมู่ 4, 5 บ้านโสมง และบ้านสันป่าปวย วัดวังคำเช่นและวัดสันป่าปวยไหว้ให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุขมีมาแต่โบราณ จัดขึ้นเมื่อเดือน 12 ของทุกปี

ปูจาบ้านหมู่ 4 บ้านโสมงวัดหรือกลางบ้านเพื่อให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข จัดขึ้นเมื่อขึ้น 5 คำทุกเดือน

งานขึ้นพระพุทธรูปกลางน้ำหมู่ 4 บ้านโสมงคอยพระพุทธรูปกลางน้ำมีรอยพระพุทธรูปอยู่ ชาวบ้านร่วมฉลองเป็นสิริมงคล จัดขึ้นเมื่อ 15 คำเดือน 8 ของทุกปี

ประเพณีกินฮ้าว หมู่ 5 บ้านสันป่าปวย ศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน เป็นการนมัสการพ่อหลวงและมักมีฝนตกตามมา จัดขึ้นเดือนเมษายนของทุกปี

ประเพณีไหว้ปู่ย่าหมู่ 5 บ้านสันป่าปวยตามบ้านทั่วไปเป็นการระลึกถึงปู่ย่าที่ปกป้องลูกหลาน จัดขึ้นเดือนมิถุนายน (เดือน 4 เหนือ) ของทุกปี

ประเพณีขึ้นพระพุทธรูปห้วยห้างหมู่ 5 บ้านสันป่าปวยพระบาทห้วยห้าง (อ่าง 2) นมัสการรอยพระพุทธรูปและเชื่อมความสัมพันธ์กับชาวโสมงเดือนเมษายนถึง พฤษภาคมของทุกปี

ประเพณีขึ้นพระพุทธรูปเขาหนามหมู่ 5 บ้านสันป่าปวยเขาหนามนมัสการรอยพระพุทธรูป จัดขึ้น เดือนเมษายนของทุกปี

ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ

ตาราง 2

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญตำบล บ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ชื่อ	ประเภท	สถานที่	เหตุผล
บ้านอูมวาบ (หมู่ 1)			
น้ำตกอูมฮวม	น้ำตก	ขุนห้วยอูมฮวม	สวยงามและน่าอนุรักษ์
น้ำตกอูมหลอง	น้ำตก	ขุนห้วยอูมหลอง	สวยงามและน่าอนุรักษ์
หมู่บ้านนาไฮ (หมู่ 2)			
ป่าไม้	ป่า	ทั่วไป	มีความสมบูรณ์สามารถใช้ประโยชน์ได้
แม่น้ำต้น	แม่น้ำ	หน้าหน่วยอนุรักษ์	สามารถใช้อุปโภคบริโภค
ลำห้วย	ห้วย	ตามเนินเขา	สามารถใช้อุปโภคบริโภค
หมู่บ้านหินลาด (หมู่ 3)			
ขุนห้วยหินลาด	ห้วย	หมู่บ้านหินลาด	ใช้อุปโภคบริโภค
กะด้า	ป่า	กะด้า	
ตะกอง	ป่า	หนองแสน	
แม่น้ำต้น	แม่น้ำ	หน้าหน่วยอนุรักษ์	ใช้อุปโภคบริโภคและคมนาคม
บ้านโสมง (หมู่ 4)			
แหล่งน้ำกุงพู	แหล่งน้ำ	กุงพูทั่วไป	ใช้เป็นประปาภูเขา
แหล่งน้ำออบหิน	แหล่งน้ำ	ออบหิน	ใช้อุปโภคบริโภค
สัตว์ป่า อาทิ หมูป่า	สัตว์ป่า	ป่าทั่วไป	ล่าเป็นอาหารและขาย
แก้ง กวาง			
แร่ไฟไลต์	แร่ธาตุ	ห้วยคอยกู่	ขายได้
ห้วยวังคำ	แหล่งน้ำ	บนขุนเขา พุงจีว	เป็นแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคของชาวบ้าน
ห้วยสะค่าน	แหล่งน้ำ	บนภูเขา	เป็นต้นน้ำไหลมาบรรจบกับห้วยวังคำ
ห้วยโห้งป่าไผ่	แหล่งน้ำ	บนภูเขา	เป็นลำธารที่มีต้นไม้อายุมาก

ตาราง 2 (ต่อ)

ชื่อ	ประเภท	สถานที่	เหตุผล
บ้านสันป่าเปี้ยว (หมู่ 5)			
น้ำตกโค้งผู	น้ำตก	ห้วยโค้งผู	
น้ำตกโค้งลาด	น้ำตก	ห้วยโค้งลาด	
แม่น้ำปิง	แม่น้ำ	อ่าง1	

ที่มา. จาก ยุทธศาสตร์การพัฒนาริเวณเหนือเขื่อนภูมิพลเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (หน้า 152-170), โดย ทิพาพร พิมพิสุทธิ์, 2548, ม.ป.ท.

ผู้รู้ในด้านสาขาต่าง ๆ

ด้านการทอผ้า การทอผ้าพบได้ที่หมู่ 1-3 ตำบลบ้านนา โดยเฉพาะหมู่ที่ 2 และ 3 มีการทอผ้ากันเกือบทุกครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวกระเหรี่ยงที่มีการใช้กมือ โดยเอาด้ายใส่เอวสานไปสานมาด้วยมือ ซึ่งสืบทอดด้วยวิธีการนี้มานานแล้ว ในอดีตบ้านนาเดิมมีการปลูกฝ้าย และถักทอผ้าฝ้ายตัดเย็บใช้กันเองในครัวเรือนทั้งผ้าห่ม เสื้อผ้า ถักทำเหลือมากก็นำมาขาย ปัจจุบันแห้งแล้งมากไม่สามารถปลูกฝ้ายได้ จึงต้องซื้อมากทำ (ทิพาพร พิมพิสุทธิ์, 2548, หน้า 90-97)

แหล่งที่เป็นภูมิปัญญาการทอผ้า อาทิ นางติตุ บุญหนา อายุ 32 ปี หมู่ 2 บ้านหินลาด

ด้านเครื่องจักสาน ชาวบ้านตำบลบ้านนาทุกหมู่บ้าน มีการประดิษฐ์ของใช้จากวัสดุธรรมชาติ ในรูปของเครื่องจักสาน ได้แก่ ตะกร้า (ก้วย) กระบุง ตะแกรง กระด้ง สุ่มไก่อ กระจาดฝ้ายบ้าน โดยปกติทำเพื่อใช้เองเกือบทุกครัวเรือน สืบทอดจากบรรพบุรุษ โดยใช้มีดเคาะไม้ ทำเป็นดอกมาจากไม้ไผ่รวกจากป่า แต่ปัจจุบันไม่ค่อยนิยมใช้ แม้ว่าราคาจะไม่แพงแต่ชาวบ้านและทางราชการยังเห็นว่าการอนุรักษ์ไว้ แต่ไม่ส่งเสริม เพราะมีปัญหาการขาดตลาดและต้องการอนุรักษ์ไม้ไผ่เกรงว่าจะหมดป่า แหล่งภูมิปัญญาด้านเครื่องจักสานไม้ไผ่

นายชัว ขอบธรรม อายุ 65 ปี บ้านเลขที่ 117 หมู่ 5 หมู่บ้านสันป่าเปี้ยว ตำบลบ้านนา ได้ทำเครื่องจักสานเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน ได้รับการถ่ายทอดงานจักสาน

จากพ่อแม่ เดิมตั้งรกรากอยู่ที่หมู่บ้านท่าพิมาน (ก่อนสร้างเขื่อน) มีอาชีพทำนาปลูกข้าวเพื่อกิน และขายกันเองในหมู่บ้าน ไม่ได้รับงานจักรสานจริงจัง เริ่มมาทำจักรสานจริงจังเมื่อ 20 ปีที่ผ่านมาเอง เนื่องจากอายุมากขึ้น ไม่สามารถสู้งานหนักได้ เพราะผิวนาอยู่ไกลจากที่อยู่ปัจจุบัน งานจักรสานที่ทำเป็นประจำได้แก่ กระบุง กระด้ง เหยง (กระด้งร่อนข้าว) และไม้กวาด ในระยะแรกการสานกระบุงจะใช้วัสดุจากไม้ซางไม้ไผ่ และหวาย (ใช้มัดขอบ) แต่ได้เปลี่ยนมาใช้ลวดแทน สิ่งที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม คือ ลวดลายและรูปร่างแบบของงานจักรสาน กระบวนผลิต ดังนี้คือ

เริ่มจากการเข้าป่าเพื่อหาไม้บง (ไม้ซาง) ซึ่งมีความยาวของช่องปล้องประมาณ 1 เมตร ลำต้นตรง ตัดรวบมาทั้งต้น กลับมาบ้านใช้เวลา 1 วัน ใช้มีดเหลาไม้ให้เป็นเส้นเล็ก ๆ (จักตอก) กว้าง 0.5 เซนติเมตร ยาว 1 เมตร ตากแดดไม้ให้แห้งสนิท ใช้เวลา 2 วัน ลวดลายที่ใช้ในการสานกระบุงคือ ลายสอง ใช้เวลาสาน 2 วัน กระด้งใช้ลายสาม ใช้เวลา 1 วัน และกระด้งร่อนข้าวใช้ลายสองใช้เวลา 1 วัน สานได้ขนาดภาชนะที่ต้องการแล้ว ใช้วงเวียนตัดส่วนที่เกินออก ทำขอบโดยใช้ไม้ซางส่วนวงกลมปากและที่รองกันใช้หวาย

แหล่งที่เป็นภูมิปัญญาด้านจักสาน อาทิ นายทับ เรืองสุข นายเสงี่ยม จักแก้ว นายปริง จันป้อม หมู่ 1 นายเฉย เตปทุมู่ 4 นายแดง ท้าวอุป นายซัว ชอบธรรม หมู่ 5

ด้านประกอบอาชีพ จากสภาพความเป็นอยู่ตามสภาพแวดล้อมของพื้นที่ตำบลบ้านนา ที่อยู่บริเวณตอนบนของเขื่อนภูมิพลมีลักษณะเป็นเชิงเขา อาชีพหลักคือการประมง และการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งการเลี้ยงสัตว์โดยวิธีการปล่อยให้สัตว์หากินเองตามธรรมชาติ (ทิพาพร พิมพิสุทธิ, 2548, หน้า 97-98)

เครื่องมือการดักจับปลา

การใช้ “แบ่ง” หรือ “ตาข่าย” ใช้ดักจับปลาสวย ปลาบึก มีลักษณะคล้ายแห มีขนาดกว้างได้ถึง 2 เมตร และยาวถึง 100 เมตร สำหรับช่องห่างของตาข่ายเป็นไปตามที่ราชการกำหนด มักจะซื้อตาข่ายจากตลาดเขื่อน ในราคา 100-150 บาท วิธีการวางข่ายโดยใช้ตาข่าย วนไปวนมามีทุ่นเป็นลูกบอลพลาสติกผูกไว้เพื่อดึงข่ายให้ลอยน้ำและมีก้อนหินผูกถ่วงอีก 2 ข้างเพื่อให้ข่ายจมน้ำ และแผ่ขยายตึงเมื่อปลาว่ายน้ำมาจะติดข่าย โดยปล่อยข่ายทิ้งไว้กลางคืนและเก็บปลาในตอนเช้า ปลาที่จับได้ เช่น ปลาตะเพียน ปลา

นิล ปลาเกา ปลากระมัง ปลากระสบ ปลาแรด เป็นต้นซึ่งปลาที่จับได้ถ้ามีจำนวนมากก็จะนำมาขายที่ตลาดเขื่อน ราคา กิโลกรัมละประมาณ 40-50 บาท

การใช้ “โง่” เป็นเครื่องมือดักจับปลาอีกชนิดหนึ่งที่มีต้นแบบมาจากจังหวัดสุพรรณบุรี มีใช้เฉพาะที่หมู่ 1 หมู่ 4 และหมู่ 5 ตำบลบ้านนา วัสดุใช้คือเส้นเหล็กทำเป็นโครงผูกด้วยเชือกไนลอน ยาวประมาณ 10 เมตร ตัวโครงสามารถพับเก็บได้ ในการนำโง่ไปวางเพื่อดักปลานั้นจะใช้ใบไม้คลุมด้านบน นำโง่มาวางติดดินขวางตามลำน้ำ ปากทางหันออกที่กลางแม่น้ำ หรือลำห้วย มักวางตามซอกมุมมืด ๆ ให้ปลาว่ายเข้าตามช่องทางด้านข้างของเครื่องมือ ซึ่งมีช่องให้ปลาเข้าประมาณ 7-8 ช่อง ปลาที่จับได้ส่วนใหญ่ เช่น ปลากระมัง ปลานิล และปลากระทิง เป็นต้น

แหล่งที่เป็นภูมิปัญญาด้านเครื่องมือการดักจับปลา อาทิ นายสุวรรณ จันทา หมู่ 1 นายกระแส ระมัง หมู่ 4

การแปรรูปอาหารประเภทปลา

ทิพาพร พิมพิสุทธ์ (2548, หน้า 99-107) ได้ระบุไว้ว่า การแปรรูปอาหารประเภทปลา นับได้ว่าเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าประจำหมู่บ้านของตำบลบ้านนา มีวิธีการแปรรูปโดยนำมาล้างและทำปลาสุก ซึ่งการทำปลาสุกนั้นมีน้อยมาก สมัยก่อนนำมาตากแห้งโดยถอดเกล็ด เอาไส้ออก ผ่าหลังและแบออกตากแดด หรือการใช้ถ่านอบแห้งโดยจุดดินเป็นร่องและใช้ไม้ทำเป็นตะแกรง ไม้ใช้ไม้สะเดาเพราะควันจากไม้สะเดาจะทำให้ปลา มีรสขม ต่อมาได้มีการพยายามใช้อบในถังเพื่อแก้ปัญหาเรื่องฝน จนกระทั่งมีการใช้ย่างปลารมควันโดยใช้เตาที่ก่อขึ้นด้วยอิฐฉาบปูน มุงหลังคาด้วยสังกะสี ซึ่งมีการทำเตาย่างปลากันทั่วไปทุกหมู่บ้านในตำบลบ้านนา แต่ที่พบว่าทำกันมาก คือ ชาวบ้านในหมู่ 3 หมู่ 4 และหมู่ 5 โดยมีการสืบทอดจากการสังเกตกันเองมานาน 10-20 ปีแล้ว การทำปลาอย่างโดยใช้เตาย่างปลาอย่าง หรือเรียกว่า ข่าย่างปลา ใช้เพื่อถนอมอาหาร โดยการถ่ายทอดมาจากหุ่นฟ่อ มีมาตั้งแต่หมู่บ้านบ้านนาก่อนการสร้างเขื่อน เตาย่างปลาอย่างประกอบด้วยเสาเหล็กสี่เหลี่ยมมีสังกะสีล้อมกันลมหรือก่ออิฐฉาบปูน มีสังกะสีคลุมเป็นหลังคา มีตะแกรงเหล็กสำหรับย่างปลา 2 ชั้น ซึ่งแต่เดิมตะแกรงทำด้วยไม้ไผ่ ตะแกรง 2 ชั้นนั้นชั้นล่างใช้ย่างรมควัน ตะแกรงชั้นบนเก็บปลาอย่างที่ย่างได้ที่แล้ว มีสังกะสีล้อมกันลมเป็นหลังคา

ปลาที่นำมาอย่างจะต้องเป็นพลาสติกที่ถอดเกล็ดเอาไส้ออก และผ่าแยะหลังโดยผ่าจากหางประมาณ 1 นิ้ว ล้างน้ำให้สะอาดแล้วใช้มีดหั่นกระดูกพับหางปลากลับเข้าไป แล้วนำปลามารมควันที่บนตะแกรง โดยใช้ไม้เต็งรัง (มักใช้ไม้ท่อนใหญ่ชนิดใดก็ได้แต่ไม้เต็งรังจะทำให้เนื้อปลาเหลืองสวย) ใช้เวลาย่าง 1-2 วัน โดยใช้ไฟอ่อนเมื่อเนื้อปลาแห้งจนไม่ติดตะแกรงจึงกลับด้านได้ เมื่อแห้งดีต้องนำมาผึ่งที่ตะแกรงชั้นบนเพื่อป้องกันหนอนและเชื้อรา การทำให้แห้งมาก ๆ จะทำให้ปลาอย่างมีน้ำหนักน้อยลงจะมีผลต่อเงินที่ได้จากการจำหน่ายปลา ปลาสด 3 กิโลกรัมหลังรมควันจะเหลือน้ำหนัก 1 กิโลกรัม เก็บไว้ได้นานประมาณ 1 ปี ปัจจุบันทาง อบต. บ้านนา ได้ให้ตู้กระจก (ตู้บโซล่าเซลล์อย่างปลาอีกครั้งหนึ่ง) เพื่อให้ปลาแห้งมากขึ้นป้องกันเชื้อราและเพื่อฆ่าเชื้อโรค

ปลาอย่างรมควันจัดเป็นเป็นสินค้าประจำตำบลที่มีการจำหน่ายนักท่องเที่ยว ราคาที่จำหน่ายแล้วแต่ชนิดของปลา ในราคากิโลกรัมละ 50-80 บาท ปลาที่มีราคาแพงได้แก่ปลาเนื้ออ่อน กิโลกรัมละ 200 บาทขึ้นไป ปลาที่นำมาอย่างทั่วไปได้แก่ปลาตะเพียน ปลากระทิง ปลาฉลาม ปลากระสูก ปลาเกะมั่ง ปลายี่สก ปลาช่อน ปลาเนื้ออ่อน ปลานิล เป็นต้น แหล่งที่จำหน่ายได้แก่ตลาดสันเขื่อน แหล่งท่องเที่ยวบริเวณเขื่อนภูมิพล และมีจำหน่ายทั่วไปในจังหวัดตาก จนถึงจังหวัดเชียงใหม่

แหล่งที่เป็นภูมิปัญญาด้านการแปรรูปอาหารประเภทปลาอาทิ นายสินทร พันทา หมู่ 1

ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรคพื้นบ้าน มีการรักษาโดยใช้สมุนไพรด้วยการสืบทอดต่อ ๆ มา ซึ่งส่วนใหญ่สืบทอดมาจากชาวบ้านนาเดิมอยู่บ้าง บ้านนาหมู่ 2 และหมู่ 3 เป็นชาวกระเหรี่ยงที่นับถือเรื่องภูติผี หมอแผนโบราณ การทรงเจ้าเข้าทรง นอกจากจะป่วยหนักจึงไปรักษาตัวในโรงพยาบาล หมอที่รักษาโรคพื้นบ้านนี้ไม่มีใบประกอบโรคศิลปะหรือใบรับรองทางการแพทย์ทุกหมู่บ้าน ซึ่งภูมิปัญญาด้านการโรคของชาวบ้าน เช่น

หมอดำแย ตำบลบ้านนา ทั้ง 5 หมู่บ้านมีการทำคลอดโดยหมอดำแย การคลอดใช้ฝิวไม้ไผ่ตัดสายสะดือ การอยู่ไฟจะใช้หินประคบ มีการใช้เครื่องจักสาน (สาต) ที่หัวบันได เพื่อป้องกันผี มีการถ่ายทอดให้ลูกหลานที่สืบทอดการทำคลอดแบบพื้นบ้านเช่น

แหล่งที่เป็นภูมิปัญญาด้านหมอดำเย อาทิ นางสุจา จันทวา นางหนู คอยหา หมู่ 1 นาง
บริวา นางมีนี่ นางเฉอเส สารีคาง หมู่ 2, 3 และ นางบุญ กาแก้ว หมู่ 4

หมอนวด เป็นการนวดคลายเส้น จากการปวดส่วนต่างของร่างกาย และหมอนวดเพื่อการรักษาโรค

แหล่งที่เป็นภูมิปัญญา อาทิ นางแจ้เซอ นางชอปะ หมู่ 2, 3

ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพร การรักษาโดยหมอพื้นบ้าน ด้วยการใช้สมุนไพร บาง
คนใช้เวทย์มนต์ คาถา เป่าเสก บางคนก็ใช้ 2 วิธีร่วมกัน ซึ่งยังคงมีหมอพื้นบ้านที่รักษา
โรคได้หลายประเภท เช่น ปวดหลัง ปวดเอว โรคนิวทางระบบประสาท ปวดหัว ปวดข้อ
เป็นไข้ ปวดท้อง เป็นต้น โดยการถ่ายทอดมาจากรุ่นปู่ พ่อแม่มากกว่า 50 ปี

แหล่งที่เป็นภูมิปัญญา อาทิ นายประเสริฐ อารีหมู่ บ้านเลขที่ 57 หมู่ที่ 4 บ้าน
โสมง ตำบลบ้านนาเป็นยาสมุนไพรที่ใช้สมุนไพรเป็นยารักษาชาวบ้าน สืบทอดมาจาก
หมอพื้นบ้านดั้งเดิมมากกว่า 50 ปี โดยใช้สมุนไพรจากจังหวัดเชียงใหม่ เขม่าไฟ (จี้หย่อง
คา คือ เขม่าควันไฟที่ติดกับตะแกรงย่างปลา) ใช้แก้ท้องเสีย หรือใช้ฟ้าทะลายโจรแก้ใช้
ป่า (ใช้มาลาเรีย) แก้หวัด เจ็บคอ โดยนำมาต้มกับน้ำมีรสขมมาก นอกนั้นก็มียาแก้
ท้องร่วง อาเจียน โดยใช้ลูกขอมมาต้มกินกับน้ำทิ้งให้เย็นกินกับยาลูกกลอน ยาแก้จุกเสียด
แน่นท้อง นำขิงต้มทิ้งให้เย็นกินกับยาลูกกลอน

นายทรง ปันม่วง เป็นหมอรักษากระดูกและหมอแผนโบราณ รักษาด้วย
คาถาอาคม

นายชม อินตะ เป็นหมอแผนโบราณ รักษาด้วยคาถาอาคม ศึกษาจากตำราล้านนา
นายอู๋ จันทวา เป็นหมอแผนโบราณ รักษาด้วยคาถาอาคม ศึกษาจากตำราล้านนา
นายล้วน สาลี มีความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรและการรักษาโรค โดยศึกษาตำรา
ยาของพ่อที่ตกทอดมา

นายเลิศ กันอินตะ เปิดร้านขายยาแผนโบราณ

นายคำมา มโนสร มีความรู้เรื่องสมุนไพรศึกษาจากตำราล้านนา

นายแก้ว จิวแก้ว มีความรู้เรื่องสมุนไพร

นายทัน สาลี และป้าโฉม เสียงทา มีตำรายารักษาโรคเขียนเป็นภาษาล้านนา

ภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้าน พบได้ทุกหมู่บ้าน เป็นทั้งอาหารคาว และหวาน ในส่วนหมู่ 1, 2 เป็นอาหารของชาวกระเหรี่ยง เช่น ตักเคอะโปะ (เนื้อย่าง ปลาย่าง) ซออดี (แกงใช้เนื้อแห้งใส่พริก น้ำใส) เมโตะปี (ข้าวต้มใส่กาเกลือ และขมิ้น) ในแต่ละหมู่บ้านจะมีการรวมกลุ่มในการทำด้วย มักนิยมทำในช่วงเทศกาล โดยเฉพาะเทศกาลสงกรานต์ และมีการทำเพื่อจำหน่ายด้วย เช่น

แกงถั่วสะ ถั่วสะเป็นถั่วพื้นบ้านซึ่งมีเฉพาะที่จังหวัดตาก เมล็ดถั่วมีขนาดเล็กกว่าถั่วเขียว มีเปลือกสีน้ำตาลอ่อน เมื่อนำมาแกงต้องแช่น้ำค้างคืน แล้วนำมาต้มให้สุกเสียก่อน นำพริกแกงประกอบด้วย พริกแห้ง หอม กระเทียม เกลือ โขลกเข้าด้วยกัน ทำน้ำแกงโดยการต้มปลาร้าแล้วกรองเอาแต่น้ำ ใส่กับน้ำพริกแกงใส่ถั่ว ถ้ามีเนื้อสัตว์ เช่น เนื้อหมู หรือไก่ ก็ใส่ลงไปด้วย ถ้าไม่มีก็ไม่ต้องใส่ แต่ไม่นิยมใส่เนื้อปลา ประุงรสเผ็ดและรสเค็ม

แกงฮังเล เป็นแกงของทางเหนือ ซึ่งเป็นแกงของจีนฮ่อที่นับถือศาสนาอิสลาม ไม่ใช่แกงที่เอามาจากหม้ออย่างที่พูดกัน แกงฮังเลจะมีเนื้อสัตว์เป็นหลัก จะเป็นเนื้อหมู หรือเนื้อวัวก็ได้ บางครั้งก็ใช้ทั้ง 2 ชนิดผสมกันในหม้อแกงเดียวกัน การทำแกงฮังเลจะเริ่มจากการทำน้ำพริกแกงมีพริกแห้ง หอม กระเทียม และกะปิ หรือถั่วเน่า โขลกให้ละเอียด ใส่เครื่องแกงฮังเลเป็นผง ใส่น้ำพริกแกงลงในน้ำเดือด ใส่เนื้อสัตว์ เตี่ยวไฟป้อย ใส้จิ้งห้นเป็นชิ้นเล็ก ๆ กระเทียมคอง และผักหรือผลไม้ที่มีรสเปรี้ยวอย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ มะเขือเทศ หรือมะเขือส้ม (มะเขือเทศลูกเล็ก ๆ ที่มีรสเปรี้ยวมาก) หรือ สับปะรด หรือน้ำมะขามเปียก ตามแต่จะหาได้ ปัจจุบันแกงฮังเลเปลี่ยนไป มีการใส่หอมหัวใหญ่และมันฝรั่ง ลักษณะคล้ายกับแกงมัสมั่นของภาคกลาง

ข้าวแคบ เป็นขนมที่ทำในเทศกาลเดือน 4 (ตรงกับเดือนมกราคม) ทำโดยนำข้าวเหนียวที่นึ่งสุก มาใส่ครกมอง (ครกที่ขูดจากต้นไม้) แล้วโขลกให้เข้ากับน้ำอ้อยจนข้าวเหนียวละเอียดเป็นเนื้อแป้ง ไม่เป็นเม็ด จึงนำมาปั้นเป็นก้อน นำไปคองสดมาทาน้ำมันที่ได้จากการเคี้ยวมะพร้าว เอาแป้งวางตรงกลางใบคอง และเอาใบคองขนาดเท่ากันอีก 1 ใบวางด้านบน คลึงแป้งให้เป็นแผ่นบางและแบนเสมอกัน นำไปตาก เมื่อจะรับประทาน นำมาปิ้งไฟ จะได้แผ่นแป้งพองเรียกว่าข้าวเกรียบ มีจำหน่ายทั่วไปที่อำเภอเมือง ที่ตำบลบ้านนาทุกหมู่บ้านทำกันในช่วงเทศกาล โดยเฉพาะเทศกาลสงกรานต์ ที่หมู่ 2 และหมู่ 5

ส่วนที่ตำบลสามเงายังมีการทำอยู่เป็นประจำและข้าวแคบยังสามารถทำเป็นอาหาร
ลาวได้ คือย่ำข้าวแคบ

ข้าวคอก นำแป้งข้าวเจ้ามาแช่น้ำแล้วไม่ ผสมกับงาคำ นำไปใส่ถาดกลม เป็น
แผ่นบาง ๆ แล้วนึ่งให้สุก นำแป้งที่นึ่งสุกแล้วไปตากให้แห้งบนหญ้าคาที่ฉีกเป็นดัด ๆ
ตากให้แห้ง เมื่อจะรับประทานก็นำไปทอดเป็นแผ่นรับประทานกับแกงถั่วสะ (ใช้
แผ่นแป้งทอดคักแกงถั่วสะรับประทาน)

แหล่งที่เป็นภูมิปัญญาการทำอาหารพื้นบ้าน อาทิ กลุ่มแม่บ้านอาหารพื้นบ้าน
ของแต่ละหมู่บ้าน

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนพื้นฐานของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านนา อำเภอสามเภา จังหวัดตาก ผู้วิจัยได้ใช้หลักในการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้รูปแบบในการวิจัยดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (documentary research) โดยเป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ซึ่งเป็นการสำรวจทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ หนังสือวิชาการ หรือทั่วไป เอกสารทางวิชาการ รวมทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. เป็นการศึกษาภาคสนาม (field research) ซึ่งมีข้อจำกัดของลักษณะเฉพาะของพื้นที่แต่เข้าถึงรายละเอียดได้อย่างครอบคลุม เป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง การสัมภาษณ์ (interview) โดยวิธีบังเอิญ การพูดคุยกับประชากรที่อาศัยในพื้นที่ตำบลบ้านนารวมแล้วไม่ต่ำกว่า 42 คน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลทั่วไป การรวมกลุ่ม รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน และปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่มีต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยเริ่มลงพื้นที่ตั้งแต่ ต้นเดือนธันวาคม พ.ศ. 2545 ถึงปลายเดือนธันวาคม พ.ศ. 2547 เป็นระยะ ปรากฏผลการศึกษาดังต่อไปนี้

การริเริ่มการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ชุมชนมีกระบวนการคิดริเริ่มของการมีส่วนร่วมต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไร

ผลการศึกษาวิจัยพบว่ากระบวนการคิดริเริ่มการมีส่วนร่วมชุมชนบ้านนา ดังนี้

1. ร่วมกันคิด โดยมีการจัดการประชุมและการประชุมที่ไม่เป็นทางการ โดยเป็นการประชุมพูดคุยถึงปัญหาความต้องการของชุมชนบ้านนาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของแต่ละบุคคล

มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดย รองศาสตราจารย์ ดร.ทิพาพร พิมพิสุทธิและคณะ ได้จัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาบริเวณเหนือเขื่อนภูมิพลเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยยุทธศาสตร์ที่ 1 เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนบ้านนา โดยได้มีการจัดการประชุมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณเหนือเขื่อนภูมิพล รวมทั้งจัดเวทีชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ปัญหา และความต้องการของชุมชนบ้านนา

2. รวมกลุ่มกันตามกลุ่มอาชีพ และความถนัดตามความสนใจและความเต็มใจ ได้แก่

2.1 การรวมกลุ่มของกลุ่มแม่บ้าน เป็นการรวมกลุ่มผลิตอาหารพื้นบ้าน ผลิตขนมพื้นบ้านซึ่งจะทำกันเฉพาะในช่วงเทศกาลต่าง ๆ ในชุมชนบ้านนาเนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องของวัตถุดิบที่ไม่อุดมสมบูรณ์และเพียงพอ โดยสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ ดังนี้ (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 4 ตุลาคม, 2547)

2.1.1 นางลำไผ่ จันทร์ป้อม อายุ 40 ปี (ประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านอูมวาว) นางลำไผ่เป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านอูมวาวในการทำอาหารและขนมพื้นบ้านในช่วงเทศกาลต่าง ๆ เช่น แกงถั่วแสะ แกงหยวก ข้าวแคบ ข้าวเหนียวแดง ขนมต๊อบสอก (ขนมทบสอก) และได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่น เทศกาลเข้าพรรษา เทศกาลออกพรรษา เทศกาลสงกรานต์ ฯลฯ

2.1.2 นางแดง เนียมรอด อายุ 50 ปี (ประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านโสมง) เป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านโสมง ก็ช่วยกันทำอาหารพื้นบ้านในเทศกาลสงกรานต์ แต่ปกติไม่ได้ทำอาหารพวกนี้อาหารประจำวันจะเป็นพวกปลา จะทำอาหารพื้นบ้านเฉพาะช่วยเทศกาลเท่านั้น (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 4 ตุลาคม, 2547)

2.2 กลุ่มประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเพื่อแนะนำการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว

2.3 กลุ่มผลิตหน่อไม้แห้งเป็นของฝากสำหรับนักท่องเที่ยว

2.4 กลุ่มเครื่องจักสาน ได้แก่ ตะกร้า (ถ้วย) กระบุง ตะแกรง กระด้ง สุ่มไก่อ่
กระจาดฝาบ้าน

2.5 กลุ่มประมง เนื่องจากลักษณะสภาพทางนิเวศของชุมชนบ้านนาเหมาะสม
ที่จะประกอบอาชีพประมง โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการคักยั้งปลาโดยใช้ป็นสัตว์กลูก
จมวกเพื่อไม่ให้ปลาซำ

2.6 กลุ่มผ้าทอมือ เป็นการรวมกลุ่มในหมู่บ้านอุมวาบ หมู่บ้านหินลาด
หมู่บ้านนาไฮซึ่งเป็นชาวกระเหรี่ยงที่มีการใช้ถักมือ โดยเอาด้ายใส่เอวสานไปสานมาด้วย
มือ ซึ่งสืบมาจากบรรพบุรุษ

2.7 กลุ่มผ้าทอกีกระตุก โดยใช้เท้าเหยียบช่วย และการข้อมผ้า ได้รับการ
ส่งเสริมสนับสนุนการรวมกลุ่มจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนา ในการจ้างครูมา
สอนให้กับชาวบ้านในหมู่บ้านอุมวาบ หมู่บ้านนาไฮ หมู่บ้านนาไฮ ซึ่งเดิมเป็นกลุ่มผ้า
ทอมือ ซึ่งไม่ได้รับการยอมรับจากตลาดและผลิตได้ในจำนวนที่น้อย จากคำสัมภาษณ์
ดังนี้

ผู้ใหญ่โกยเล สัมปทา (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 20 ตุลาคม, 2547) อายุ 41 ปี
(ผู้ใหญ่บ้านนาไฮ) เห็นว่าในชุมชนของตนมีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวกระเหรี่ยง
ซึ่งเป็นความภูมิใจและมีความสนใจที่จะถ่ายทอดความรู้ในเรื่องวิถีชีวิตของชาวกระเหรี่ยง
ให้คนต่างถิ่นได้รับรู้ ปัจจุบันก็ได้ช่วยสนับสนุน ช่วยเหลือให้เกิดการรวมกลุ่มของ
ชาวบ้านนาไฮ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มทอผ้ากีกระตุก โดยได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจาก
องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนาอีกด้วย

ชุมชนบ้านนาได้มีส่วนร่วมในการร่วมคิด การรวมกลุ่ม ต่อการส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่เพียงแต่ชุมชนบ้านนาและองค์กรท้องถิ่นในชุมชนอย่างเดียว ยังมี
องค์กรภายนอก ได้แก่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดย รองศาสตราจารย์ ดร.ทิพาพร
พิมพ์พิสุทธิ และคณะทีมงานวิจัย เรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาบริเวณเหนือเขื่อนภูมิพลเพื่อ
ส่งเสริมการท่องเที่ยวอนุรักษ์ ที่มีส่วนสนับสนุนและผลักดันให้เกิดการระดม
ความคิดในการสร้างการมีส่วนร่วมให้กับชุมชนบ้านนา สิ่งที่สำคัญชาวบ้านชุมชนบ้าน
นาคาดหวังถึงรายได้ที่จะเพิ่มมากขึ้นและมีอาชีพเสริม ทำให้มีงานทำตลอดปี ใน
ปัจจุบันแต่ละครอบครัวมีรายได้เฉลี่ยครอบครัวละ 1,000-3,000 บาทต่อเดือน ซึ่งต้องใช้

จ่ายกับสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ยครอบครัวละ 3 คน โดยแผนกรักษาความปลอดภัย
เหนือเขื่อนภูมิพล ได้เก็บรวบรวมข้อมูลของนักท่องเที่ยวลงแพและพักแรมบริเวณเหนือ
เขื่อนภูมิพล (ดูตาราง 3)

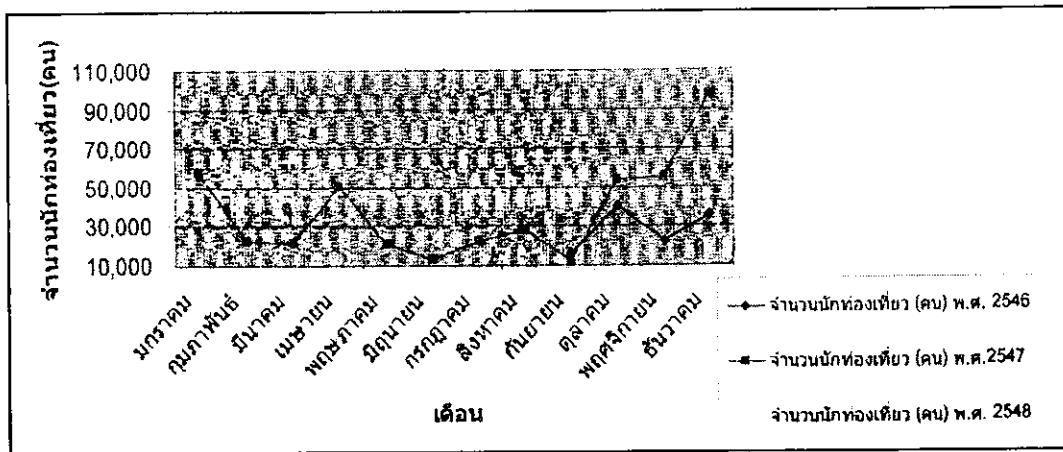
ตาราง 3

จำนวนนักท่องเที่ยวลงแพและพักแรม บริเวณเหนือเขื่อนภูมิพลระหว่าง พ.ศ. 2546-2548

เดือน	จำนวนนักท่องเที่ยว (คน)		
	พ.ศ. 2546	พ.ศ. 2547	พ.ศ. 2548
มกราคม		57,475	78,024
กุมภาพันธ์		22,308	54,491
มีนาคม		22,024	65,233
เมษายน		50,383	64,130
พฤษภาคม		21,198	54,391
มิถุนายน		13,375	34,320*
กรกฎาคม		22,606	58,000
สิงหาคม		27,786	71,290*
กันยายน	16,231	12,045	8,938*
ตุลาคม	40,716	54,027	71,688*
พฤศจิกายน	22,751	55,674	63,730
ธันวาคม	35,963	97,214	113,771*
รวม	115,661	456,115	738,006*

*คาดการณ์จากแผนข้อมูลปี พ.ศ. 2546-2547

ที่มา. จาก ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบเหนือเขื่อนภูมิพลเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
เชิงอนุรักษ์ (หน้า 36), โดย ทิพาพร พิมพิสุทธิ์, 2548, ม.ป.ท.

ภาพ 5 จำนวนนักทองเตี่ยวลงแพและพักแรม บริเวณเหนือเขื่อนภูมิพล ระหว่าง พ.ศ. 2546-2548

ที่มา. จาก ยุทธศาสตร์การพัฒนাবริเวณเหนือเขื่อนภูมิพลเพื่อส่งเสริมการทองเตี่ยวเชิง-อนุรักษ์ (หน้า 37), โดย ทิพาพร พิมพิสุทธ์, 2548, ม.ป.ท.

กระบวนการในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาที่มีต่อการส่งเสริมการทองเตี่ยวเชิงนิเวศ

กระบวนการในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาเกิดจากปัจจัยภายในชุมชนและปัจจัยภายนอกโดยองค์กรภายนอก ได้แก่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ผลการศึกษาพบว่าในกระบวนการในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาที่มีต่อการส่งเสริมการทองเตี่ยวเชิงนิเวศ มีดังนี้คือ

1. การมีส่วนร่วมในการคิดค้นปัญหาและหาสาเหตุของปัญหาและความต้องการที่แท้จริง ของชุมชนบ้านนา ที่มีต่อการส่งเสริมการทองเตี่ยวเชิงนิเวศ ผู้นำหมู่บ้านของชุมชนบ้านนาและองค์กรส่วนท้องถิ่นจะมีการพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ และมีการจัดประชุมประจำเดือน เพื่อต้องการทราบปัญหาที่แท้จริงของชุมชน อาทิเช่น ปัญหาในการรวมกลุ่มผลิตผ้าทอมือของหมู่บ้านอุมวาบ หมู่บ้านนาไฮ และหมู่บ้านหินลาด ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด ทำให้ผลิตภัณฑ์ไม่สามารถจำหน่ายได้เนื่องมาจากสินค้าไม่

ทันสมัย เป็นปัญหาที่ได้รับความสนใจจากผู้ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งองค์กรส่วนท้องถิ่น สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ดังนี้

ผู้ใหญ่พรชัย พันธุ์เมฆสูง (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 20 ตุลาคม, 2547) อายุ 36 ปี (ผู้ใหญ่บ้านหินลาด) หมู่บ้านหินลาดได้มีการรวมกลุ่มทอผ้าบ้านหินลาด ทุกบ้านจะทำอาชีพทอผ้าเพราะเป็นการสืบทอดจากบรรพบุรุษ แต่ไม่สามารถขายได้ เป็นปัญหาของชาวบ้านต้องการการช่วยเหลือ

มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยรองศาสตราจารย์ ดร. ทิพาพร พิมพิสุทธิ์ และคณะผู้วิจัย ได้มีส่วนกระตุ้นและผลักดันให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการคิดหาสาเหตุของปัญหาและความต้องการของชุมชน ในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2547 มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้จัดเวทีชุมชนที่ชุมชนบ้านนาทั้ง 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านอุมวาว บ้านนาไฮ บ้านหินลาด บ้านโสมง บ้านสันป่าปวย โดยมีผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชาวบ้านซึ่งร่วมกันระดมความคิดในหาสาเหตุของปัญหาสภาพปัญหาในชุมชนและเตรียมสำรวจปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาคด้วยการจัดการทุนในชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนบ้านนา ระยะเริ่มแรกเตรียมรับสมัครอาสาสมัครนักวิจัยท้องถิ่น และสำรวจโบราณสถาน วัตถุโบราณทุกหมู่บ้าน ซึ่งผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชาวบ้านให้ความร่วมมือและให้ความสนใจในการร่วมคิด

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนของชุมชนบ้านนา ที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้นำของชุมชนแต่ละชุมชน อาทิเช่น จากปัญหาของการรวมกลุ่มผ้าทอมือของบ้านอุมวาว บ้านนาไฮ และบ้านหินลาด ผู้นำหมู่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลได้ประชุมเพื่อหาทางแก้ไขโดยองค์การบริหารส่วนตำบลได้จ้างครูมาสอนทอผ้าแบบทึกระตุกและการย้อมผ้าให้กับชาวบ้าน เพื่อให้สินค้าเป็นที่ต้องการของตลาด และสามารถทอผ้าได้ในจำนวนมากโดยทำให้การรวมกลุ่มทอผ้าของชาวบ้านยังคงอยู่ต่อไปซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยรองศาสตราจารย์ ดร. ทิพาพร พิมพิสุทธิ์ และคณะ ได้มีส่วนผลักดันในการจัดเวทีชุมชนเพื่อสร้างแผนแม่บทการท่องเที่ยวตำบลบ้านนา และกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะในแต่ละพื้นที่เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวซึ่งนำมาวางแผนในการจัดการพื้นที่การท่องเที่ยวไม่ให้เกิดผลกระทบกับวิถีชีวิตของชุมชนและวางแผน

ในการพัฒนาเส้นทางคมนาคมสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ได้แก่ เส้นทางคมนาคม ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ โดยจัดแบ่งพื้นที่การท่องเที่ยวหมู่บ้านอุมวาบ หมู่บ้านนาไฮ หมู่บ้านหินลาด แยกพื้นที่ทางธรรมชาติออกจากบ้านของชุมชน ส่วนบ้านโสมงและบ้านสันป่าปวยสามารถจัดเป็นบ้านพักนักท่องเที่ยว (home stay) ได้

3. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมและการเรียนรู้ของชุมชนบ้านนา ที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชาวบ้านชุมชนบ้านนาได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนให้กับเยาวชนของชุมชน ในงานขึ้นธาตุแก่งสร้อยชุมชนมีการทำบุญตามประเพณี แต่ละชุมชนได้นำอาหารพื้นบ้านและเพลงประจำหมู่บ้าน การแต่งกาย ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น มาแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ชม รวมทั้งการถ่ายทอดประวัติความเป็นมาของพระธาตุแก่งสร้อย ซึ่งทำให้เกิดความพึงพอใจและการเรียนรู้กับนักท่องเที่ยว จากคำสัมภาษณ์

นางสาวพิมพ์พิสุทธิ์ สูดเชื่อน (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 20 ตุลาคม, 2547) อายุ 26 ปี (ชาวบ้านบ้านนาไฮ) แม่ชอบเล่าตำนานแก่งสร้อยให้ฟังและไปงานฉลองงานพระธาตุแก่งสร้อยในช่วงปลายเดือนมีนาคม และรู้สึกภูมิใจเรื่อง เพลงประจำเผ่า เพราะจะมีเฉพาะที่นี้เท่านั้น

มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยรองศาสตราจารย์ ดร. ทิพาพร พิมพ์พิสุทธิ์และคณะ ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2547 ร่วมกับ เทศบาลตำบลสามเงา อบต. บ้านนา วัด โรงเรียนชุมชน มหาวิทยาลัยรามคำแหง จัดงานตามรอยวัฒนธรรมบ้านนา การแสดงนิทรรศการ วัฒนธรรมชุมชน และการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละหมู่บ้าน เช่น การแสดงดนตรีพื้นบ้านของหมู่บ้านหินลาด-นาไฮ ซึ่งเนื้อร้องเป็นภาษากระเหรี่ยง โดยพร้อมการแสดงแสง สี เสียง ร่วมกับชุมชนเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม กลุ่มน้ำบึงบริเวณเหนือเขื่อนภูมิพล และชาวบ้านนาเพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน และวัฒนธรรมชุมชน เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมชุมชนให้กับเยาวชนคนรุ่นหลังของชุมชน ได้สืบสานและเรียนรู้เอกลักษณ์ท้องถิ่นเหล่านี้ไม่ให้สูญหายไป ในที่สุด รวมทั้งเป็นการแสดงให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ในวัฒนธรรมชุมชน

นางแจลัม สุภาโย (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 20 ตุลาคม, 2547) อายุ 49 ปี (รองประธานสภา อบต.) กล่าวว่ารู้สึกดีใจและขอบคุณที่ทางมหาวิทยาลัยรามคำแหงได้มา

จัดกิจกรรมที่บ้านนา และเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชน ประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นการสอนลูกหลานให้รักในความเป็นเอกลักษณ์ของบ้านนาด้วย และหาญาติมากที่จะจัดให้มีกิจกรรมเชิง-อนุรักษ์ของทุกหมู่บ้านในชุมชนบ้านนามาอยู่ที่แห่งเดียว

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลของชุมชนบ้านนาที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลของชุมชน จำเป็นต้องอาศัยองค์กรภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลร่วมด้วย เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนมีความแตกต่างในเรื่องระดับความรู้ ทำให้ชุมชนขาดศักยภาพ ในการกำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดประเด็น วิธีการ การรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลในการประเมิน โดยองค์กรภายนอกจัดเวทีชุมชนนำผลจากการติดตามประเมินผล มาให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็น จะทำให้ชุมชนจะได้รับทราบผลกระทบที่อาจไม่เคย คาดคิดมาก่อน และองค์กรภายนอกเองก็จะเข้าใจถึงผลกระทบที่แท้จริงของชุมชนผลการ ประเมินที่ออกมาชัดเจนมากขึ้นและเป็นประโยชน์แก่ชุมชนในการนำไปวางแผนต่อไป

ทีมงานวิจัยมหาวิทยาลัยรามคำแหง นำทีมโดย รองศาสตราจารย์ ดร. ทิพาพร พิณพิสุทธิ์ได้ทำการวิจัยประเมินผล ในเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณเหนือ เขื่อนภูมิพล ซึ่งมหาวิทยาลัยรามคำแหงได้เข้าไปพัฒนาให้ความรู้ โดยจัดอบรมให้กับ ชาวบ้านในชุมชนที่สนใจในการเป็นมัคคุเทศก์บริการนักท่องเที่ยวในการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผลการประเมินพบว่ายังไม่มีหมู่บ้านใดที่ประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวน้อย มีปัญหาในการพูดภาษาไทย พูดไม่ชัด และมีความรู้ไม่มั่นใจในตนเอง และทีมงานวิจัยมหาวิทยาลัยรามคำแหงได้จัดการประชุม ทางวิชาการ ณ หอประชุมอาคารประชาสัมพันธ์เขื่อนภูมิพล จังหวัดตากเพื่อสรุป ผลการวิจัยโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในผลของการ ประเมิน ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์

นายสะโป๊ะ ภูผาเวียง อายุ 26 ปี (ชาวบ้านบ้านหินลาด ได้เข้าร่วมในการประชุม เชิงวิชาการฯ) มหาวิทยาลัยรามคำแหงเข้าไปส่งเสริมจัดการอบรมการเป็นมัคคุเทศก์ แต่ ตนเองพูดภาษาไทยไม่ชัดจึงไม่ได้เข้าร่วมโครงการ คิดว่าตนเองไม่สามารถเป็น มัคคุเทศก์ได้แต่มีเพื่อนหมู่บ้านเดียวกันเข้ารับการอบรมแต่ก็ไม่ได้เป็นมัคคุเทศก์

ปัญหาและอุปสรรคการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาที่มีต่อ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลการวิจัยในเรื่องปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า

1. ในกระบวนการริเริ่มมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ชุมชนบ้านนาไม่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มทอผ้าของหมู่บ้านหินลาด หมู่บ้านนาไฮ ยังขาดทุนทรัพย์ในการลงทุน ปัจจุบันได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้การช่วยเหลือในเรื่องของการลงทุน และการจัดจำหน่าย เพราะถ้ามีการผลิตในปริมาณที่มากแต่ไม่สามารถจำหน่ายได้ทำให้ขาดสภาพคล่อง จึงจำเป็นต้องอย่างมากที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเข้ามาช่วยเหลือและให้ความรู้ในเรื่องการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้พวกเขาสามารถพึ่งตนเองได้ จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในชุมชนบ้านนายังน้อยมาก ถ้าอาศัยแต่เพียงนักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียวก็ทำให้สินค้าล้นตลาดได้

2. การเดินทางของชาวบ้านชุมชนบ้านนาในการประสานงานและมาร่วมประชุมกับองค์กรภาครัฐ มีความยากลำบากในเส้นทางต้องเดินทางมาทางเรือ ซึ่งชาวบ้านที่จะมีเรือเป็นของตนเองต้องเป็นคนที่มีความเหมาะสมพอสมควร โดยเฉลี่ยจะมีเรือประมาณห้าลำต่อหมู่บ้านถือว่าน้อยมากและไม่เพียงพอกับจำนวนชาวบ้าน โดยเฉพาะในช่วงหน้าฝน ประมาณเดือนตุลาคมของทุกปี ในเขื่อนภูมิพลจะมีจำนวนฝักตบชวาจำนวนมากทำให้เรือที่จะเดินทางจากหมู่บ้านมายังเขื่อนภูมิพลไม่สามารถเดินทางมาได้เพราะไม่สะดวกในเรื่องการเดินทางและความปลอดภัย ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนาและเขื่อนภูมิพลได้เข้ามามีส่วนในการแก้ไขปัญหาโดยใช้เรือช่วยในการเก็บฝักตบชวา

3. การสื่อสารของคนในหมู่บ้าน หมู่บ้านหินลาด หมู่บ้านนาไฮใช้ภาษากระเหรี่ยง ส่วนหมู่บ้านอุมวาบ ใช้ภาษากระเหรี่ยงและภาษาท้องถิ่น หมู่บ้านโสมง หมู่บ้านสันป่าปวย ใช้ภาษาท้องถิ่น ในการติดต่อสื่อสารของชาวบ้านในหมู่บ้านหินลาด หมู่บ้านนาไฮ หมู่บ้านอุมวาบ กับนักท่องเที่ยว จำเป็นต้องมีมัคคุเทศก์ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน

กำนัน สมาชิก อบต. ซึ่งเป็นความยากลำบากในการเข้ามามีส่วนร่วมในการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับนักท่องเที่ยวได้

4. คนรุ่นหลังของชุมชนบ้านนาที่มีความรู้ความสามารถ จะได้รับทุนไปศึกษา ต่อจนจบปริญญา บางคนก็กลับมาพัฒนาหมู่บ้านแต่ส่วนใหญ่ไม่กลับมาพัฒนาหมู่บ้าน ก็เหลือแต่คนส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และประวัติความเป็นมาของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวจากคนรุ่นเก่าและเข้าร่วมใน กระบวนการมีส่วนร่วมในการคิด ในการวางแผน ในการร่วมกิจกรรมและการ ประเมินผล อาจไม่สามารถทำให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ได้ และไม่สามารถพึ่งตนเองได้

5. ในแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้นำหมู่บ้าน ได้แก่ กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านใน หมู่บ้าน จะให้ความเชื่อถือผู้นำมาก จะกระทำการใดต้องรับฟังจากผู้นำเสียก่อน เพราะ ผู้นำเป็นที่พึ่งของพวกเขา เช่น ป่วย มีอันตรายจากสัตว์ร้าย มีอันตรายจาก บุคคลภายนอก พวกเขาจะต้องไปบอกกับผู้นำเพื่อขอรับการช่วยเหลือทันที จาก ประเด็นข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ผู้นำจำเป็นต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ซึ่งผู้นำหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยต้องเป็นตัวแทนชาวบ้าน ในการมี ส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ การวางแผน และการประเมินผล

6. เมื่อชุมชนมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามา เที่ยวจำนวนเพิ่มมากขึ้น แต่รายได้ส่วนใหญ่จะอยู่ที่ภาคเอกชน ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจ เรือแพไม่ได้กระจายผลประโยชน์ให้กับชาวบ้าน สาเหตุนี้เองทำให้ชาวบ้านไม่มีความ กระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ และการ ประเมินในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

7. ในปัจจุบันชุมชนบ้านนายังไม่เป็นที่รู้จักของธุรกิจการท่องเที่ยว ทำให้ ภาคเอกชนยังไม่เข้ามาให้การช่วยเหลือในเรื่องของเงินทุน การทำธุรกิจการท่องเที่ยว เชิงนิเวศ จะมีก็เพียงแต่เงินทุนเล็กน้อยจากองค์กรท้องถิ่นและผู้นำหมู่บ้านซึ่งไม่ เพียงพอต่อการผลิตสินค้าและบริการ ส่งผลให้การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรม ของท้องถิ่นน้อยลง

8. ในชุมชนบ้านนาทั้งห้าหมู่บ้านยังไม่มีการจัดตั้งเครือข่ายส่วนท้องถิ่น โดยมีขอบเขตการตัดสินใจและดำเนินการอย่างอิสระ เนื่องจากยังขาดเงินทุนในการดำเนินการ และขาดความรู้ ประสบการณ์ในการตัดสินใจและดำเนินการด้วยตนเอง

9. การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และติดตามประเมินผลในความเป็นจริงยังมีอยู่จำนวนน้อย ตลอดจนการได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ภาครัฐควรที่จะปรับทัศนคติและขีดความสามารถของหน่วยงานให้สามารถร่วมมือและเกื้อหนุนการมีส่วนร่วมในการคิด วางแผนร่วมกิจกรรม และประเมินผลของประชาชนมากขึ้น

ป้าสังวาลย์ (การสัมภาษณ์ส่วน-บุคคล, 24 ตุลาคม, 2547) (ชาวบ้านหมู่บ้านสันป่าปวย) อยากให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวมาก ๆ และจะบอกเล่าเกี่ยวกับวิถีชีวิตของหมู่บ้านตนให้นักท่องเที่ยวฟังต้องการมีรายได้เพิ่มมากขึ้นเพราะปัจจุบันมีอาชีพเลี้ยงหมู มีรายได้ประมาณเดือนละ 1,500 บาท แต่ในปัจจุบันยังมีปัญหาเรื่องของไฟฟ้าและการติดต่อกับบุคคลภายนอก

ต่าย (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ตุลาคม, 2547) (ชาวบ้านโสมง) เป็นชายวัยทำงาน อายุ 34 ปี มีความไม่สะดวกในเรื่องการเดินทาง อยากให้มีถนน เพราะจะทำให้นักท่องเที่ยวมีความสนใจที่จะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว อยากมีรายได้เพิ่มขึ้น ปัจจุบันมีอาชีพรับจ้างซึ่งมีรายได้้น้อยมากไม่แน่นอน ถ้ามีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวจะทำให้หน้าทีให้ความรู้ในเรื่องสถานที่ท่องเที่ยวตามที่ตา เคยเล่าให้ฟัง

นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนา

นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างไร

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติส่งเสริมให้องค์กรท้องถิ่น เอกชน และประชาชนลงทุนผลิตสินค้าและบริการด้วยความเสมอภาคและกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งชุมชนบ้านนาได้มีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มเพื่อผลิต

สินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ผ้าทอมือ ผ้าทอकिกระดูก เครื่องจักสาน กลุ่มประมง โดยได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนา ผู้นำชุมชน โดยมีการกระจายผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมแต่ในส่วนของการลงทุนในบริการ ได้แก่ ธุรกิจการท่องเที่ยวเรือ-แพ โดยอัตราค่าบริการมีดังนี้

เรือแม่ปิง 1 โดยสารได้ 150 คน ชั่วโมงแรก 1,700 บาท ชั่วโมงต่อไป 1,500 บาท

เรือแม่ปิง 2 โดยสารได้ 35 คน ชั่วโมงแรก 1,200 บาท ชั่วโมงต่อไป 1,000 บาท

เรือแม่ปิง 3 โดยสารได้ 35 คน ชั่วโมงแรก 1,000 บาท ชั่วโมงต่อไป 800 บาท

เรือแม่ปิง 4 โดยสารได้ 2-3 คน ชั่วโมงละ 100 บาท

ซึ่งนักท่องเที่ยวโดยสารเรือ-แพ แต่ไม่ได้แวะท่องเที่ยวตามชุมชนต่าง ๆ ทำให้ไม่เกิดการกระจายรายได้ให้กับชุมชน จึงจำเป็นต้องหาวิธีที่ชุมชนต้องพัฒนาตนเองให้เป็นศูนย์กลางในเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานของรัฐ โดยชุมชนอยู่ในฐานะผู้รับนโยบาย และเอกชน ชุมชนอยู่ในฐานะเป็นฐานรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และพัฒนาบริหารจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เป็นที่พอใจของนักท่องเที่ยวเพื่อทำให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม

มีองค์กรภายนอกที่ทีมงานวิจัยของมหาวิทยาลัยรามคำแหงได้มีส่วนผลักดันให้เกิดการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนเพื่อบริหารแผนแม่บทการท่องเที่ยวชุมชน โดยให้คณะกรรมการชุมชนจากเวทีการจัดทำแผนแม่บทในชุมชน เลือกรูปแบบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายชุมชน ให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ โดยคณะกรรมการมาจากการสรรหามีหน้าที่ในการติดต่อประสานงาน รวมทั้งการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนภายใต้ระเบียบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ร่วมกันร่างขึ้น คณะกรรมการบริหารการท่องเที่ยว ในแต่ละหมู่บ้าน ได้แก่

คณะกรรมการท่องเที่ยวในแต่ละหมู่บ้าน

ชุมชนบ้านอุมวาว

กรรมการทีมบริหาร

1. นายอำพล เรือนแก้ว

2. นายสมชาย น้อยเรือน
 3. นายมบุญ สาลี
- กรรมการทีมท่องเที่ยว
1. นายอำพล เรือนแก้ว
 2. นายสมชาย น้อยเรือน
- กรรมการทีมที่พัก-อาหาร
1. นายวีรพันธ์ แก้วน้อย
- กรรมการทีมประชาสัมพันธ์
1. นายสมชาย เรือนน้อย
- ชุมชนหินลาด-นาไฮ**
- กรรมการทีมบริหาร
1. ผู้ใหญ่บ้านนาไฮ
 2. ผู้ใหญ่บ้านหินลาด
- กรรมการทีมท่องเที่ยว
1. นายศุภกร โป้งคอยหลวง
 2. นายปรีชา
- กรรมการทีมที่พัก-อาหาร
- นางโปเล พันธุ์เมฆสูง และทีมงาน
- กรรมการทีมประชาสัมพันธ์
- ผู้ใหญ่บ้านและแกนนำของทั้งสองหมู่บ้าน
- ชุมชนบ้านโสมง (ผาลาด)**
- ที่ปรึกษา
- นายนม ชัยแก้ว
- กรรมการทีมท่องเที่ยว
1. นายน้อม แก้วปิ่นะ
 2. นายบุญหลั่น แก้วปิ่นะ
 3. นายประเสริฐ ชัยแก้ว

4. นายเลิศชาย เอมอยู่
กรรมการทีมที่พัก-อาหาร(กลุ่มแม่บ้าน)
1. นางเพ็ชร จินาศิริ
 2. น.ส.ละเอียด อ่ำประทุม
 3. นางกิตติยากร เทศมหา
 4. นางจันทิรา กันอินตะ
 5. นางแดง จินดาศิริ (นำทางได้ ทำอาหาร)
 6. นางฮ้อน กันอินตะ
 7. นางจุฑารัตน์ หล้าอุบ
- กรรมการทีมประชาสัมพันธ์
1. นางไหม อิ่มแสน
 2. นางแสงเดือน หล้าแก้ว
 3. นางนันทิยา กันอินตะ
- ชุมชนบ้านโสมง (วังคำ)**
- ปรึกษา**
1. กำนันสมศักดิ์ ระมั่ง
 2. ผู้ช่วยสวัสดิ์ ชอบธรรม
- กรรมการทีมท่องเที่ยว
1. นายแทน หมื่นแก้ว
 2. นายสมหมาย ระมั่ง
 3. นายทองดี แก้วพรอนันต์
 4. นางสาวคร ชอบธรรม
 5. นางทอง ชอบธรรม
 6. นางศรีพิมพ์ ใจไฝ
- กรรมการทีมที่พัก-อาหาร (กลุ่มแม่บ้าน)
1. นางลำควน ระมั่ง
 2. นางทอง ชอบธรรม

3. นางสุนทร กันทั้ง
4. นางพรวน ระมั่ง
5. นางบุญเหรียญ แก้วปิ่นะ
6. นางจันทิรา ระมั่ง

กรรมการทีมประชาสัมพันธ์

1. นายชาติรี สิงห์ลือ
 2. นายทองดี แก้วพรอนันต์
- ตัวแทนเยาวชนท้องถิ่น

1. ค.ญ. จันทิมา ชอบธรรม
2. ค.ญ. ลัดดาทิพย์ สมพงษ์
3. ค.ญ. แสงอร ปัญญาสา
4. ค.ช. ปิติกรณ์ ชุ่มเพ็ญ

ชุมชนบ้านสันป่าไผ่

กรรมการทีมท้องถิ่น

1. นายพรทวีชัย ทองชิง (ใหญ่)
2. นายคง บุญญา
3. นายวิไล แก้วปิ่นะ
4. นายประสิทธิ์ อุ่นเรือน (เค)
5. นายประเทือง แจ็กคำ
6. นายสุเทพ ภาละ
7. นายกาน แจ็กคำ
8. นายสมนัส หล้าอูบ
9. นายพรวน ระมั่ง (ลุงมี)
10. นายสะกิด ชอบธรรม(ศักดิ์)
11. นายทองคำ สอนด้ว
12. นายณรงค์ ทองชิง

กรรมการทีมที่พัก-อาหาร (กลุ่มแม่บ้าน)

1. นางแจลัม สุภาโย
2. นางสมหวัง สีม่วงคำ
3. นางอุไรวรรณ หมีคำ
4. นางวิไล คำชุ่ม
5. นางอำนวย บุญสา
6. นางวิสากร แจ็กคำ
7. นางนิตยา แก้วปีนะ
8. นางแสงวัน ชอบธรรม
9. นางพรวน ระมั่ง
10. นางสาววัลย์ กาวิน
11. นางปรางทิพย์ บุญเลา
12. นางบุญเรือง สอนเสื่อ
13. นางจันทิรา โกรริน

กรรมการทีมประชาสัมพันธ์

1. นางสุภาพร หล้าอุบ
2. นางแจลัม สุภาโย
3. นางดอกแก้ว มาหล้า
4. นางคำพูน คำชุ่ม
5. นางสาวลี ชอบธรรม
6. นางพัชรี เติงคุ่น

ตัวแทนเยาวชนท้องถิ่น

1. นายนิรันดร์ เติงคุ่น
2. น.ส. ทศนีย์ แก้วปีนะ

ทีมงานวิจัยมหาวิทยาลัยรามคำแหงให้การสนับสนุนช่วยเหลือชุมชนในการหาข้อมูลชุมชน และสร้างองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ โดยการฝึกอบรม ให้ความรู้ พัฒนาศักยภาพชุมชน เป็นการเพิ่มทักษะ ความรู้ จิตสำนึกในการอนุรักษ์ฟื้นฟู

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยผู้นำชุมชนต้องมีศักยภาพในการหาพันธมิตรร่วม และที่สำคัญชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการประเมินผลและผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีต่อ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างความโปร่งใสและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ เพื่อให้สามารถพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ ความเป็นไปได้ในอนาคตการใช้เครือข่ายภาครัฐในการสนับสนุนงบประมาณให้สามารถนำแผนแม่บทชุมชนไปเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนาและพัฒนาไปเป็นยุทธศาสตร์จังหวัดแบบบูรณาการ โดยผู้ว่า CEO และยุทธศาสตร์ระดับภาคจนถึงระดับประเทศ โดยเครือข่ายมีบทบาทในการประสานงานและให้ข้อเสนอแนะเพื่อให้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติในด้านนโยบายในการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น และตามแผนงานของแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2549

ผลกระทบของนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ ที่มีต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากที่ทีมวิจัยมหาวิทยาลัยรามคำแหง สร้างองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชนในการสร้างเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นและพันธมิตรในภาครัฐ และภาคเอกชนในการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวจากท้องถิ่น ถึงระดับจังหวัด ภูมิภาค และประเทศ ซึ่งชุมชนบ้านนาไม่มีการจัดตั้งเครือข่ายชุมชน เมื่อได้รับการผลักดันจากมหาวิทยาลัยรามคำแหงจึงมีการจัดตั้งเครือข่ายชุมชนในรูปของการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนในการบริหารจัดการตามแผนแม่บทการท่องเที่ยวของชุมชน แต่เนื่องจากศักยภาพของชุมชนในด้านบุคลากร ผู้นำชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีพื้นฐานของระดับความรู้ที่ต่ำซึ่งเป็นปัญหาในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถ รวมทั้งวิสัยทัศน์ในการพัฒนา และเชื่อมโยงเครือข่ายให้ชุมชนเข้มแข็ง และสามารถยกระดับการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นที่พอใจของนักท่องเที่ยว และ

ชุมชนขาดการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐในการปรับปรุงเส้นทางคมนาคม
สาธารณูปโภคพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ รวมทั้งความปลอดภัยของ
นักท่องเที่ยว

บทที่ 5

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนพื้นฐานของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ในครั้งนี้ เป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ (qualitative research) ด้วยวิธีการศึกษาจากเอกสารเชิงวิชาการ และการสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนา สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. กระบวนการมีส่วนร่วมในการริเริ่มของชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ชุมชนบ้านนามีการร่วมกันคิด และรวมกลุ่มกันในแต่ละหมู่บ้านตามความสนใจและความถนัดในแต่ละกลุ่มอาชีพ ในการถ่ายทอดกระบวนการความรู้ในเรื่องของแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยว โบราณสถาน วัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิต ให้กับคนต่างถิ่นหรือนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มีความสนใจมาท่องเที่ยวชุมชนบ้านนา เช่น การรวมกลุ่มผ้าทอมือ หรือทอकिกระทู กลุ่มแม่บ้านเพื่อทำอาหารพื้นบ้าน กลุ่มผู้รู้ในสาขาต่างๆ เพื่อถ่ายทอดความรู้ให้กับนักท่องเที่ยวและลูกหลานในรุ่นหลังได้สืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป

มีองค์กรภายนอก ได้แก่ ทีมงานวิจัยมหาวิทยาลัยรามคำแหงนำโดย รองศาสตราจารย์ ดร. ทิพาพร พิมพิสุทธิ ได้เข้ามามีส่วนกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการริเริ่มของชุมชน โดยการจัดเวทีชุมชนในการหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

2. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการคิดค้น วางแผน จัดกิจกรรม การประเมินผล เริ่มมาจากกระบวนการในการริเริ่มโดยการรวมกลุ่ม

ของชุมชน ในการมีส่วนร่วมคิด วางแผน จัดกิจกรรมที่ไม่กระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นในกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ต่างๆ ของชุมชน สอนการทำอาหารพื้นบ้าน การแสดงประจำเผ่ากระเหรี่ยง ฯลฯ โดยอาศัยองค์กรภายนอกมากระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน อันได้แก่ ทีมงานวิจัยของมหาวิทยาลัยรามคำแหงเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด วางแผน จัดกิจกรรมและการประเมินผลของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ และมีประสบการณ์ โดยชุมชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทุกกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งถือว่าชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริงและคาดหวังกับการกระจายรายได้ในชุมชนและรายได้ที่เพิ่มขึ้น พร้อมทั้งยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน ให้สามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามกระแสโลกาภิวัตน์โดยให้ความสำคัญกับคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนมนุษย์ การเจริญเติบโตของเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพและยั่งยืน

3. ปัญหาและอุปสรรคการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัด ตาก ที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แบ่งได้เป็น 2 ข้อใหญ่ ๆ มีดังนี้คือ

3.1 ปัญหาในเรื่องเงินทุน เป็นปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การมีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มกันของชุมชน เช่น การรวมกลุ่มของหมู่บ้านหินลาด หมู่บ้านนาไฮ มีการรวมกลุ่มกันทำผ้าทอมือ ทอतिकะตุก แต่มีเงินทุนน้อยซึ่งเงินทุนได้มาจาก อบต. ซึ่งชาวบ้านบางคนก็ไปหาอาชีพอื่นในการยังชีพ และการกระจายเงินทุนของภาครัฐในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านนาน้อยมาก จึงทำให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวมีจำนวนน้อย จึงทำให้ชุมชนจึงไม่กระตือรือร้นที่จะเข้ามาในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3.2 ปัญหาในเรื่องของตลาด ในการรวมกลุ่มผลิตสินค้าแต่ไม่มีตลาดในการจำหน่าย เนื่องจากสินค้าไม่เป็นที่ต้องการของตลาด เช่น ผ้าทอมือ เป็นผ้าที่มี

การออกแบบไม่ทันสมัย คุณภาพของการข้อมลิต่ำ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนาจึงเข้ามาช่วยเหลือโดยการจ้างครูมาสอนทอผ้าก็กระตุก และการข้อมผ้า

ส่วนจำนวนนักท่องเที่ยวของชุมชนถือว่าน้อยมากเนื่องจาก ชุมชนไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ทำให้นักท่องเที่ยวไม่รู้จักชุมชน

ผลกระทบนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนา

จากผลการศึกษาวิจัยพอสรุปได้ว่า จากการศึกษาที่ภาครัฐได้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนา ดังนี้คือ

1. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยว ชุมชนได้รับการผลักดันและการสนับสนุนการสร้างเครือข่ายชุมชนในรูปแบบของคณะกรรมการชุมชน จากทีมงานวิจัยมหาวิทยาลัยรามคำแหง แต่ชุมชนยังไม่สามารถพัฒนาความร่วมมือในการจัดตั้งเครือข่ายในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับภูมิภาคจนถึงระดับประเทศได้ เนื่องจากชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจและความร่วมมือในการยกระดับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชุมชนต้องสร้างความร่วมมือ พัฒนาทักษะ ความรู้ ความสามารถ และการเสถียรของผู้นำชุมชน

2. ศักยภาพของบุคลากรชุมชน ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนมีความรู้น้อย ทำให้ขาดความรู้ ทักษะ และไม่มีประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งทีมงานวิจัยมหาวิทยาลัยรามคำแหงได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ พัฒนาทักษะ จัดอบรม ให้ชุมชน การส่งเสริมคนในชุมชนได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น โดยจัดครูที่มีวิญญูณในความเป็นครูอย่างแท้จริงเข้าไปจัดการเรียนการสอนให้กับชุมชน จะเป็นการลดปัญหาในด้านศักยภาพของชุมชนได้ในอนาคต

3. การสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ และเอกชน การที่ชุมชนยังไม่สามารถสร้างพันธมิตรจากเครือข่ายได้ ทำให้การยกระดับการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปได้ช้า เนื่องจากชุมชนต้องได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นคมนาคน สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การสาธารณสุข

และความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ ส่งผลให้เกิดการกระจายรายได้ในชุมชนอย่างเป็นธรรม

จากการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนพื้นฐานของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านนา อำเภอสางเภา จังหวัดตาก ในครั้งนี้ ทำให้ผู้ศึกษาวิจัยเห็นว่า ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความเหมาะสมในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ โดยมีการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ และแผนงานของแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ 45-49 กระบวนการของการมีส่วนร่วมของชุมชนอยู่บนพื้นฐานกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนจากองค์กรภายนอก โดยทีมงานวิจัยมหาวิทยาลัยรามคำแหง เพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาทักษะ ความรู้ ความร่วมมือ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยตนเองเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนบรรลุตามเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 เพื่อเป็นการต่อยอดการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยขอเสนอแนะที่จะให้มีการศึกษาในครั้งต่อไปดังนี้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

1. ควรมีการวิจัยในเรื่องนี้ แต่ศึกษาในลักษณะเชิงปริมาณ โดยให้กลุ่มตัวอย่างเป็นคนในชุมชนบ้านนา เพื่อศึกษาความคิดเห็นการมีส่วนร่วมของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และความรู้ความเข้าใจในการมีส่วนร่วมของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งจะสามารถมองเห็นภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชัดเจนขึ้น
2. ควรมีการวิจัยเรื่องผลกระทบของการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาที่มีต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศก่อนและหลังที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. ควรมีการวิจัยผลกระทบวิถีชีวิตของชุมชนบ้านนาหลังจากที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

**4. ควรวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวที่มีต่อการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านนา**

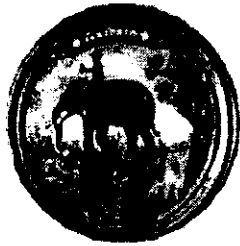
บทสัมภาษณ์

1. กระบวนการมีส่วนร่วมในการริเริ่มของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.1 ปัจจุบันประกอบอาชีพอะไร ส่วนใหญ่ชาวบ้านในชุมชนประกอบอาชีพอะไร
 - 1.2 มีการรวมกลุ่มในการประกอบอาชีพหรือไม่ อย่างไร
 - 1.3 เป็นสมาชิกในกลุ่มอาชีพหรือไม่ อย่างไร
2. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 2.1 ชุมชนมีสถานที่ท่องเที่ยวอะไรบ้างที่น่าสนใจ
 - 2.2 วิถีชีวิตของชุมชนเป็นอย่างไร
 - 2.3 มีการถ่ายทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างไร
 - 2.4 เข้าร่วมกิจกรรมในหมู่บ้านอย่างไร
 - 2.5 ถ้ามีนักท่องเที่ยวมาที่ชุมชนจะช่วยเหลือหรือแนะนำการท่องเที่ยวอย่างไร
3. ปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการมีส่วนร่วมต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 3.1 ชุมชนมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง
 - 3.2 มีการแก้ไขหรือไม่อย่างไร เสนอแนะอย่างไร

ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดตาก

ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดตาก จากเว็บไซต์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2548) มีรายละเอียดของข้อมูลทั่วไปของจังหวัดตาก ตราประจำจังหวัด คำขวัญประจำจังหวัด ประวัติเมืองตาก ที่ตั้งและอาณาเขต สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ แหล่งน้ำ ป่าไม้ ไร่ ไร่นา การเมืองการปกครอง การศึกษา ศาสนา การสาธารณสุข ถนน แหล่งน้ำ การไฟฟ้า ประปา แหล่งสถานที่ท่องเที่ยว วัฒนธรรม/เทศกาล/ประเพณีวัฒนธรรม ดังนี้

ตราประจำจังหวัด

หมายถึง เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงยกกองทัพไปช่วยพระเจ้าหงสาวดี ครอบงำนั้น พระมหาอุปราชเมืองพม่า สั่งให้ทหารคู่มือใจคอดี ขนบ และปลงพระชนม์ เสียให้ได้ ความแตกรู้ถึงพระกรรมสมเด็จพระนเรศวรที่เมืองแครง จึงทรงประชุม ชาวเมือง และบรรดาแม่ทัพนายกอง เมื่อเดือน 2 ปีวอก พ.ศ. 2127 ทรงหลั่งน้ำทักษิ โณทกเหนือแผ่นดิน ประกาศอิสรภาพไม่ยอมขึ้นกับเมืองอังวะ อีกต่อไป จังหวัดตาก เป็นด่านแรก ที่สมเด็จพระนเรศวรทรงช้าง ยกกองทัพกลับเข้ามาถึงราชอาณาจักรไทย เช่นเดียวกับที่เมืองนี้เคยเป็นทางผ่าน ที่ชาวอินเดียเดินทางเข้าเมืองไทยในสมัยโบราณ

คำขวัญประจำจังหวัด

ธรรมชาติน่าыл	ภูมิพลเชื่อนใหญ่
พระเจ้าตากเกรียงไกร	เมืองไม้และป่างาม

ประวัติเมืองตาก

เมืองตากในอดีตเป็นเมืองที่มีชาวมอญอยู่มาก่อน ซึ่งมีหลักฐานปรากฏศิลปะอยู่ที่อำเภอบ้านตาก มีประวัติความเป็นมาเก่าแก่ และเป็นหนึ่งในหัวเมืองที่มีอายุเกินกว่าสองพันปีขึ้นไป เมื่อมีการอพยพของชนชาวไทยมาจากลุ่มน้ำแยงซีเกียงตอนใต้ ลงมาตามแนวลำน้ำคง (ลำน้ำสาละวิน) มีพวกหนึ่งได้ข้ามลำน้ำสาละวิน ผ่านลุ่มน้ำเมย หรือแม่น้ำตองยิน เข้ามาทางช่องเขาด่าน อำเภอแม่สอดและมาถึงบริเวณที่ปัจจุบันเรียกว่า “เมืองตาก” ผู้นำกลุ่มคนไทยที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองตากในยุคนั้น ได้ตั้งตนเป็นกษัตริย์ปกครองสืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงปี พ.ศ. 560 รัชสมัยพระเจ้าสักคำ ซึ่งเป็นกษัตริย์เมืองตากที่ยิ่งใหญ่มาก มีอาณาเขตที่อยู่ในอำนาจแผ่ไปจนจรดทะเลอันดามันซึ่งมีบันทึกในพงศาวดารเหนือ กล่าวว่า ในรัชสมัยพระเจ้าสักคำนั้นเมืองตากมีการค้าขายกับเมืองอินเดียด้วย

เมืองตากเสื่อมลงในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10 พระยาเทพนครคิสีผู้เป็นกษัตริย์เมืองตากที่อพยพมาจากตอนใต้ของลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียง ได้ย้ายไปสร้างราชธานีขึ้นใหม่ที่เมืองละโว้ทางตอนใต้ของเมืองตากลงไปอีก มีบางยุคที่เมืองตากถูกทอดทิ้งกลายเป็นเมืองร้างซึ่งได้ปรากฏในพงศาวดารเหนือได้ กล่าวถึงการเสด็จทางชลมารคของพระนางจามเทวี พระราชธิดากษัตริย์ละโว้ เพื่อไปปกครองแคว้นหริภุญไชย (ลำพูน) ในราว พ.ศ. 1176 โดยทางลำน้ำปิง พระนางจามเทวีขึ้นไปสำรวจบนฝั่งแม่น้ำพบร่องรอยกำแพงเมืองเก่า ๆ ถูกทิ้งร้าง จึงโปรดให้สร้างเป็นบ้านเมืองใหม่ชื่อว่า “เมืองตาก” ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 1805 ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดได้ยกทัพมาประชิดเมืองตาก ซึ่งเป็นเมืองชายแดนของกรุงสุโขทัย พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ทรงจัดกองทัพออกไปรบ โดยมีพระราชโอรสองค์เล็กซึ่งมีพระชนมายุได้ 19 พรรษา ติดตามไปด้วย กองทัพทั้งสองฝ่ายปะทะกันที่บริเวณเชิงคอกนอกเมืองตากประมาณกิโลเมตรเศษ ราชโอรสองค์เล็กได้ทรงชนช้างกับขุนสามชนกระทำยุทธหัตถีกัน ขุนสามชนสู้ไม่ได้แตกพ่ายไปต่อมาภายหลังทรงพระนามว่า “พ่อขุนรามคำแหงมหาราช” และได้โปรดสร้างเจดีย์ขึ้นเป็นที่ระลึกถึงชัยชนะในการทำยุทธหัตถีครั้งนั้น องค์หนึ่งเป็นศิลปะแบบสุโขทัย ซึ่งเจดีย์ยุทธหัตถีนี้อยู่ที่วัดพระบรมธาตุ อำเภอบ้านตาก ห่างจากตัวเมืองไปฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงราว 31 กิโลเมตร

ต่อมาในแผ่นดินมหาธรรมราชา ได้ย้ายเมืองตากลงมาทางตอนใต้ตามลำน้ำปิง ไปตั้งอยู่ที่ป่ามะม่วง ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ซึ่งอยู่ในเขตตำบลป่ามะม่วง อำเภอเมืองตากในปัจจุบัน เมืองตากที่ย้ายมาตั้งใหม่นี้มีชื่อเมืองหน้าด่าน สำหรับป้องกันกองทัพพม่าที่จะยกเข้ามาทางด่านแม่ละเมาเท่านั้น แต่ยังเป็นเมืองที่กองทัพไทยใช้เป็นที่ชุมนุมกำลังพลในเวลาที่ยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่อีกด้วย ในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้เสด็จมาชุมนุมกองทัพที่เมืองตากนี้ทุกพระองค์ โดยเฉพาะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ก่อนที่พระองค์จะขึ้นครองราชย์สมบัตินั้น พระองค์ได้รับแต่งตั้งจากสมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์ ให้เป็นข้าหลวงเชิญท้องตราราชสีห์ ไปชำระความหัวเมืองฝ่ายเหนือ และต่อมาได้รับการแต่งตั้งเป็นหลวงยกกระบัตรเมืองตาก ปลัดเมืองตาก พระยาวชิรปราการแล้วปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน โดยลำดับ

กล่าวโดยสรุป จังหวัดตากเป็นจังหวัดที่มีความเป็นมาในประวัติศาสตร์ ควรค่าแก่การสนใจ เป็นเมืองที่พระมหากษัตริย์ในอดีตได้เสด็จมาชุมนุมกองทัพที่เมืองตากนี้แล้วถึง 4 พระองค์ คือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงชนช้างกับขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง และทรงยกทัพกลับราชอาณาจักรไทย โดยผ่านดินแดนเมืองตากเป็นแห่งแรก สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงนำทัพไปตีหัวเมืองฝ่ายเหนือ และได้สร้างวัดพระนารายณ์ที่เชิงสะพานกิตติขจรปัจจุบัน และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเคยได้รับพระบรมราชโองการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองตาก และเป็นผู้กอบกู้เอกราชของชาติไทยจากพม่า ครั้งที่ 2

ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดตาก ตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนใต้ทางตะวันตกของประเทศไทย ระหว่างเส้นรุ้งที่ 15 องศา 50 ลิปดา 36 ฟลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศา 7 ลิปดา 22 ฟลิปดา ตะวันออก สูงกว่าระดับน้ำทะเล 116.2 เมตร (ที่ตั้งศาลากลางจังหวัดตาก) ห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามระยะทางหลวงหมายเลข 1 ถนนพหลโยธิน ประมาณ 426 กม. มีเนื้อที่ 16,406.65 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 10,324,156.25 ไร่ ใหญ่เป็นอันดับที่ 2 ของภาคเหนือรองจากจังหวัดเชียงใหม่ สภาพภูมิประเทศทั่วไป เป็นป่าไม้และภูเขา มีทิว

เขตนนรชชัย เป็นตัวแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ฝั่ง ดากฝั่งตะวันตกคือ อำเภอเมือง อำเภอแม่สอด อำเภอแม่ระมาด อำเภอพบพระ อำเภอท่าสองยาง และอำเภออุ้มผาง และฝั่งตะวันออก คือ อำเภอเมือง อำเภอบ้านตาก อำเภอบ้านนา และกิ่งอำเภอวังเจ้า แบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ 9 จังหวัด และ 1 ประเทศ

ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน และจังหวัดลำปาง

ทิศใต้ติดต่อกับ จังหวัดอุทัยธานี และจังหวัดกาญจนบุรี

ทิศตะวันออกติดต่อกับ จังหวัดสุโขทัย จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดอุทัยธานี

ทิศตะวันตกติดต่อกับ ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งประเทศไทย

แผนที่และอาณาเขต

ภาพ 6 แผนที่และอาณาเขตจังหวัดตาก

ที่มา. จาก ข้อมูลทั่วไปจังหวัดตาก, โดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2548, ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2548, จาก http://www.tat.or.th/thai/province.php?province=12®ion_id=1

สภาพภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของจังหวัดตาก ประกอบด้วยป่าไม้ และเทือกเขาสูงมีพื้นที่ราบสำหรับการเกษตรน้อยโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงเป็นทิวเขาถนนธงชัยสูงสลับซับซ้อน จังหวัดตากแบ่งออกเป็น 2 ส่วน

1. ด้านตะวันตก ประกอบด้วย 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอแม่สอด อำเภอแม่ระมาด อำเภอพบพระ อำเภอท่าสองยาง และอำเภออุ้มผาง มีพื้นที่ทั้งสิ้น 10,713.97 ตารางกิโลเมตร หรือ 6,696,231.25 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 65.30 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด ลักษณะของด้านนี้ประกอบด้วยภูเขาสูงประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่ ปกคลุมไปด้วยป่าโปร่ง ป่าดงดิบ และป่าสน

2. ด้านตะวันออก ประกอบด้วย 4 อำเภอ อำเภอเมือง อำเภอบ้านตาก อำเภอบ้านนา และกิ่งอำเภวังเจ้า มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 5,692.68 ตารางกิโลเมตร หรือ 3,557,925 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 34.70 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด ลักษณะของภูมิภาคด้านนี้ ประกอบด้วยภูเขาสูง ประมาณร้อยละ 65 ของพื้นที่ ซึ่งปกคลุมไปด้วยป่าโปร่ง และป่าเบญจพรรณ

ภูเขาที่สำคัญ ได้แก่ ภูเขาถนนธงชัย เขาหลวง และเขาพะเมิน

แหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำกลอง แม่น้ำเมย คลองวังเจ้า และห้วยแม่ละเมา

พื้นที่ป่าไม้ รวม 7,182,562 ไร่ หรือร้อยละ 70.05 ของพื้นที่จังหวัด มีป่าสงวนแห่งชาติ 15ป่า

แร่ธาตุที่สำคัญ ได้แก่ แร่แกรนิต สังกะสี และหินปูน

สภาพภูมิอากาศ

เนื่องจากจังหวัดตากมีสภาพภูมิประเทศแบ่งออกเป็นสองซีก คือ ด้านตะวันออกและตะวันตก โดยมีเทือกเขาถนนธงชัยแบ่งกลาง ทำให้ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดแตกต่างกันไปด้วย เนื่องจากเทือกเขาถนนธงชัยเป็นตัวปะทะมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดมาจากมหาสมุทรอินเดีย และทะเลอันดามัน ทำให้ซีกตะวันออกจะได้รับความชื้นจากลมมรสุมไม่เต็มที่ ขณะที่ฝั่งตะวันตกจะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมมากกว่า ทำให้

ปริมาณฝนตกในซีกตะวันตกโดยเฉพาะในที่อยู่ในเขตภูเขา เช่น อำเภอพบพระ อำเภอท่าสองยาง และอำเภออุ้มผาง อากาศจะหนาวเย็นมากกว่าซีกตะวันออก

สภาพอากาศโดยทั่วไป แบ่งออกเป็น 3 ฤดูคือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์เป็นต้นไป จนถึงกลางเดือนพฤษภาคม

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมเป็นต้นไป จนถึงเดือนตุลาคม โดยฝนจะตกทางตะวันตกมากกว่าด้านตะวันออก เนื่องจากอยู่เขตอิทธิพลของมรสุมและดีเปรสชัน นอกจากนี้ทางด้านตะวันตกมีพื้นที่ป่าไม้สูงกว่าด้วย ทำให้เก็บความชุ่มชื้นเป็นอย่างดี

ฤดูหนาว ตั้งแต่กลางเดือนตุลาคมเป็นต้นไป จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ อากาศจะหนาวจัดในช่วงเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม

อุณหภูมิในช่วงระหว่างปี 2535 ถึง 2545 จังหวัดตากมีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี มีค่าอยู่ในช่วง 27.73 องศาเซลเซียส ถึง 29.31 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดค่าเฉลี่ยปานกลาง 18.38 องศาเซลเซียส ถึง 20.23 องศาเซลเซียส โดยอุณหภูมิต่ำที่สุดวัดได้ 5.7 องศาเซลเซียส เมื่อเดือน มกราคม 2517 และอุณหภูมิสูงสุดค่าเฉลี่ยปานกลาง 36.16 องศาเซลเซียส ถึง 38.38 องศาเซลเซียส โดยอุณหภูมิสูงสุดวัดได้ 44.1 องศาเซลเซียส เมื่อเดือน มีนาคม 2506

แหล่งน้ำ

แม่น้ำปิง ต้นน้ำอยู่ อ. ฟ่าง จ. เชียงใหม่ ไหลผ่าน อ. สามเงา อ. บ้านตาก และ อ. เมืองตาก ตามลำดับ เป็นแม่น้ำสายใหญ่มีน้ำไหลตลอดปี ไหลผ่านที่ราบตะวันออก ซึ่งเป็นแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญของจังหวัดตาก มีระยะทาง 580 กม.

แม่น้ำวัง ต้นน้ำอยู่ที่ จ. ลำปาง ไหลผ่าน อ. สามเงา และ อ. บ้านตาก ไหลลงสู่แม่น้ำปิงที่บ้านปากวัง อ. บ้านตาก จ. ตาก ทำให้เกิดที่ราบดินตะกอนค่อนข้างกว้างเป็นแหล่งการเพาะปลูกอีกแหล่งหนึ่ง มีระยะทาง 335 กม.

แม่น้ำกลอง ต้นน้ำคือ ขุนหัวแม่มกอลองคือ อ. อุ้มผาง ไหลลงไปทางตอนใต้ไปยัง จ. กาญจนบุรี มีน้ำไหลตลอดปี ไหลผ่านหุบเขาสูงชันเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เกิดพื้นที่เกษตรกรรมน้อย

ห้วยแม่ท้อ เป็นแหล่งน้ำที่ใช้ได้ในฤดูฝนและฤดูหนาว ในฤดูแล้งจะแห้งขอดเป็นช่วง ๆ

คลองวังเจ้า ต้นน้ำเกิดจากน้ำตกแม่ย่า ไหลลงสู่แม่น้ำปิงที่บ้านวังเจ้า ถึง อ. วังเจ้า เป็นลำน้ำสายสั้น มีน้ำตลอดปี ไหลผ่านหุบเขาสูงชันเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เกิดพื้นที่เกษตรกรรมน้อย

แม่น้ำเมย ต้นน้ำอยู่ในประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า ไหลผ่าน อ. พบพระ อ. แม่สอด อ. แม่ระมาด และ อ. ท่าสองยาง ตามลำดับ ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำสาละวินในประเทศพม่า ยาวประมาณ 850 กม. แม่น้ำสายนี้ไม่สามารถนำน้ำมาใช้ประโยชน์ในการเกษตรได้มากนัก เพราะในฤดูแล้งน้ำจะน้อยและอยู่ต่ำกว่าฝั่งมาก

ห้วยวาลัย เป็นลำห้วยที่อยู่ทางตอนใต้ของ อ. พบพระ มีแนวทางการไหลของน้ำจากทิศเหนือลงสู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ และวกขึ้นทิศเหนือมาบรรจบกับแม่น้ำเมย

แม่น้ำยม มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาบริเวณ อ. ขุนยวม และมีแนวทางการไหลของน้ำจากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้ และวกลงทิศตะวันตกลงสู่แม่น้ำเมย แม่น้ำยมเป็นแนวกั้นเขตระหว่าง อ. ขุนยวม จ. แม่ฮ่องสอน กับ อ. ท่าสองยาง จ. ดาก

ห้วยแม่ละเมา เป็นลำห้วยขนาดใหญ่ ที่มีน้ำไหลตลอดปี มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาสูงทางด้านทิศตะวันออก มีทิศทางการไหลของน้ำในแนวทิศใต้ และวกกลับขึ้นสู่ทิศเหนือไหลลงแม่น้ำปิงตอนเหนือของเขื่อนภูมิพล

คลองแม่ยะเมา มีน้ำไหลตลอดปี มีทิศทางการไหลของน้ำในแนวทิศตะวันตกสู่ทิศตะวันออก และไหลลงสู่แม่น้ำปิง

จังหวัดดากมี แม่น้ำ ห้วย ลำธาร คลอง รวม 577 สาย ซึ่งในจำนวนนี้มีที่ใช้งานได้ ในฤดูแล้ง 574 สาย มีหนองบึง 57 แห่ง ที่มีสภาพใช้งานได้ ในฤดูแล้ง 57 แห่ง มีน้ำพุ น้ำซับ 26 แห่ง ที่มีสภาพใช้งานได้ ในฤดูแล้ง 25 แห่ง และอื่น ๆ 39 แห่ง ที่มีสภาพใช้งานได้ ในฤดูแล้ง 39 แห่ง

ป่าไม้

ในปี 2528 จังหวัดดากมีเนื้อที่ป่าไม้ 7,839,375 ไร่ หรือประมาณ 76.45 % ของเนื้อที่ทั้งหมดของจังหวัด เนื้อที่ป่าถูกทำลายไปเรื่อย ๆ จนเหลือ 7,760,325 ไร่ ในปี 2543

หรือประมาณ 75.68 % ของเนื้อที่ทั้งหมดของจังหวัด ในปี 2530 มีป่าสงวนแห่งชาติ 15 ป่า เนื้อที่ (ตามประกาศกฎกระทรวง) 7,567,768 ไร่ คิดเป็น 73.80 % ของเนื้อที่จังหวัด

ตาราง 4

จำนวนและพื้นที่ของป่าไม้จำแนกตามประเภทของป่าของจังหวัดตาก

ประเภทป่า	จำนวน (แห่ง)	พื้นที่ (ไร่)
1. อุทยานแห่งชาติ	6	560,625
2. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	5	3,798,967
3. ป่าสงวนแห่งชาติ	15	7,567,768

ที่มา. จาก ข้อมูลทั่วไปจังหวัดตาก, โดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2548, ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2548, จาก http://www.tat.or.th/thai/province.php?province=12®ion_id=1

ตาราง 5

รายชื่ออุทยานแห่งชาติของจังหวัดตาก

รายชื่อ	อยู่ในเขตพื้นที่	เนื้อที่ทั้งหมด	เนื้อที่ภายใน จ. ตาก
1. อุทยานแห่งชาติลานสาง	อ. เมืองตาก	65,000	65,000
2. อุทยานแห่งชาติแม่ปิง	อ. สามเงา	626,875	199,200
3. อุทยานแห่งชาติตากสินมหาราช	อ. เมืองตาก อ. แม่สอด	93,125	93,125
4. อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า	กิ่ง อ. วังเจ้า	466,875	85,500
5. อุทยานชาติน้ำตกพาเจริญ	อ. แม่สอด	2,000	2,000
6. อุทยานแห่งชาติแม่เมย	อ. ท่าสองยาง	115,800	115,800

ที่มา. จาก ข้อมูลทั่วไปจังหวัดตาก, โดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2548, ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2548, จาก http://www.tat.or.th/thai/province.php?province=12®ion_id=1

ตาราง 6

รายชื่อป่าสงวนแห่งชาติของจังหวัดตาก

	รายชื่อ	อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอ	เนื้อที่ทั้งหมด (ไร่)
1.	ป่าลานสาง	อ. เมืองตาก	41,831
2.	ป่าประจำรักษ์	อ. เมืองตาก	164,875
3.	ป่าประดาง-วังเจ้า	กิ่ง อ. วังเจ้า อ. เมืองตาก	302,556
4.	ป่าแม่ท้อ-ห้วยตากฝั่งขวา	อ. เมืองตาก อ. บ้านตาก	370,150
5.	สวนป่ารุกขชาติกิตติขจร	อ. เมืองตาก	768
6.	ป่าแม่สลิด-โป่งแดง	อ. เมืองตาก อ. สามเงา อ. บ้านตาก	566,377

ที่มา. จาก ข้อมูลทั่วไปจังหวัดตาก, โดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2548, ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2548, จาก http://www.tat.or.th/thai/province.php?province=12®ion_id=1

แร่ธาตุ

จังหวัดตาก มีเหมืองแร่ที่มีสัมปทานและเปิดทำการแล้ว 48 แห่ง และมีรายได้จำนวน 38,917,875.92 บาท แร่ธาตุที่สำคัญ คือ แกรนิตแร่สังกะสี เฟลด์สปาร์ หินปูนที่ใช้ในอุตสาหกรรมก่อสร้าง ถ่านหิน และหินอ่อน เป็นต้น

ตาราง 7

ชนิดแร่และแหล่งที่พบของจังหวัดตาก

ชนิดแร่	แหล่งที่พบ
1. แร่แบไรท์	ตำบลพะวอ อำเภอแม่สอด
2. แร่ควอตซ์	ตำบลทองฟ้า อำเภอบ้านตาก
3. แร่เฟลด์สปาร์	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมืองตาก
4. แร่ดีบุก	ตำบลแม่สอด และตำบลท่าสองยาง อำเภอท่าสองยาง
5. แร่พลวง	ตำบลพะวอ อำเภอแม่สอด
6. แร่สังกะสี	ตำบลแม่ดาว อำเภอแม่สอด
7. แร่ฟลูออไรท์	ตำบลวังหิน อำเภอเมืองตาก

ตาราง 7 (ต่อ)

ชนิดแร่	แหล่งที่พบ
8. แร่ถ่านหินลิกไนท์	ตำบลพะวอ อำเภอแม่สอด ตำบลแม่ตื่น อำเภอแม่ระมาด
9. หินอ่อน	ตำบลหนองบัวเหนือ อำเภอเมืองตาก
10. หินแกรนิต	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมืองตาก ตำบลแม่สลิค อำเภอบ้านตาก
11. หินปูน	ตำบลป่ามะม่วง และตำบลแม่ท้อ อำเภอเมืองตาก

ที่มา. จาก ข้อมูลทั่วไปจังหวัดตาก, โดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2548, ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2548, จาก http://www.tat.or.th/thai/province.php?province=12®ion_id=1

สัตว์ป่าที่สำคัญ ได้แก่ ช้าง กระทิง และควายป่า

การเมืองการปกครอง

ประชากร

ตาราง 8

สถิติจำนวนประชากรและบ้านของจังหวัดตาก

อำเภอ/เทศบาล	ประชากร (คน)			จำนวนบ้าน
	ชาย	หญิง	รวม	
อำเภอเมืองตาก	40,185	39,261	79,446	22,032
อำเภอบ้านตาก	16,777	16,872	33,649	8,202
อำเภอสามเงา	14,001	14,067	28,068	7,430
อำเภอแม่สอด	34,287	33,592	67,879	18,799
อำเภอแม่ระมาด	17,202	16,284	33,486	8,908
อำเภอท่าสองยาง	30,755	28,466	59,221	13,268
อำเภอพบพระ	26,516	24,343	50,859	11,959
อำเภออุ้มผาง	10,860	9,940	20,800	4,947

ตาราง 8 (ต่อ)

อำเภอ/เทศบาล	ประชากร(คน)			จำนวนบ้าน
	ชาย	หญิง	รวม	
กิ่งอำเภอวังเจ้า	11,448	11,225	22,673	5,332
เทศบาลเมืองตาก	9,835	10,455	20,290	6,227
เทศบาลตำบลบ้านตาก	3,696	3,964	7,660	2,106
เทศบาลตำบลทุ่งกระเซาะ	2,827	2,937	5,764	1,396
เทศบาลตำบลสามเงา	3,036	3,212	6,248	1,772
เทศบาลตำบลแม่สอด	13,913	13,795	27,708	10,437
เทศบาลตำบลแม่กุ	3,042	3,060	6,102	1,806
เทศบาลตำบลท่าสายลวด	2,757	2,572	5,329	2,000
เทศบาลตำบลแม่ระมาด	2,937	2,856	5,793	2,220
เทศบาลตำบลแม่จะรา	3,685	3,679	7,364	2,194
เทศบาลตำบลแม่ด้าย	1,423	1,350	2,773	979
เทศบาลตำบลพบพระ	3,121	2,833	5,954	2,099
เทศบาลตำบลอุ้มผาง	882	841	1,723	706
เทศบาลตำบลวังเจ้า	2,943	2,830	5,773	1,643
รวม	256,128	248,434	504,462	136,462

ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2545

ที่มา. จาก สถิติจำนวนประชากรและบ้านของจังหวัดตาก, โดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2548, ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2548, จาก http://www.tat.or.th/thai/province.php?province=12®ion_id=1

การปกครอง

การปกครองแบ่งออกเป็น 8 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ 63 ตำบล 520 หมู่บ้าน 13 เทศบาล และ 57 องค์การบริหารส่วนตำบล ดังนี้

ตาราง 9

การแบ่งการปกครองของจังหวัดตาก

อำเภอ/กิ่งอำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	เทศบาล	อบต.
1. อำเภอเมืองตาก	14	95	1	10
2. อำเภอสามเงา	6	43	1	6
3. อำเภอบ้านตาก	7	66	2	7
4. อำเภอแม่ระมาด	6	55	2	6
5. อำเภอแม่สอด	10	84	3	9
6. อำเภอท่าสองยาง	6	66	1	6
7. อำเภออุ้มผาง	6	36	1	5
8. อำเภอพบพระ	5	49	1	5
9. กิ่งอำเภอวังเจ้า	3	26	1	3
รวม	63	520	13	57

ที่มา. จาก การแบ่งการปกครองของจังหวัดตาก, โดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2548, ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2548, จาก http://www.tat.or.th/thai/province.php?province=12®ion_id=1

การเลือกตั้ง

จังหวัดตาก มีสถิติการเลือกตั้ง 5 ประเภท คือ สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาล และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ดังนี้

การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา (4 มีนาคม 2543) มีผู้มาใช้สิทธิร้อยละ 61.58 มีบัตรเสีย ร้อยละ 9

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (6 มกราคม 2544) มีผู้มาใช้สิทธิ ร้อยละ 64.10 มีบัตรเสียแบบแบ่งเขต ร้อยละ 10.75 แบบบัญชีรายชื่อ ร้อยละ 2.92

สมาชิกวุฒิสภา

1. นายอุดร ตันติสุนทร ระดับการศึกษาปริญญาตรี สาขาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2. นายพนัส ทัศนียานนท์ ระดับการศึกษาปริญญาตรี สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปริญญาโทจาก University Of California (Berkley) และ University Of Washington (Seattle)

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

เขตเลือกตั้งที่ 1 นายธนุ ตันติสุนทร ระดับการศึกษาปริญญาโท

เขตเลือกตั้งที่ 2 นายชัยวุฒิ บรรณวัฒน์ ระดับการศึกษาปริญญาตรี

เขตเลือกตั้งที่ 3 นายธนิตพล ไชยนันทน์ ระดับการศึกษาปริญญาตรี

ภาษีอากรที่เก็บได้

ในปี พ.ศ. 2545 จำนวนภาษีที่เก็บได้ทั้งหมดจำนวน 384,817,666.72 ล้านบาท เป็นภาษีบุคคลธรรมดา จำนวน 157,422,405.57 ล้านบาท (40.91%) ภาษีมูลค่าเพิ่ม จำนวน 119,789,024.13 ล้านบาท (31.13%) ภาษีนิติบุคคล จำนวน 88,335,195.21 ล้านบาท (22.96%) ภาษีธุรกิจเฉพาะ จำนวน 7,913,094.94 ล้านบาท (2.06%) อากรแสตมป์ 10,255,573.37 ล้านบาท (2.67%) และภาษีอื่น ๆ จำนวน 1,102,373.50 ล้านบาท (0.29%) โดยอำเภอที่เก็บภาษีได้มากที่สุดคือ อำเภอเมืองตาก แม่สอด และสามเงา ตามลำดับ

การศึกษา

ในปี 2545 จังหวัดตาก มีสถานศึกษาที่จัดการศึกษาในระบบและสถานที่ไม่จัดการศึกษานอกระบบรวมทั้งสิ้น 470 แห่ง มีครู/อาจารย์ 4,663 คน และนักเรียน นิสิต นักศึกษา 112,966 คน ซึ่งอัตราส่วน ครู/อาจารย์ ต่อนักเรียน นิสิต นักศึกษา เป็น 1: 24 แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ระบบ ดังนี้

1. การศึกษาในระบบโรงเรียน มีสถานศึกษา 306 แห่ง ครู/อาจารย์ 4,270 คน นักเรียน นิสิต นักศึกษา 101,683 คน คิดเป็นอัตราส่วนครู/อาจารย์ ต่อนักเรียน นิสิต นักศึกษา เป็น 1: 24

2. การศึกษานอกระบบโรงเรียน มีสถานศึกษา 164 แห่ง ครู/อาจารย์ 393 คน นักเรียน นิสิต นักศึกษา 11,283 คน คิดเป็นอัตราส่วนครู/อาจารย์ ต่อนักเรียน นิสิต นักศึกษา เป็น 1: 29

จากข้อมูล จปฐ. ปี 2545 พบว่า จังหวัดตาก มีเด็กในชนบทอายุครบเกณฑ์ การศึกษาภาคบังคับ 45,102 คน ได้เข้าเรียน 41,391 คน (91.80%) ซึ่งไม่ผ่านเกณฑ์ จปฐ. ที่กำหนดไว้ (กำหนด 100%) และมีเด็กจบการศึกษาภาคบังคับ 5,902 คน ได้เรียนต่อ ระดับมัธยมศึกษา 5,206 คน (88.20%) ซึ่งไม่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (กำหนด 50%)

ศาสนา

ในปี 2545 จังหวัดตาก มีพระ 1,537 รูป สามเณร 763 รูป พุทธศาสนิกชน 432,525 คน (ร้อยละ 85.74%) จำนวนวัด 193 แห่ง วัดพัฒนาตัวอย่าง 19 วัด อุทยาน การศึกษา 8 วัด อิสลามมิกชน 30,123 คน (ร้อยละ 5.97%) จำนวนมัสยิด 4 แห่ง คริสต์ ศาสนิกชน 41,817 คน (ร้อยละ 8.29%) จำนวนโบสถ์ 24 แห่ง

การสาธารณสุข

การรักษาพยาบาลนั้น มีจำนวนแพทย์ 105 คน จำแนกเป็นแพทย์สังกัดกระทรวง สาธารณสุข 95 คน เอกชน จังหวัดตาก มีจำนวนสถานพยาบาล 168 แห่ง โดยเป็น สถานพยาบาล ที่มีเตียงรับผู้ป่วยไว้ค้างคืนทั้งสิ้น 166 แห่ง มีจำนวนเตียง 1,005 เตียง ใน จำนวนนี้เป็นสถานพยาบาลที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุข 162 แห่ง จำนวน 855 เตียง สังกัดกระทรวงอื่น ๆ 2 แห่ง จำนวน 40 เตียง สังกัดรัฐวิสาหกิจ 1 แห่ง 10 เตียง และเป็น สถานพยาบาลของเอกชน 1 แห่ง จำนวน 100 เตียง

นอกจากนี้มีสถานอนามัย จำนวน 154 แห่ง คลินิกทุกประเภท 67 แห่ง โดยมี สถานพยาบาลทุกองค์การบริหารส่วนตำบล

ส่วนบุคคลทางสาธารณสุขที่สำคัญคือ แพทย์และพยาบาล 7 คน และ กระทรวงอื่น ๆ 3 คน

อัตราส่วนแพทย์: ประชากร เท่ากับ 1 : 4,805

สำหรับพยาบาลมีทั้งสิ้น 566 คน จำแนกเป็นพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข 512 คน เอกชน 33 คน รัฐวิสาหกิจ 4 คน เทศบาล 2 คน และอื่น ๆ 15 คน คิดเป็น อัตราส่วนพยาบาล : ประชากร เท่ากับ 1 : 891

ถนน

ถนนจังหวัดตากมีถนนที่ขึ้นทะเบียนทั้งสิ้นขณะนี้ 1,996.5128 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยาง 1,788.1583 กิโลเมตร ถนนคอนกรีต 100.9355 กิโลเมตร และถนนลูกรัง 95.759 กิโลเมตร และสะพานระยะทางยาว 7,486.50 เมตร โดยมีถนนสายสำคัญ ดังนี้

ทางหลวงหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) จากกิ่งอำเภอวังเจ้า ถึงอำเภอเมืองตาก ระยะทางประมาณ 33 กม.

ทางหลวงสายเอเชีย จากอำเภอเมืองตากถึงอำเภอเมืองสุโขทัยระยะทางประมาณ 85 กม.

ถนนจรดวิถีถ่อง จากอำเภอเมืองตากถึงอำเภอเมืองสุโขทัย ระยะทางประมาณ 80 กม.

ถนนสายอำเภอแม่สอด-ท่าสองยาง ระยะทางประมาณ 80 กม.

ถนนสายอำเภอแม่สอด-อุ้มผาง ระยะทางประมาณ 160 กม.

แหล่งน้ำ**ทะเบียนแหล่งน้ำ**

ในปี 2545 ทะเบียนแหล่งน้ำที่สำคัญของจังหวัดตากมีการชุดบ่อบาดาล จำนวน 358 บ่อ บ่อน้ำตื้น 301 บ่อ อ่างเก็บน้ำ 76 แห่ง และสระเก็บน้ำ 3,042 แห่ง และบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำ 5,256 บ่อ

น้ำสะอาดสำหรับดื่มและบริโภค

ในปี 2545 จังหวัดตากมีหมู่บ้านที่มีปัญหาเรื่องน้ำสะอาดสำหรับดื่มและบริโภค ทั้งหมด 9 หมู่บ้าน จำแนกเป็นอำเภอเมือง 4 หมู่บ้าน อำเภอบ้านตาก 1 หมู่บ้าน อำเภอแม่ระมาด 1 หมู่บ้าน อำเภอพบพระ 2 หมู่บ้าน และอำเภออุ้มผาง 1 หมู่บ้าน

น้ำใช้

หมู่บ้านที่มีปัญหามากเรื่องน้ำใช้ทั้งหมด 12 หมู่บ้าน จำแนกเป็นอำเภอเมือง 6 หมู่บ้าน อำเภอบ้านตาก 1 หมู่บ้าน อำเภอแม่สอด 2 หมู่บ้าน อำเภอแม่ระมาด 2 หมู่บ้าน และอำเภอพบพระ 1 หมู่บ้าน

การไฟฟ้า

จังหวัดตาก มีกระแสไฟฟ้าที่ใช้ทั้งสิ้น 218,556,000 หน่วย มีจำนวนผู้ใช้ไฟฟ้าทั้งสิ้น 170,866 ราย จากการตรวจสอบของจังหวัดพบว่าขณะนี้ยังมีหมู่บ้านที่ไม่มีไฟฟ้าใช้ประมาณ 114 หมู่บ้าน เนื่องจากหมู่บ้านดังกล่าวตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเศรษฐกิจ และเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า โดยอำเภอที่ไม่มีไฟฟ้าใช้มากที่สุดคือ อำเภอท่าสองยาง อุ้มผาง และอำเภอแม่ระมาด ตามลำดับ

การประปา

จังหวัดตากที่สำนักงานประปาตาก และสำนักงานประปาแม่สอด มีสาขาประปา 7 แห่ง มีผู้ใช้น้ำประปา 21,188 ราย กำลังการผลิต 16,190,400 ลบ.ม. จำนวนน้ำประปาที่ผลิตได้ 7,632,953 ลบ.ม. จำนวนน้ำประปาที่จำหน่าย 6,105,733 ลบ.ม. นอกจากนี้ยังมีประปาที่ดำเนินการโดยหน่วยงานต่าง ๆ อีก 191 แห่ง

แหล่งสถานที่ท่องเที่ยว

สถานที่ท่องเที่ยว

วัดและโบราณสถาน

ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ	ศาลหลักเมืองสี่มหาราช	ศาลเจ้าพะวอ
ศาลเจ้าพ่อขุนสามชน	เจดีย์ยุทธหัตถี	พระธาตุหินกิวคอยคินกี
ผาสามเงา	วัดโบสถ์มณีศรีบุญเรือง	วัดศีลาราม
วัดมณีบรรพตวรวิหาร	วัดเขาถ้ำ	วัดคอยข่อยเขาแก้ว
วัดพระบรมธาตุ	วัดพระพุทธบาทคอยเขาหนาม	วัดโพธิคุณ (วัดห้วยเตย)
วัดมณีไพโรสถ์	วัดชุมพลคีรี	วัดไทยวัฒนาราม
วัดคอนแก้ว	คอกช้างเผือก	

น้ำตกและธรรมชาติ

เขื่อนภูมิพล	สะพานแขวนฯ	สะพานมิตรภาพไทย-พม่า
ศูนย์จำหน่ายสินค้าชาวไทยภูเขา	ตลาดริมเมย	น้ำตกทีลอซู

น้ำตกธารารักษ์	น้ำตกนางครวญ	น้ำตกพาเจริญ
น้ำตกป่าหวาย	ถ้ำแม่อุสุ	ถ้ำแม่อุษา
บ่อน้ำร้อนแม่กาษา	บ่อน้ำร้อนห้วยน้ำนัก	เนินพิศวง
ทิวทัศน์ริมฝั่งแม่น้ำปิง	แม่น้ำเมย	สวนสาธารณะมณีบรรพต
อุทยานแห่งชาติลานสาง	อุทยานแห่งชาติตากสินฯ	อุทยานแห่งชาติแม่เมย
คอยหัวหมด	ทะเลหมอกแม่ระเมิง	ถ່องทะเลสาบแม่ปิง
ถ່องแก่งสู่น้ำตกทีลอเล	ถ່องแก่งแม่ระเมา	

วัฒนธรรม/เทศกาล/ประเพณีวัฒนธรรม

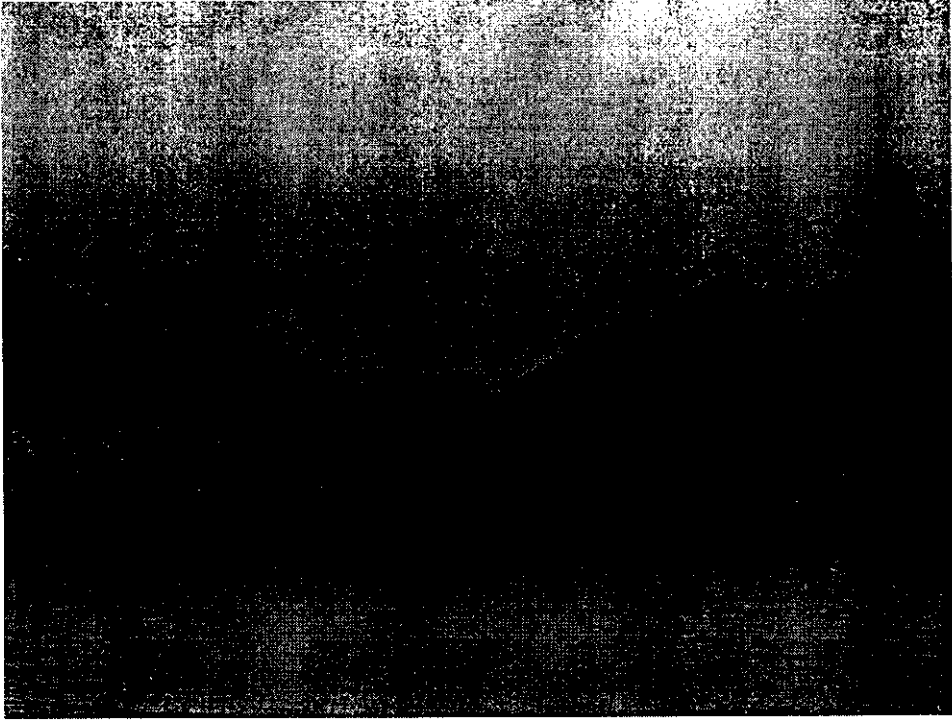
ส่วนในด้านวัฒนธรรม/แหล่งการเรียนรู้ มีห้องสมุดประชาชน 10 แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 296 แห่ง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน 58 แห่ง สภาวัฒนธรรมตำบล 4 แห่ง สภาวัฒนธรรมอำเภอ 9 แห่ง ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ 1 แห่ง และศูนย์เยาวชน 28 แห่ง ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมเนื่องจากชาวจังหวัดตากส่วนหนึ่งมีเชื้อสายล้านนา จึงมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่คล้ายคลึงกับคนทางเหนือ โดยประเพณีที่สำคัญ คือ ประเพณีก๋วยสลาก และสงกรานต์ อีกส่วนหนึ่งเป็นประเพณีของชาวไทยภูเขา

จังหวัดตาก มีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และการละเล่นพื้นเมืองที่สำคัญ ที่นิยมปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน คือ

1. งานลอยกระทงสาย จังหวัดตาก ได้จัดให้มีการลอยกระทงสาย เป็นประจำทุกปี ในงานประเพณีลอยกระทง ซึ่งเทศกาลได้กำหนดขึ้น ณ ริมฝั่งแม่น้ำปิง โดยได้รับความร่วมมือจากศรัทธาวิคของแต่ละหมู่บ้านมาแข่งขันกัน

2. งานประเพณีขึ้นธาตุเดือนเก้า จัดที่อำเภอบ้านตาก ในวันขึ้น 14-15 ค่ำ เดือนเก้าเหนือ ซึ่งตรงกับเดือนเจ็ดไทย เป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมาแต่โบราณของชาวล้านนา โดยจะเดินทางขึ้นไปนมัสการพระบรมธาตุ นำคันเงินและผ้าป่าพร้อมทั้งขบวน ซึ่งประกอบด้วยคันเงิน หาบ ผ้าห่มองค์พระบรมธาตุแห่ขึ้นไปยังวัดพระบรมธาตุและจะไปบวงสรวงเจดีย์ยุทธหัตถี ซึ่งเป็นเจดีย์ที่พ่อขุนรามคำแหงได้สร้างไว้ในคราวที่ทำสงครามยุทธหัตถีชนะขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด

3. *ประเพณีกินวอ* จะจัดระหว่างเทศกาลตรุษจีน ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ จัดเป็นประเพณีงานขึ้นปีใหม่ของลื้ออ จะมีการเซ่นไหว้ผีทั้งสอง คือ ผีหลวง เป็นผีประจำคอย และผีเมือง เป็นผีประจำหมู่บ้าน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2548)

ทูนทางทรัพยากรธรรมชาติ

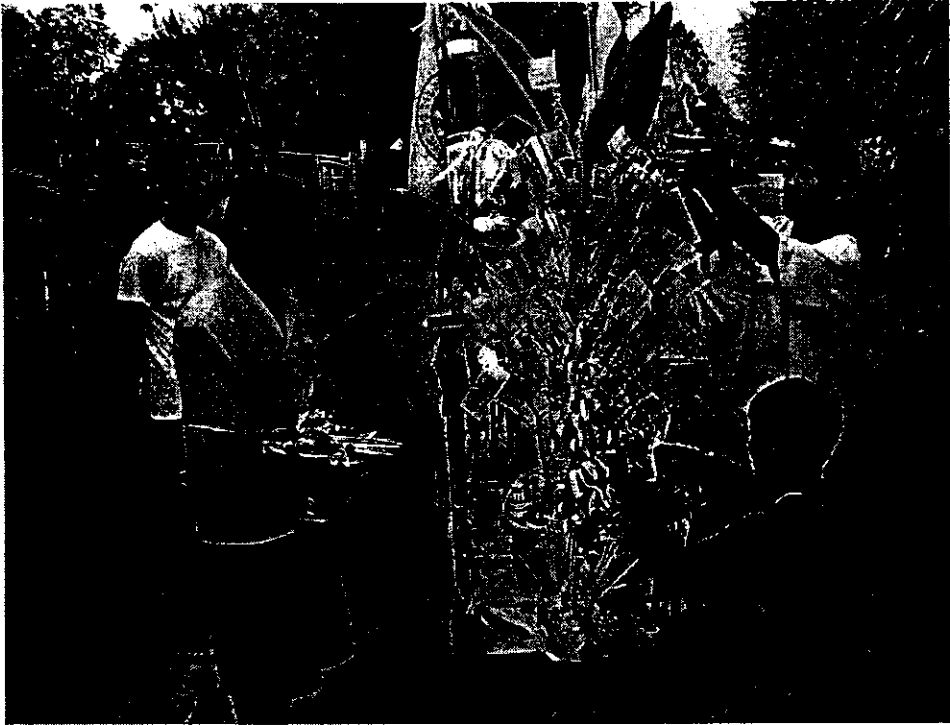

ทวนทางวัดนธรรม

ทูลทางโบราณคดี

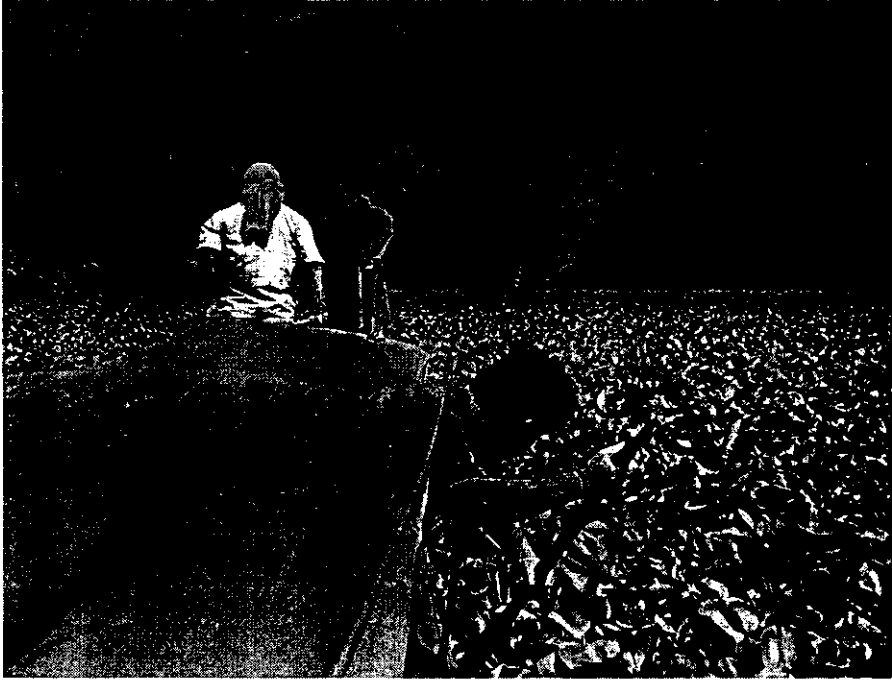
ทุนทางประเพณีและวัฒนธรรม

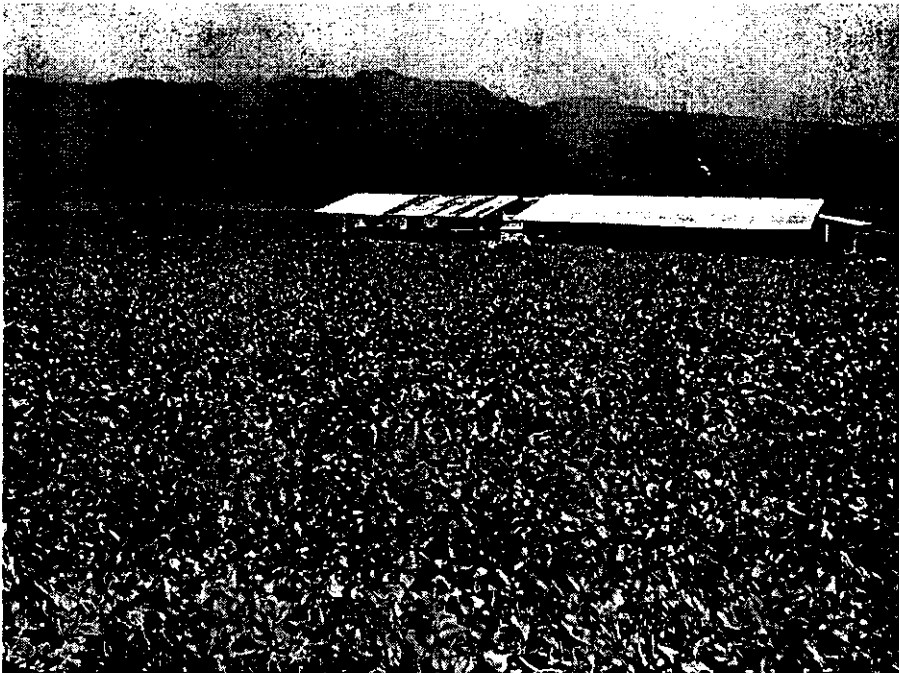

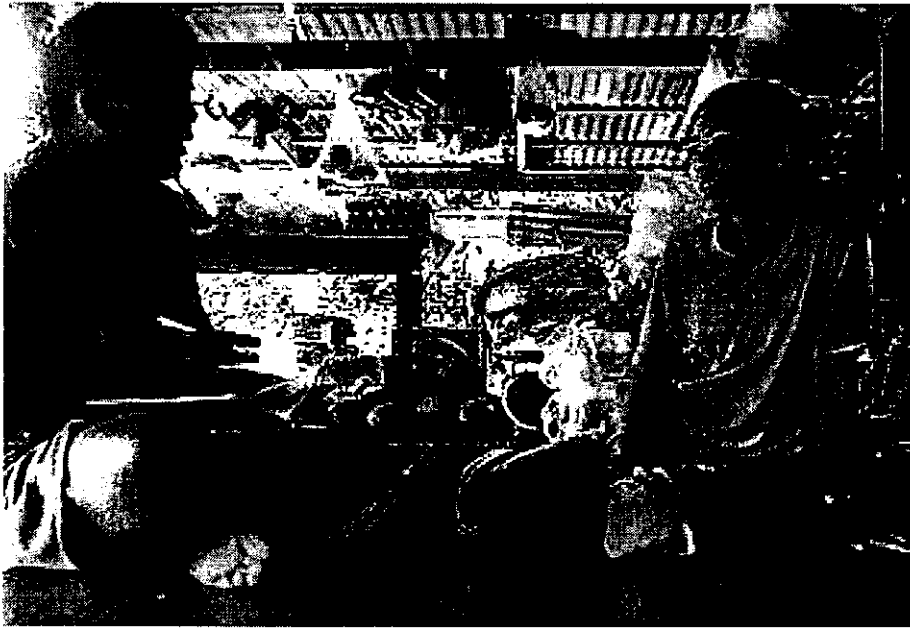
ตามร้อยวัฒนธรรมบ้านนา (จัดโดย รองศาสตราจารย์ ดร. ทิพาพร พิมพิสุทธิ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง)

เส้นทางคมนาคม (ผักตบชวา มีมากในช่วงเดือนตุลาคม)

ผู้ทำการศึกษา สนทนาสัมภาษณ์ชาวบ้าน
(หมู่ที่ 1 บ้านอุบวบ และ หมู่ที่ 5 บ้านสันป่าปวย)

ผู้ทำการศึกษา สนทนาสัมภาษณ์ชาวบ้าน
(หมู่ที่ 2 บ้านนาไฮ และ หมู่ที่ 4 บ้านโสมง)

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. (2548ก). *การคมนาคม สาธารณูปโภค อำเภอสามเงา จังหวัดตาก*. ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2548, จาก <http://www.thaitambon.com/tambon/tpubdesc.asp?ID=630305>

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. (2548ข). *ข้อมูลการเมือง การบริหารตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก*. ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2548, จาก <http://www.thaitambon.com/tambon/tgovlist.asp?ID=630305>

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. (2548ค). *ข้อมูลทั่วไป ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก*. ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2548, จาก <http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=630305>

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. (2548ง). *ชุมชนและกลุ่มประชาชน ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก*. ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2548, จาก <http://www.thaitambon.com/tambon/tpubdesc.asp?ID=630305>

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. (2548จ). *ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก*. ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2548, จาก <http://www.thaitambon.com/tambon/tpubdesc.asp?ID=630305>

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. (2548ฉ). *สถานที่ท่องเที่ยว ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก*. ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2548, จาก <http://www.thaitambon.com/tambon/tprdlist.asp?ID=630305>

กรรณิกา ชมดี. (2524). *การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี*. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2538). *นโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2544). *แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ*.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อัสชา.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2545). *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. ค้นเมื่อ 28 กันยายน

2547, จาก <http://www.tat.or.th/tourthai/>

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2547). *สถานการณ์การท่องเที่ยวโลก*. ค้นเมื่อ 28

กันยายน 2547, จาก <http://www.tat.or.th/e-journal/travel-01.html>

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2548). *ข้อมูลทั่วไปจังหวัดตาก*. ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2548,

จาก http://www.tat.or.th/thai/province.php?province=12®ion_id=1

โกเมศ ขวัญเมือง. (2542). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 พร้อมด้วยบทความและเอกสารที่เกี่ยวข้อง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภนาการพิมพ์.

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภนาการพิมพ์.

ทิพาพร พิมพ์สุทธิ. (2545). *การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านนา จังหวัดตาก*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ทิพาพร พิมพ์สุทธิ. (2546). *ตามรอยวัฒนธรรมบ้านนา: บันทึกประวัติศาสตร์จากนโยบายสู่วิถีชีวิตชุมชน*. ม.ป.ท.

ทิพาพร พิมพ์สุทธิ. (2548). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาบริเวณเหนือเขื่อนภูมิพลเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์*. ม.ป.ท.

ธรรมนูญ พงษ์ศรีกูร. (2538). *เอกสารประกอบการสอนวิชา รศ. 782 ระบบเศรษฐกิจของไทย*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, คณะรัฐประศาสนศาสตร์.

- ธวัช เบ็ญจาทิกุล. (2529). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวนาในการพัฒนา: หมู่บ้านชาวเขาชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่างของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี 2527. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปธาน สุวรรณมงคล. (2527). ทศนะบางประการในเรื่องสภาตำบลกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พัฒน์ บุญยรัตพันธุ์. (2527). การสร้างพลังชุมชน โครงการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- ไพรัชต์ เคชะรินทร์. (2527). นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาในปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
- ภราเดช พยัฒวิเชียร. (2539). พัฒนาท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืน. *จตุรสารการท่องเที่ยว*, 15(2), 4-7.
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะวนศาสตร์, ศูนย์วิจัยป่าไม้. (2538). *โครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อการรักษาระบบนิเวศ: กรณีภาคใต้*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2546). *การจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ*. นนทบุรี: ผู้แต่ง.
- ยุวดี นิรัตน์ตระกูล. (2539). การดำเนินงานเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในประเทศไทย. *วารสารการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์*, 3, 3-9.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). *หลักการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยอนุเคราะห์ไทย.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2531). *การพัฒนาชนบทไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรีพร สมบุญธรรม. (2536). Ecotourism การท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์สัญลักษณ์ใหม่แห่งทศวรรษ. *จตุรสารการท่องเที่ยว*, 12(1), 25-26.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2540). *การดำเนินการเพื่อการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.

- สมศักดิ์ ภักดีเสนาานฤนาท, พระ. (2546). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ-
การศึกษาตามอรรถศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านอุมยอมน ตำบลแม่ท้อ
อำเภอเมือง จังหวัดตาก. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2544). แผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2543-2549). กรุงเทพมหานคร:
ผู้แต่ง.
- สุเทพ เกื้อสังข์. (2545). การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศ: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านปราสาท อำเภอสูงเนิน จังหวัด
นครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุพรรณิ ไชยอำพร และสนิท สมักรการ. (2535). การวิเคราะห์ทางสังคมเพื่อการพัฒนา:
แนวความคิดและวิธีการ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,
โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ.
- สุพัฒน์ วงศ์คำพันธ์. (2539). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นในเขต
สุขาภิบาล: ศึกษาเฉพาะกรณีเขตสุขาภิบาลนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร.
ภาคินพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุรศักดิ์ ขุนณรงค์. (2539). ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์: ศึกษากรณีแหล่ง
ท่องเที่ยวประเภทถ้ำ จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เสนห์ จามริก. (2527). นโยบายกลวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน
การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย-
มหิดล, ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณะสุข.
- อคิน รพีพัฒน์. (2527). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคม
และวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรือง.
- อมร รักษาสัตย์. (2524). การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน: แนวความคิดทฤษฎีและ
ทางปฏิบัติในการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยอนุรักษ์ไทย.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ ชื่อสกุล	พันตรีภิญญา ภัคดีอุทธรณ์
วัน เดือน ปี เกิด	21 ตุลาคม 2514
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย จังหวัดนนทบุรี ปีการศึกษา 2530 สำเร็จปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยราชภัฏ- จันทระเกษม ปีการศึกษา 2537
ตำแหน่งหน้าที่ การทำงานปัจจุบัน	ประจำโรงเรียนเสนาธิการทหารบก สถาบันวิชาการชั้นสูง

